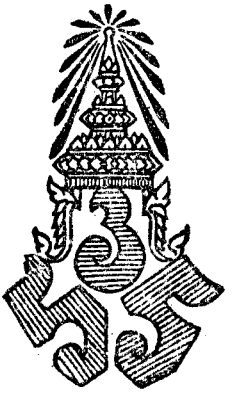

ประมวลบทพระราชนิพนธ์

ใน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาคปกิณกะ

๑๔๐
ม
(๔)

โรงพิมพ์คุรุสภา

ห้องสมุด
คุรุสภา

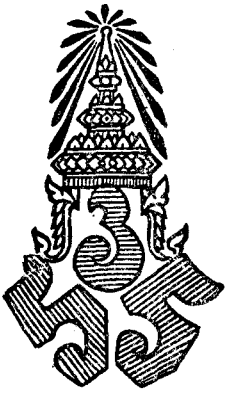

ประมวลบทพระราชนิพนธ์

ใน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

แบบเรียนชั้นฝึกหัดครูมัธยม

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์คุรุสภา ถนนพระสุเมรุ กรุงเทพ ฯ

จำหน่ายที่ ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์ อาคาร ๙ ถนนราชดำเนิน

หอสมุด กรุศรา

สารบาญบัณฑิตของอัครสาวก

		หน้า
ลัทธิเอาอย่าง		๑
โคลนติดล้อ		๑๐
บท ๑	การเอาอย่างโดยไม่ตริตรอง	๑๓
,, ๒	การทำตนให้ต่ำต้อย	๑๖
,, ๓	การบูชาหนังสือจนเกินเหตุ	๒๑
,, ๔	ความนิยมเย็นเสมียน	๒๖
,, ๕	ความเห็นผิด	๓๑
,, ๖	ถือเกียรติยศไม่มีมูล	๓๕
,, ๗	ความจนไม่จริง	๔๑
,, ๘	แต่งงานชั่วคราว	๔๕
,, ๙	ความไม่รับผิดชอบของยิตามารดา	๕๒
,, ๑๐	การค้าหญิงสาว	๕๖
,, ๑๑	ความหยุมหยิม	๖๓
,, ๑๒	หลักฐานไม่มั่นคง	๖๗
ความเข้าใจผิด		๗๔
ความเห็นเอกฉัน		๘๐
ขอความเมตตา		๘๔

	หน้า
มะพร้าวตื่นตก	๘๕
ความเย็นชาติโดยแท้จริง	๘๘
เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรือง คือสภาพแห่งสตรี	๙๙
พระยากลัยาณไมตรี	๑๑๒
การเสด็จจากพระนคร	๑๑๔
กิจการของแขงก์ย่อย	๑๑๙
“ผ่าซาก” หรือ “ซ้ำซาก ?”	๑๒๖
ระวังผีพนัน !	๑๓๐
คำใช้แทนคำ “เอดิเตอร์”	๑๓๒
“เอกาทศรถ” และ “ทศรถ”	๑๓๔
“ภูเก็ต” หรือ “ภูเก๊ต”	๑๓๖
ศัพท์สันนิษฐาน “พินิศ” และ “พินิจ”	๑๓๗
ศัพท์ “ภิมุข” และ “วังสวรค์”	๑๔๑
จดหมาย	๑๔๒
“ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ”	๑๔๕
ประโยชน์แห่งถนนในหัวเมือง	๑๔๙
รถสี่ล้อมันคงกว่ารถสองล้อมิใช่หรือ ?	๑๕๗

ลัทธิเอาอย่าง

การเลียนหรือเอาอย่างกัน ซึ่งเรานับว่าเป็นการยกยออย่างจริงนั้น ในประเทศแถบโลกทางเรานี้ดูเหมือนจะได้ยกกันขึ้นไปจนเท่ากับเป็นลัทธิศาสนาอะไรอันหนึ่งทีเดียว !

การเอาอย่างกัน ถ้ากล่าวโดยคุณและโทษโดยจำเพาะกิจ ก็มีทั้งดีและชั่วทั้งทางได้และทางเสีย แต่ถ้าจะกล่าวโดยนัยว่า เป็นลัทธิหรือศาสนาเห็นว่าอยู่ในฐานเป็นเจ้าผีหรือเชียนทรามๆ อะไรอันหนึ่ง (ซึ่งจะเรียกว่าอะไรก็ได้สุดแล้วแต่ใจ) เพราะว่ามักจะเป็นผู้ให้ความเสียใจและนำมาซึ่งความไม่สมหวังต่างๆ ทั้งความขาดหมางซึ่งกันและกัน และเป็นเหตุให้ทะเลาะวิวาทหยุมหยิมไม่จำเป็นต่างๆ ในคณะแห่งชนที่นับถือ

ลัทธิเอาอย่างกันนี้ มีอยู่โดยแพร่หลายในสยามประเทศเรา มีรากเง่าฝังอยู่มาช้านาน มีศัยย์ที่นับถือมาก และน่าจะดำรงอยู่ได้ต่อไปอีกนานจนไม่มีกำหนด เป็นเครื่องทรมานของผู้ที่เคือดร้อนรำคาญ เพราะความกดขี่ของเจ้าพ่อตนนี้ ครั้นจะผลักไสลงเสียจากศาลหรือก็ไม่กล้าจะทำลงไปได้ ด้วยเหตุที่ยังมีคนนับถืออยู่เป็นอันมาก

เมื่อข้าพเจ้าได้กล่าวมาเพียงนี้แล้ว ข้าพเจ้าจะขอรับสารภาพเสียต่อท่านโดยตรงว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งซึ่งรู้สึกยิ่งกว่าเบื่อหน่ายในลัทธิเอาอย่างนี้มานานแล้ว และเมื่อได้รับสารภาพดังนี้แล้ว ข้าพเจ้าจะขอแสดงเหตุผลของข้าพเจ้าต่อไป

ถ้าท่านเป็นผู้นับถือลัทธิเอาอย่างผู้หนึ่ง ข้าพเจ้าขอยอกกล่าวว่าหยุดอ่านเสียทีตรงนี้ และข้ามไปอ่านเรื่องอื่นจะดีกว่า บางทีความซุ่นเคืองจะได้ไม่บังเกิดให้เป็นที่ไม่สำราญแก่ท่าน เพราะว่าท่านจะไม่ได้พบข้อความอย่างใดซึ่งกล่าวสรรเสริญลัทธิของท่านนั้นเลย แต่แม้ท่านเป็นบุคคลซึ่งถึงแม้ถือลัทธิเอาอย่างอยู่ ก็ยังมีใจคอกว้างขวางอยู่ด้วยแล้วไซร้ บางทีท่านจะอ่านเรื่องนี้ไปจนจบโดยไม่มีความมุ่งหมายอย่างใดอื่น นอกจากอยากรู้ข้อความต่อไปเท่านั้นก็ได้ อย่างไรก็ดีข้าพเจ้าหวังใจว่าท่านจะอ่าน

ในชั้นต้นนี้เราควรจะพิจารณาคุณประโยชน์ของการเอาอย่างเสียก่อน กล่าวโดยสังเขป ข้าพเจ้าเห็นว่าประโยชน์นั้นจะสรุปรวมลงได้ดังต่อไปนี้

๑. **การเอาอย่างย่อมทำให้ผู้ที่เอาอย่าง และผู้ที่ถูกเอาอย่างลงรอยกันได้** ซึ่งบางทีทำให้ราคาแห่งผู้เอาอย่างนั้น ดูมีสูงขึ้นโดยเกินกว่าราคาจริงของตนจริงๆ ยกตัวอย่าง คนที่ได้รับความศึกษาอย่างฝรั่งมาบ้างแล้ว ถ้าแต่งกายอย่างฝรั่งและเลียนกิริยาฝรั่ง ก็น่าจะคบค้าสมาคมกับฝรั่งได้สะดวกดีกว่าอีกคนหนึ่งซึ่งได้รับความศึกษาเท่ากันมาแล้วเช่นกัน แต่หากเป็นผู้ที่ใจกล้าพอที่จะคงใช้เครื่องแต่งกายอย่างคนพื้นเมือง ซึ่งตามความจริงก็เหมาะกับอากาศของประเทศบ้านเมืองกว่าเครื่องแต่งกายอย่างฝรั่งเป็นแน่ ด้วยเหตุนี้ ชาวญี่ปุ่นจึงได้ใช้เครื่องแต่งกายอย่างฝรั่งในเวลาที่ออกจากบ้านและเมื่อไปในที่สมาคมต่างๆ แต่ครั้นเวลาเมื่อกลับมาถึงบ้านแล้วเขาก็เปลี่ยนใช้เสื้อญี่ปุ่นอันเป็นของพื้นเมือง ด้วยเหตุที่สะดวกและสบายแก่การนั่งนอนอยู่กับพื้น และเพราะเหตุเช่นเดียวกันนี้แหละ ซุนยัดเซน และบริวารผู้จะนำความเจริญไปให้เมืองจีนนั้น จึงได้นำเอาเสื้อฝรั่งซึ่งเรียกว่า

ฟร๊อกโค๊ตนั้นไปใช้ เป็นเสื้อแบบราชการสำหรับเจ้าพนักงานของรัฐบาลจีน อย่างไรก็ดีไม่ต้องสงสัยเลย ในเรื่องนี้มีคนอยู่บางจำพวกที่นิยมว่าเสื้ออย่างฝรั่งถึงแม้ว่าจะตัดอย่างเลวทรามอย่างไรก็ดี ถ้าสวมเข้าแล้วก็อุปมาดังหนังสือเดินทาง ซึ่งจะนำผู้ใช้ไปให้ถึงซึ่งความนิยมนับถือของฝรั่งได้

แต่ความนับถือเช่นนี้ เป็นความรู้สึกอันจริงใจหรือ ? หามิได้ ความจริงนั้นการที่เอาอย่างฝรั่งด้วยอาการดังนี้ เขาก็ย่อมรู้สึกพอใจเสมอเหมือนว่าได้รับความยกย่องสรรเสริญ เพราะฉะนั้น จึงรู้สึกมีไมตรีจิตเอ็นดูต่อผู้ที่เอาอย่าง ดุจเรารู้สึกเมตตาลูกหมาที่รู้จักนั่งฉะนั้นการที่ลูกหมานั่งได้ ถึงตัวมันเองจะคิดอย่างไร ๆ ก็ตาม ก็ไม่สามารถจะทำให้มันกลายเป็นลูกคนได้ การที่เราชอบลูกหมาที่นั่งได้มากกว่าลูกหมาอื่น ๆ ซึ่งไม่รู้จักนั่งและไม่พยายามที่จะนั่งนั้น ใช่ว่าเพราะเราถือว่าลูกหมาที่นั่งได้นั้นเป็นลูกคนก็หามิได้ เราชอบมันเพราะว่ามันรู้จักเลียนอิริยาบถของเราอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้เรารู้สึกเอ็นดูตบหัวมันเล่นแล้วก็เรียกมันว่าเป็นหมาที่ฉลาด ! เหตุไฉนหนอชาวอาเซียซึ่งประพฤติกิริยาและขนบธรรมเนียมของฝรั่งดุจทาสเอาอย่างนายจึงไม่รู้สำนึกตรึกตรองเห็นความข้อนี้บ้างเลย ! (เขาเอ็นดูเราเหมือนลูกหมาที่นั่งได้ เรากลับยินดีสำคัญว่าเขายกย่องเป็นคนเท่ากับเขา อนิจจา !)

๒. การเอาอย่างปลดเปลื้องผู้ที่เอาอย่างจากความรับผิดชอบได้บ้างบางส่วน การที่จะคิดทำอะไร ๆ โดยไม่เอาอย่างผู้ใดนั้น ย่อมประกอบด้วยความรับผิดชอบ และทางที่อาจจะเสียหายได้อยู่บ้าง เพราะว่าผู้ริเริ่มจำเป็นที่จะต้องเตรียมตัวรับทั้งความติฉินนินทาและความชมเชย ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นเป็นผลแห่งการที่ตนคิดนั้นเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้นการที่จะเป็นผู้

ริเริ่มสิ่งใดด้วยตนเองต้องการความกล้าหาญยากยิ่ง และเมื่อยังไม่เชื่อแน่ในความกล้าหาญของตนแล้ว ก็อยู่แต่เอาอย่างเขาอื่นเป็นการสบายกว่านั้นเป็นแน่นอน

พวกเราโดยมากที่เอาอย่างเขานั้น ใช่ว่าเพราะเราไร้สมองที่จะคิดริเริ่มทำอะไรเองก็หามิได้ แท้จริงเป็นเพราะว่าเราขาดความกล้าพอที่จะเป็นผู้ริเริ่มเท่านั้น ข้าพเจ้าขอรับสารภาพว่า ข้าพเจ้าเองก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน และข้าพเจ้าไม่ติเตียนผู้อื่นซึ่งเปรียบเหมือนอยู่ในเรือลำเดียวกัน แต่มีบางเวลาที่ข้าพเจ้ากล้าพอจะยื่นคอออกมาพ้นกราบเรือนั้นได้บ้าง เช่นในเวลาที่ข้าพเจ้าเขียนเรื่องนี้เองเป็นตัวอย่าง และถ้ามีสหายของข้าพเจ้าอื่น ๆ จะกล้าชะโงกออกไปดูข้างนอกเรือให้มากกว่าที่มีผู้กล้าอยู่เดียวนี้แล้ว บางทีเราจะหวังผลข้างหน้าได้บ้างกระมัง

เมื่อได้กล่าวถึงคุณแห่งการเอาอย่างโดยไม่พิจารณาพอเป็นสังเขปเช่นนี้แล้ว เราควรจะพิจารณาดูโทษต่อไป

๑. การเอาอย่าง เป็นเครื่องตัดรอนความคิดความเห็นโดยลำพังตนเอง ข้อนี้ไม่จำเป็นต้องอธิบายให้ยืดยาว เพราะเห็นได้ชัดอยู่ในตัวแล้ว

๒. การเอาอย่างเป็นองค์แห่งความเป็นทาส เพราะฉะนั้นจึงเป็นปฏิปักษ์แก่ความเป็นไทยในการที่จะทำ การที่จะพูด และการที่จะคิดสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น การเป็นอิสระหรือเป็นไทยนั้น แปลว่า เราจะเลือกทำเลือกคิดอะไรได้ตามใจ มีขัดขืนอยู่อย่างเดียวแต่ว่า อย่าใช้ความเป็นไทยนั้นให้เป็นผลร้ายแก่ชาติบ้านเมืองของตน แต่การเอาอย่างเขานั้น เราจำเป็นต้องรอคอยให้ผู้อื่นนำทางเสียก่อน แล้วเราจึงจะกล้าทำ กล้าพูด และกล้าคิด

๓. การเอาอย่างทำให้เสียเวลา กล่าวคือ การงานย่อมมีอยู่บางอย่าง ซึ่งเราอาจจะกระทำไปให้สำเร็จได้ด้วยดีมีประโยชน์ แต่จำเป็นจะต้องระงับไว้เสียจนกว่าผู้อื่นเขาจะได้ทำแล้ว ยกตัวอย่าง ข้าพเจ้าได้รู้จักคนๆ หนึ่งซึ่งได้รับความศึกษามาแล้วพอสมควร และซ้ำเป็นผู้ที่ไม่ได้เคยละโอกาสเพื่อแสดงความหวังดีต่อชาติบ้านเมืองเลย ครั้นเมื่อราชนาวีสมาคมแห่งกรุงสยามได้ตั้งขึ้น และประกาศชักชวนให้ประชาชนเข้าเรี่ยไรสร้างเรือรบสำหรับป้องกันพระราชอาณาจักร ท่านผู้นี้ได้ตัดสินในใจว่า จะต้องรอดูไปก่อน ต่อเมื่อสมาคมชาวอังกฤษข้ามสมุทรผู้ภักดี ซึ่งมีความมุ่งหมายอย่างเดียวกันกับราชนาวีสมาคมแห่งกรุงสยามของเรา ได้มาตั้งสาขาขึ้นที่กรุงเทพฯ แล้ว ท่านผู้รักชาติของเมืองไทยผู้นี้ จึงได้ตกลงใจว่า เป็นการสมควรที่จะเข้าเรี่ยไรสร้างเรือรบตามคำชักชวนของราชนาวีสมาคม! คนชนิดนี้แหละเป็นตัวอย่างอันดีแห่งคนจำพวกที่ถือลัทธิเอาอย่าง แต่บางทีตัวเขาเองจะประหลาดใจไม่น้อยในการที่ได้รับฉายาดังนี้ ตามเรื่องที่ได้ยกขึ้นเป็นอุทาหรณ์นี้ ก็จะเห็นได้ว่า เขาอาจจะเข้าเรี่ยไรเสียแต่ในชั้นต้นก็ได้ แต่อาศัยเหตุที่ท่านผู้นี้ตกอยู่ในอำนาจของเจ้าพ่อเอาอย่าง เสีย โดยแน่นหนา จึงไม่สามารถที่จะกระทำการซึ่งตนเองก็รู้อยู่แก่ใจว่าถูกต้องสมควร แต่หากว่าฝรั่งเขายังหาได้ทำให้เห็นเป็นตัวอย่างไม่ จึงไม่กล้าที่จะทำไปโดยพลการตนเองได้ เพราะฉะนั้น ว่ากันที่จริงแล้ว ท่านผู้นี้ก็เท่ากับขุดหมิ่นความสามารถของตนเอง เพราะไม่อนุญาตให้สมองของตนตัดสินกิจการซึ่งตนจะควรกระทำพอใจยอมตัวเป็นทาสของเจ้าพ่อเอาอย่าง ซึ่งทำให้ต้องเสียเวลาไปมากโดยไม่จำเป็นเลย

ก็เมื่อการเอาอย่างโดยไม่ทำเป็น ให้ผลแก่บุคคลได้เห็นปานฉะนี้ ผลที่จะมีแก่คณะหรือชาติจะมีได้ปานใด ?

สิ่งใดเล่าที่คนทั้งหลายซึ่งเรียกตนว่า "ศิวิไลซ์" หรือรุ่งเรืองนั้น กระสันแสวงหา ? ก็คือความเป็นไทยและความไม่ต้องพึ่งใครไม่ใช่หรือ ? แต่เมื่อเราไม่สามารถจะคิดทำอะไรโดยพลการตนเองได้ ความเป็นไทยจะมีสาระอะไร และถ้าเราไม่สามารถที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งประเทศอื่นเขายังมิได้คิด ความไม่ต้องพึ่งผู้อื่นนั้นจะมีราคาอะไรแก่เรา ? การพูดแสดงความเห็นต่างๆ นานา ก็จะหาสาระมิได้เลย เมื่อเป็นแต่เพียงทาสของเจ้าพ่อเอาอย่างซึ่งยึดถือเราทั้งหลายอยู่ทุกวันนี้

การเอาอย่างนั้น บางทีกลับเป็นเครื่องขัดขวางกีดกั้นความเจริญแห่งชาติ แต่แม้เช่นนั้นเราก็ยังเอาอย่างเขาอยู่เรื่อยไป ซึ่งเป็นการเสียเวลาที่ต้องรอให้ประเทศอื่นเขาทำก่อนแล้ว เราจึงจะกล้าทำตาม

มีภาษิตอังกฤษอยู่บทหนึ่งซึ่งกล่าวว่า "สิ่งใดทิ้งปวงถ้าไม่กล้าทำลงไป กำไรจะหามามิได้" ภาษิตบทนี้ของเขาก็มีอยู่ ควรจำไว้ แต่เป็นของตรงกันข้ามกับลัทธิที่ว่าให้คอยดูไปก่อน เพราะฉะนั้นจึงไม่ค่อยมีใครประพฤติตาม ยิ่งนี้จะไม่ถึงเวลาแหละหรือที่เราทั้งหลายจะรู้สึกว่า บางทีเราเองก็สามารถจะริเริ่มคิดการของเราขึ้นเองได้เหมือนกันตามที่เป็นมาแล้ว กิจการใดๆ ที่ยังหาตัวอย่างแบบแผนมิได้ คนทั้งหลายก็ออกจะคัดค้านเสมอๆ เสียแม้เช่นนั้นก็ดี ยังไม่มีการบางอย่างซึ่งได้รับขึ้นในประเทศเราก่อน แล้วประเทศอื่นๆ จึงจะกระทำตาม ยกตัวอย่างการตั้งคณะเสือป่าเป็นต้น ในขณะที่เริ่มตั้งขึ้นนั้นมีคนอยู่เป็นอันมากที่สันศิรษะกล่าวว่า หาประโยชน์ไม่

ได้เลย ทั้งประเทศอื่นทั้งหลายก็ไม่เห็นใครเขามีเหมือน จำเนียรกาลต่อมาอีก ๓ ปี นายพลโท เซอร์โรเบอร์ตบาเดนเปาเวลส์ ผู้เริ่มคิดตั้งคณะลูกเสือ (บอยสเคาต์) ขึ้นนั้น รู้สึกความจำเป็นที่จะต้องขยายการใหม่ซึ่งต่อมามีผลที่เกิดคณะขึ้นอีกคณะหนึ่งเรียกว่าสมาคมผู้สืบข่าวของกัน (The scouts Defence League) สมาคมนี้มีความมุ่งหมายที่จะรักให้มีกำลังหนุนขึ้นในประเทศบ้านเมืองเพื่อป้องกันเกาะอังกฤษ อีกนัยหนึ่งคณะซึ่งบาเดน—เปาเวลส์ได้คิดตั้งขึ้นนั้น ก็คือคณะเสือป่าของประเทศอังกฤษนั่นเอง เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะประพฤติตามลัทธิเอาอย่างแล้ว เราก็คงจะพึงเริ่มคิดที่จะตั้งคณะเสือป่าขึ้นในกรุงสยามในบัดนี้เอง คงจะไม่ใช้มีอยู่แล้ว ๓ ปีก่อนบาเดนเปาเวลส์ตั้งขึ้นเป็นแน่ ขอให้คิดดูเถิด ถ้าเป็นเช่นนั้นจะเสียเวลาปานใด ข้อนี้แหละเป็นเหตุอันหนึ่ง ซึ่งทำให้ข้าพเจ้าไม่ใคร่จะมีความเลื่อมใสเท่าไรนัก

การทำตามความคิดของคนอื่นนั้น ข้าพเจ้ายอมรับว่าบางทีก็เป็นของจำเป็น แต่ถ้าแม้ว่าเราไม่จำกัดมัดตัวเราว่าจะต้องเอาอย่างตามเขาทุกคราวไปและจะไม่คิดอะไรเสียเลยโดยลำพังตนเองแล้ว ข้าพเจ้าก็ไม่นับว่าเป็นการเอาอย่าง การเช่นนี้เป็นแต่การแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งไม่ขัดกับความเป็นไทย และความไม่ต้องพึ่งใครนั้นเลย เพราะว่าเราอาจจะกระทำตามหรือไม่กระทำตามหรือริเริ่มขึ้นเองได้ ตามแต่เราจะเห็นว่าอย่างใดจะเหมาะและเป็นประโยชน์ที่สุดแก่ชาติเรา

ถ้าชาติของเราจะดำริการทำสิ่งใดลงไปไม่ได้ นอกจากต้องอาศัยความคิดเห็นตามรอยคนของชาติอื่น ความเป็นไทยหรือความเป็นอิสรภาพ

ส่วนตัวบุคคลจะมีประโยชน์อันใด ? ข้อแก้ตัวของพวกชอบเอาอย่างที่มักกล่าวนั้นมีอยู่ว่า ฝรั่งเป็นอาจารย์ของเราในทางความเจริญและความรุ่งเรืองต่างๆ แต่คุณความดีที่ความรุ่งเรืองต่างๆ นั้นได้กระทำให้แก่เขาทั้งหลายนั้นก็ไม่สามารถที่จะปัดป้องให้บรรดามหาประเทศ หลีกพ้นจากความพินาศฉิบหายซึ่งเกิดจากสงคราม อันแพร่หลายใหญ่โตที่สุดที่โลกนี้ได้เคยเห็น !

เพราะฉะนั้นจะไม่ถึงเวลาแหละหรือ ที่เราจะสลัดตัวให้พ้นจากความกดขี่ของเขาพ่อเอาอย่าง ? ข้าพเจ้าหมายความว่า จะไม่ถึงเวลาหรือที่เราจะควรรู้สึกว่า เราก็สามารถที่จะคิดจะริเริ่มทำกิจการทั้งปวงโดยลำพังได้ โดยไม่ต้องรอคอยให้อาจารย์ของเราเดินนำทางไปก่อน เพราะอาจารย์เหล่านั้นบางทีจะมีกิจธุระส่วนตัวยุ่งเหยิงเกินที่จะให้แยแสอันดีแก่เรา ในระหว่าง ๓—๔ เดือนนี้ก็เป็นได้ เพราะฉะนั้นจะไม่ถึงเวลาแหละหรือ ที่ควรเราทั้งหลายจะมุ่งหาอิสรภาพอันแท้จริงให้แก่ชาติเรา ?

ถ้าท่านเห็นว่าถึงเวลาแล้ว ท่านต้องเตรียมตัวที่จะเสียสละ คือสละความมักใหญ่ใฝ่สูงส่วนตัว ความริษยาโกรธแค้นส่วนตัวเสียให้สิ้นแล้วและรวมกันจัดแต่งดวงจิตซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขึ้นเป็นของพลีบูชาแห่งความรักชาติให้สมควรที่เราทั้งหลายได้มีชื่อว่าไทย อันเป็นนามซึ่งให้ความภูมิใจแก่เราทั้งหลาย

แต่ถ้าใจของท่านยังมีความปรารถนาที่จะเอาอย่างคนอื่นแล้ว ข้าพเจ้าขอแนะให้ท่านดูเยี่ยงอย่างแห่งบรรพบุรุษของเราทั้งหลาย ผู้เป็นวีรบุรุษที่ได้รวบรวมตั้งชาติและรักษาชาติของเรามาแล้วในระหว่าง ๒๐๐๐ ปี ขอให้เอาอย่างท่านเหล่านั้น แล้วและเรามาช่วนกันเตรียมพร้อมที่จะสละสิ่งทั้งปวงที่

เราทั้งหลายย่อมรักและสงวนอยู่เป็นปรกติ กล่าวคือ ความสุขก็ดี ความรักก็ดี เลือดเนื้อก็ดี ต้องสละให้สิ้นเพื่อเราทั้งหลายจะได้มอบกายถวายชีวิตในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราด้วยความจงรักภักดี และยอมสละชีวิตของเราด้วยความเต็มใจ เพื่อรักษาพระศาสนาและบ้านเกิดเมืองนอน

สหายร่วมชาติทั้งหลาย! ขอให้ตริตรองข้อนี้จงดี การที่ท่านจะเอาอย่างธรรพบุรุษของท่านนั้นย่อมให้ประโยชน์แก่ตัวท่านโดยแท้ดีกว่าที่จะยอมให้ตัวท่านถูกพาหลงไปตามพวกเอาอย่างอันสิ้นคิดติดฝรั่ง แลัวสำคัญว่าตนเองเป็นพวกนักรู้การเมือง

คนประเภทนี้ได้กระทำให้ความเจริญของเมืองจีนเนิ่นช้าไปอีกประมาณได้ร้อยปีแล้ว ก็เมื่อการเป็นคนเอาอย่างให้โทษแก่เมืองจีนเห็นปานฉะนี้แล้ว เราทั้งหลายควรจะพยายามใช้สติเหนี่ยวรั้ง และประกอบการงานเพื่อความเจริญแห่งชาติเรา โดยวิธีที่สุดและที่เหมาะที่สุดกับสถิติแห่งประเทศเรา ดีกว่าที่จะกระเสือกกระสนแสวงหาสิ่งซึ่งประชาชนพลเมืองของเรายังไม่พร้อมที่จะได้รับผล เราทุก ๆ คนอาจที่จะช่วยชาติบ้านเมืองของเราได้โดยพยายามทำกิจของเราตามหน้าที่โดยสุดสติกำลังและความสามารถ และในที่สุดควรละเว้นการพยายามที่จะทำตนให้เป็นผู้เอาอย่างฝรั่งโดยไม่พิจารณา

สหายไทย! จงตั้งใจตั้งตัวของท่านไว้ให้สมนาม จงเป็นคนไทยแท้ และท่านจะพลาดไม่ได้ นี่เป็นคำปราศัยสำหรับปีใหม่จากข้าพเจ้าผู้เป็นสหายของท่านทั้งหลาย

อัศวพาหุ.

โคลนติดล้อ

คำนำ

ในการกระทำความติดต่อซึ่งกันและกันในหมู่นานาประเทศนั้น บางทีก็เหลือที่จะแก้ไขข้องกันมิให้เครื่องกีดขวางต่าง ๆ มาติดล้อแห่งความเจริญของชาติได้ ของกีดขวางเหล่านี้ ในชั้นต้นก็ดูไม่สู้จะสลักสำคัญอะไรนัก แต่ครั้นล่วงเวลาไปก็กลับกลายเป็นของใหญ่โตขึ้นทุกที จนถึงวันหนึ่ง เราจึงรู้สึกว่าแทบจะทนทานไม่ได้

ธรรมดารถซึ่งขับเร็วไปในถนนซึ่งมีโคลน โคลนนั้นก็ย่อมกระเด็นเปรอะเปื้อนรถเป็นธรรมดา และบางทีก็เป็นอันตรายได้ โดยเหตุที่ม้าพลาดหรือล้มลง แต่ล้อแห่งรถนั้นในเวลาที่ถึงที่หยุดแล้วจะมีโคลนก้อนใหญ่ ๆ ติดอยู่ก็หาไม่ เพราะว่าโคลนซึ่งติดล้อในระหว่างที่เดินทางนั้นได้หลุดกระเด็นไปเสียแล้วด้วยอำนาจความเร็วแห่งรถนั้น ส่วนรถที่ขับช้า ๆ ไปในถนนซึ่งมีโคลนทางเดียวกัน ย่อมไม่สู้จะเปรอะเปื้อนหรือเป็นอันตรายด้วยเหตุที่ม้าพลาดหรือล้มนั้นจริง แต่ล้อแห่งรถนั้นย่อมจะเต็มไปด้วยโคลนอันใหญ่และเหนียวเตอะตัง ซึ่งนอกจากแลดูไม่เป็นที่จำเริญตาแล้ว ยังสามารถเป็นเครื่องกีดขวางและทำให้ล้อเคลื่อนช้าลงได้

ข้อนี้ย่อมได้แก่ประเทศซึ่งดำเนินไปสู่ความเจริญ หรือซึ่งโดยมากชอบเรียกกันว่า "ความศิวิไลซ์" เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ง่าย คือญี่ปุ่นเขาได้ดำเนินเข้าสู่ความเจริญด้วยความรวดเร็วยิ่งนัก ประเทศญี่ปุ่นมีรอยโคลน

เปรอะเยื้อนอยู่เป็นอันมาก แต่เราต้องยอมว่าล้อของเขาไม่ใคร่จะมีก้อนโคลนติด

ส่วนประเทศสยามของเรานั้นเล่าเป็นอย่างไรบ้าง ?

เราได้ดำเนินขึ้นสู่ความเจริญด้วยความระวังระไว เพราะว่าเราเห็นควรที่จะใช้สติและความไตร่ตรองดูโดยรอบคอบ และถึงแม้เมื่อเปรียบกับญี่ปุ่น ความเจริญของเรานั้นช้าก็จริงอยู่ แต่ดูเราไม่สู้จะเปรอะเปื้อนมากนัก และตัวรถของเราก็นับได้ว่ายังสะอาดดีอยู่

ส่วนล้อของเรานั้นเป็นอย่างไรเล่า ?

ล้อของเรานั้นหรือมีก้อนโคลนติดกรังไปทั้งล้อ! รถของเรายังเคลื่อนไปได้จริง แต่ก้อนโคลนเหล่านี้เช่างกีดขวางเสียจริงๆ เพราะฉะนั้นวันจะมาถึงเข้าวันหนึ่ง ซึ่งเราจะรู้สึกว่า ถึงแม้เราจะต้องเดินเร็วจริงๆ เพื่อให้รอดอันตราย เราก็จะไม่สามารถไปเร็วได้เสียแล้ว

เจ้าของรถที่เขามีสติปัญญา เมื่อได้เห็นโคลนติดล้อของเขามากมายเช่นนั้น ก็ย่อมเป็นธรรมดาที่เขาจะต้องขวนขวายจัดการเปลื้องโคลนออกเสียจากล้อ ก่อนที่เขาจะเริ่มออกเดินทางต่อไปในที่อันสำคัญไม่ใช่หรือ ?

เราทั้งหลายควรจะลืมตาของเรา และพิจารณาดูก้อนโคลนต่างๆซึ่งติดอยู่กับล้อแห่งความเจริญของชาติเรา เราจะเห็นได้ว่าโคลนเหล่านี้ บางก้อนได้ติดมานมนานแล้ว และเป็นการลำยากที่จะเปลื้องออกให้เกลี้ยงได้ในคราวเดียว แต่ถ้าประกอบด้วยวิริยภาพและความขยัน เราก็สามารถที่จะขจัดโคลนนั้นออกได้หมดในเวลาอันควรเหมือนกัน ของย่อมมีอยู่ บาง

อย่างที่เราจะเปลี่ยนแปลงได้ทันใดตามความพอใจ เพราะไม่เกี่ยวข้องแก่ผู้ใดนอกจากตัวเราเอง แต่ย่อมมีของบางอย่างเหมือนกัน ซึ่งยากที่จะเปลี่ยนแปลงได้ ด้วยเหตุว่ามีผู้อื่นเขามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วย

เราควรจะพิจารณาในสิ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับตัวเราเองก่อน และในการพิจารณานี้เราจะได้เห็นของอัศจรรย์ต่าง ๆ มาก ซึ่งจะทำให้เรานึกพิศวงว่าเหตุใดเราจึงคงมีหรือคงทำสิ่งนั้น ๆ อยู่

โคลนติดล้อ

บท ๑

การเอาอย่างโดยไม่ตริตรอง

โคลนซึ่งติดล้อแห่งความเจริญของชาติเราก้อนที่หนึ่ง และก้อนที่ร้ายที่สุดนั้น ก็คือ การเอาอย่างโดยไม่ตริตรอง ข้าพเจ้าได้เขียนเรื่องนี้โดยพิสดารแล้วดังแจ้งอยู่ในเรื่องที่ให้ชื่อว่า "ลัทธิเอาอย่าง" เพราะฉะนั้นในที่นี้ไม่จำเป็นจะต้องแสดงคุณและโทษแห่งการเอาอย่างให้ซ้ำอีก ที่ข้าพเจ้ากล่าวถึงนั้น ก็เพื่อจะทำให้จำนวนก้อนโคลนต่างๆ นั้นบริบูรณ์ เพราะถ้าจะไม่กล่าวถึงก้อนที่ใหญ่ที่สุดและร้ายที่สุดแล้ว ญัญชีนั้นก็คงต้องนับว่ายังขาดพร่องอยู่

ข้าพเจ้าได้เคยได้ยินคนไทยซึ่งมีสติปัญญาหลายท่าน ได้กล่าวถ้อยคำแสดงว่าไม่เห็นชอบด้วยกับการเอาอย่างไม่น้อยไปกว่าที่ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้ว แต่ข้าพเจ้ายังระลึกไม่ได้สักรายเดียวว่า มีผู้ใดที่กล้าพอจะรับผิดชอบในการเลิกไม่เอาอย่าง ข้อนี้ทำให้นึกถึงข้อซึ่งเถียงกันอันไม่เป็นสาระในเรื่องเลิกการสะสมศัสตราวุธ ซึ่งเราได้พบอ่านอยู่ในหนังสือพิมพ์ยุโรปเมื่อก่อนสงคราม คือทุกประเทศแสดงว่าไม่แต่พร้อมที่จะเลิกการสะสมอาวุธ ซ้ำได้แสดงความปรารถนายิ่งที่จะเลิกด้วย แต่ขอให้ประเทศอื่นเลิกก่อน นี่ก็เหมือนกับการเอาอย่างเหมือนกัน คือทุกๆ คนที่เป็นหรือได้เป็นหรือนึกว่าตัวเป็นคนสำคัญ ล้วนได้แสดงความพร้อมเพรียงที่จะเลิกเอาอย่าง แต่ก็คงขอให้ผู้อื่นเลิกก่อนทุกกัน

อย่างไรก็ดี จะตกลงเลิกการเอาอย่างโดยไม่ตริตรองหรือไม่ก็ตาม ขอให้ท่านพิจารณาดูว่าเราได้รับประโยชน์จากการเอาอย่างนั้นอย่างไรบ้าง

เมื่อมาคิดดูก็ไม่ใช่เป็นของง่าย ที่จะแสดงโดยสั้นๆ ซึ่งประโยชน์ที่เราได้รับจากการเอาอย่าง เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจะขอเลี่ยงไปเดินทางที่ง่ายที่สุด โดยกล่าวแต่เพียงว่า ประโยชน์ที่เราได้รับนั้นก็คือ ดูเหมือนเราจะได้รับความนับถือแห่งชาวยุโรป คำว่าดูเหมือนนี้หาได้ใช้ไปตามเลยไม่ ข้าพเจ้าได้เขียนลงโดยความจงใจที่จะเขียนทีเดียว คือข้าพเจ้าตั้งใจจะกล่าวว่า เราดูเหมือนจะได้รับความนับถือของชาวยุโรป แต่ความนับถือนั้นมีอยู่จริงเพียงใด เราควรจะพิจารณาต่อไปให้ละเอียด

ความจริงนั้นประเทศเราชาวยุโรปเขาไม่สู้จะรู้จักนัก และสิ่งที่เขารู้บางทีก็เป็นอย่างอัศจรรย์มาก เมื่อข้าพเจ้าอยู่ยุโรปข้าพเจ้าได้เคยถูกถามอยู่เนืองๆ ว่า เมืองไทยเป็นเมืองเข้าประเทศราชในอินเดียไม่ใช่หรือ ? และเมื่อข้าพเจ้าไปเมืองอเมริกา มีท่านคหบดีผู้หนึ่งได้มาแสดงความชื่นชมยินดีต่อข้าพเจ้า ในการที่แม่น้ำอิราวดีอันงดงามนั้นอยู่ในประเทศบ้านเมืองของข้าพเจ้า ! เมื่อว่าสำหรับคนทั่วไป เมืองไทยเป็นประเทศที่เต็มไปด้วยช้างเผือก แต่นอกจากนั้นเขาเห็นว่าไม่สู้จะมีอะไรนัก

ถ้ากระนั้นเราได้รับความนับถือของใครเล่า ? ก็ความนับถือของผู้ที่รู้จักเรานะซิ ! จริงอยู่ แต่เมื่อผู้ที่เขารู้จักเราเขียนถึงเรื่องเมืองเรา จะหาอะไรกล่าวไม่ได้นอกจากข้อความที่เยาะเย้ยฉะนั้นแล้ว ข้าพเจ้าก็ไม่เรียกว่าเป็นความนับถือโดยแท้จริงเลย ! หรือท่านจะเรียกกระนั้นเล่า ? อย่างไรก็ดี

ข้าพเจ้าหวังใจว่า ผู้ที่เขานับถือเราจริงๆ ก็มีอยู่บ้าง แต่เป็นจำนวนน้อย และต้องเป็นผู้ที่รู้จักเราดีจริงๆ

ข้อที่ว่าชาวต่างประเทศโดยมากหาได้นับถือเราไม่นั้น เป็นความจริงอันแน่นอน

เพราะเหตุใดเล่า?

เพราะเหตุว่า คนที่เอาอย่าง ถึงแม้ว่าจะได้รับความกรุณาและอัธยาศัยไมตรีก็จริง แต่ที่จะได้รับความนับถือด้วยนั้นน้อยนัก นี่ก็เป็นธรรมดาอยู่ เพราะเป็นธรรมดามนุษย์ย่อมจะนับถือผู้ที่สูงกว่าเรา ติดนเสมอกับผู้ที่เสมอกับเรา และดูหมิ่นผู้ที่ต่ำกว่าเรา ก็การเอาอย่างนั้นคืออะไรเล่า นอกจากคำรับสารภาพอย่างราบเรียบแห่งความต่ำต้อยของเรา?

ท่านทั้งหลายไม่คิดหรือ ว่าเราสมควรจะพยายามยกตัวเราให้เสมอเท่ากับชาติอื่นๆ จึงจะได้รับความนับถืออันแท้จริงแห่งเขาทั้งหลาย ไม่ใช่ถูกตบหลังอย่างปรานี ดังที่เขาทำแก่เราอยู่ทุกวันนี้ ถ้าท่านเห็นว่าเป็นการสมควรแล้ว ท่านต้องขวนขวายหาญพอที่จะคิดจะทำอะไรด้วยตนเองบ้าง

ในที่นี้ข้าพเจ้าขอวิงวอนว่า อย่าเข้าใจผิด! ข้าพเจ้าไม่ขอแนะนำให้ท่านแสดงความคิดแผลงอย่างจัดและซึ่งไม่ใช่อื่นไกล เป็นการเอาอย่างชนิดเลวทรามสามัญเท่านั้นเลย ข้าพเจ้าไม่อยากให้ท่านใช้ความคิดชนิดที่ทำให้เกิดผลเปลี่ยนราชอาณาจักรอันแท้จริง เป็นริบับลิคเกี๊ยนิดอเมริกาใต้ ดังปรากฏอยู่ในประเทศซึ่งไม่สู้จะห่างไกลจากเรานัก! ข้อความที่ข้าพเจ้าปรารถนาจะกล่าวนั้น คือ ขอโอกาสให้แก่ชาวเมืองร่วมชาติของเราได้คิด

ได้ทำอะไรด้วยตนเองบ้าง อย่าคอยเตะคนทุกคนที่ออกความเห็นความคิดทำการใดๆ ซึ่งฝรั่งเขายังมิได้เคยทำกันในยุโรป

ถ้าท่านประสงค์ที่จะตักตวงประพฤติเอาอย่าง โดยไม่ตริตรองต่อไป เวลานี้แหละเป็นโอกาสของท่าน เพราะว่าในขณะนี้เป็นการเหลือวิสัยที่เราจะเอาอย่างบรรดามหาประเทศได้ และการที่เราจะหน่วงความเจริญของเราไว้ จนกว่าอาจารย์ทั้งหลายของเราจะเลิกการฆ่าแกงกันนั้น ก็ไม่ได้เหมือนกัน

ส่วนประเทศเล็กๆ นั้นจะเอาอย่างเขาเป็นเรื่องอะไร ? ข้าพเจ้าแลไม่เห็นประโยชน์ที่เราจะได้รับเลย แต่ตรงกันข้าม เราอาจทำเรื่องให้คนจำพวกเที่ยวรอยโลกซึ่งไม่มีความรู้จริงจัง ไม่ว่าไพร่หรือเจ้าเย้ยหยันเราเล่นเปล่าๆ ข้าพเจ้าไม่เห็นว่าจะคุ้มประโยชน์และคู่ควรแก่เราเลย

บท ๒

การทำตนให้ต่ำต้อย

อนิจา ! แม้แต่ชื่อก็เย้ยตัวเอง ! เราทั้งหลายเรียกตัวว่าไทย กลับเป็นทาสแห่งความประพฤติคุณทาสนั้นเอง คือความประพฤติที่ทำตนให้ต่ำต้อย

ข้าพเจ้าจะไม่ว่าเลยแม้แต่เล็กน้อย ถ้าท่านพอใจจะตั้งคนชาติอื่นไว้ในที่สำหรับบูชา . และเมื่อเขาอยากจะนั่งอยู่ในที่อันสูงจนเวียนหัวเช่นนั้นก็เชิญเถิด แต่เหตุใดท่านจึงต้องดูราคาคนร่วมชาติของท่านให้ต่ำไปเสียกว่าขี้ตีนของคนจำพวกที่ท่านพอใจจะบูชานั้นด้วยเล่า ?

สิ่งใดที่จะได้รับความสรรเสริญของท่านโดยจริงใจ เว้นไว้แต่ที่ฝรั่งเขาได้ยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยแล้วเป็นไม่มี คนร่วมชาติของท่านไม่เป็น

ที่เชื่อถือได้ว่าจะทำอะไรสำเร็จถูกต้องโดยพละตนเองเลย และถึงแม้ผู้ที่เคยศึกษามาในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยที่ดีที่สุดในยุโรป แม้จะได้เคยรับความฝึกหัดมาแล้วอย่างดีในสำนักที่ดีที่สุด และถึงแม้จะได้มีความเชี่ยวชาญในกิจการมาแล้วนานเพียงใด ก็อย่าสำคัญเลยว่าจะได้ทำกิจการอะไรที่ใหญ่และสำคัญจริง เว้นแต่จะสามารถสำแดงให้ปรากฏว่าหมายชาวอยู่ใต้หมวกกะโล่จึงจะใช้ได้ การที่ชาวยุโรปเขาสำคัญว่าตัวเขาและชาติของเขาเป็นเช่นนั้นก็ควรอยู่ แต่เหตุใดเราคนไทยจึงได้พลอยคิดตามเขาไปด้วยเล่า ? ลืมเสียทีเดียวหรือว่าการที่เราคิดเช่นนั้น ก็เสมอว่าเราขาดความนับถือในตัวเราเอง อันลักษณะซึ่งถ้าไร้แล้ว ก็ไม่มีชนหมู่ใดจะดำรงคงตั้งอยู่เป็นชาติที่ปกครองตนเองต่อไปได้

ตามความจริงนั้น ความนิยมฝรั่งได้เริ่มยังเกิดขึ้นแต่ความพอใจในความสะดวกสบายของเรา ในเวลาที่เราแรกเริ่มใช้วิธีฝรั่งมาบำรุงปกครองบ้านเมืองของเรานั้น ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่มีคนน้อยตัวซึ่งรู้จักใช้วิธีนั้นๆ และก็เป็นธรรมดาที่เราจะต้องว่าจ้างฝรั่งเข้ามาแนะนำลู่ทางให้เราเดิน ชาวยุโรปได้นำนิสัยที่ขยันและความสามารถทำการงานได้มากเข้ามากับเขาด้วย คนไทยผู้ที่เกียจคร้านอยู่โดยนิสัยแล้วจึงนิยมมาก เพราะฉะนั้นคนไทยได้เริ่มชอบใช้ฝรั่งคล้ายๆ กับที่เราชอบใช้จีน กล่าวคือ ฝรั่งมีความสามารถที่จะทำการงานได้มากคล้ายๆ จีน แต่ฝรั่งได้เปรียบที่มีสมองความคิดดีกว่าจีนเป็นอันมาก การใช้ฝรั่งจึงเป็นการสะดวก เพราะใช่แต่เขาได้ช่วยให้เราไม่ต้องทำงานด้วยกำลัง ทั้งเขายังได้ปลดเปลื้องความลำบากของเราในการที่ต้องคิดอีกด้วย เราเป็นแต่ควักกระเป๋า ฝรั่งเขาจัดการเสร็จ

การที่มีนิสัยเช่นนี้ซึ่งเดิมเกิดแต่ความเกียจคร้านมากกว่าอย่างอื่น ในไม่ช้าก็ทวีขึ้นโดยลำดับ จนได้มาเป็นอย่างที่เห็นอยู่เดี๋ยวนี้ กล่าวคือ ความเชื่อถืออันฝังอยู่แน่นอน ว่าการงานอะไรถ้าจะทำให้ดีแล้วต้องอาศัยฝรั่ง ผลแห่งความเชื่อถืออันนี้ทำให้ยกฝรั่งขึ้นไว้ในที่อันสูงเลิศ ส่วนคนไทยนั้นตกต่ำลงไปเกือบที่สุด นี่แหละเป็นเหตุให้คนครั่งชาติพอใจใช้ข้างเกงผ้าขาวอย่างสกปรกที่สุดยิ่งกว่าใช้ผ้าม่วงอย่างดี โดยเหตุที่เขาอยากให้คนทั้งหลายสำคัญว่าตัวเขาก็ดีเกือบเท่าฝรั่ง เพราะฉะนั้นจึงดีกว่าคนไทย คนไทยเราบางคนที่ปลอมตัวใช้ข้างเกงกับเขาบ้างก็มี ก็ด้วยความประสงค์มุ่งหมายเช่นเดียวกัน

ถ้าจะว่าไปแล้ว ต้องนับว่าพวกนักเรียนซึ่งได้ส่งออกไปศึกษาวิชาการณ ประเทศยุโรปชุดแรกนั้น มีความผิดอยู่บ้างในเรื่องนี้ การที่ส่งนักเรียนไปศึกษาในยุโรปนั้น ไม่มีใครอาจปฏิเสธได้เลยว่าเป็นทางที่ไม่ชอบ เพราะความมุ่งหมายมีอยู่ที่จะให้เขาเหล่านั้นได้ไปแสวงหาวิชา เพื่อจะได้สามารถทำการงานอย่างที่เราต้องข้างฝรั่งทำอยู่นั้นได้ พวกนักเรียนชุดแรกเหล่านี้ได้ไปแสวงหาความรู้มาได้ต่าง ๆ กัน และวิชาซึ่งเห็นได้อย่างชัดที่สุดนั้นก็คือ ในแผนกแสวงหาความสนุกสำราญส่วนตัวอย่างฝรั่ง กล่าวคือ การยิงนกซึ่งมันหาผิดมิได้ กับการดื่มเหล้าบรั่นดีกับโซดา อันทำลายกำลังกายและกำลังความคิดของตนเอง เมื่อได้วิชาดังที่กล่าวนี้มาแล้ว ซ้ำหันเข้าไปหานิสัยเกียจคร้านเดิมของตน เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ก็.. นั่นแหละ! ถ้าเขาไม่ได้ออกไปจากบ้านเรือนเสียแต่แรกจะดีกว่า! ตัวอย่างอันเลวทรามต่ำกล่าวมานี้กลับช่วยส่งเสริมความเชื่อถือที่ว่า คนของเราไม่สามารถที่จะยก

ตัวขึ้นให้เสมอกับชาวยุโรปในเชิงทำการงานอันเป็นประโยชน์ พวกนักเรียนเหล่านี้กลับทำชื่อเสียงของตัวให้ยากฎว่าเป็นคนเลวทราม และนอกจากนี้ก็ทำอะไรไม่ได้เลย

การที่เป็นเช่นนี้ทำให้คนไทยทั้งหลายถูกความสามารถของตนเองมากขึ้น และการใช้ฝรั่งในการงานซึ่งคนไทยอาจทำได้ดีเท่ากัน ด้วยเงินเดือนแต่เพียงครึ่งหนึ่งหรือส่วน ๑ ใน ๓ ของฝรั่งก็จะมีมากขึ้น การตีราคาความสามารถของคนไทยเราต่ำเช่นนี้จะมีอยู่ต่อไปอีกสักเท่าใด ? การส่งนักเรียนออกไปศึกษาวิชาในยุโรปปีละหลาย ๆ คนนั้น ถ้าเราไม่ไว้ใจให้เขาทำการงานอันต้องรับผิดชอบแล้วจะมีประโยชน์อะไร ? การศึกษาในบ้านเมืองของเราเองนั้นเล่า ถ้าคนของเราจะเป็นอะไรไม่ได้ นอกจากลูกสมุนแล้วก็จะมีคุณอย่างไร ?

ในที่นี้ข้าพเจ้าจะต้องขอให้ท่านผู้อ่านเข้าใจว่า ข้าพเจ้ามิได้ตั้งปัญหาเหล่านี้แก่รัฐบาลโดยเฉพาะเลย ความจริงถ้าจะกล่าวให้เป็นยุติธรรมแล้วนั้น มีกระทรวงทบวงการอยู่หลายแผนกซึ่งได้แสดงวิถีทางดำเนินการโดยชอบอยู่แล้ว ยกตัวอย่าง นอกจากผู้แนะนำที่ปรึกษาในแผนกวิทยาศาสตร์อันเป็นพิเศษแล้วก็ไม่มีชาวยุโรปเลยในกองทัพบกของเรา และในกองทัพเรือก็ยังมีอยู่อีกแต่ ๒—๓ คนเท่านั้น ทั้งการตั้งแพทย์ไทยให้ทำการในหน้าที่นายแพทย์ใหญ่ในกองทัพเรือ ก็เป็นตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นว่าเราได้ดำเนินการไปในวิถีอันถูกต้องแล้ว

ถ้อยคำเหล่านี้ข้าพเจ้าตั้งใจจะกล่าวต่อท่านผู้เป็นสาธารณชน ตราบใดท่านยังคงแสดงความเชื่อถือในความสามารถแห่งชนชาติอื่น ยิ่งกว่าชนชาติ

ของท่าน รัฐบาลก็คงจะต้องใช้คนต่างชาติอยู่ตราบนั้น ด้วยเหตุว่ารัฐบาลจำเป็นจะต้องกระทำการเพื่อรักษาความไว้วางใจแห่งสาธารณชน

ท่านไม่ควรจะลืมเสียว่าคนเราทุกคนที่มีความภักดีต่อชาติย่อมนึกถึงประโยชน์แห่งบ้านเมืองของตนยิ่งกว่าประโยชน์ของประเทศอื่นเพราะฉะนั้นจะไม่เป็นการเหลือวิสัยหรือที่จะหวังให้ชาวต่างประเทศเขาระลึกถึงประโยชน์ของเมืองไทยเท่ากับเราผู้เป็นไทยเอง และเพราะฉะนั้นถ้าคนไทยเราได้มีโอกาสประกอบการงานเพื่อประโยชน์และความเจริญแห่งบ้านเมืองของเราเองให้มากขึ้นจะไม่เป็นคุณแก่บ้านเมืองของเราหรือ ?

ขอให้ท่านตั้งปัญหาเหล่านี้แก่ตัวของท่านเองจงดีเถิด!

แต่ขอได้โปรดอย่าเข้าใจผิด ข้าพเจ้าไม่ได้ขอให้ท่านทั้งหลายเกลียดชาวต่างประเทศ เพราะถ้าเราเกลียดเขาก็เท่ากับเราเชือดคอตัวเราเอง เหตุว่ากิจการยังมีอยู่อีกเป็นอันมากซึ่งเรายังไม่สามารถที่จะทำไปโดยลำพังตนเองได้ เวลายังอยู่อีกหลายปีนักที่เรายังคงจะต้องการชาวยุโรปไว้สำหรับเป็นที่ปรึกษาในทางวิทยาศาสตร์ และในฐานะที่เป็นผู้ชำนาญพิเศษในกิจการบางแผนก แต่ในข้อนี้ เมืองเราไม่ใช่เป็นประเทศเดียวที่ต้องอาศัยความช่วยเหลือของชาวต่างประเทศในกิจการอันเป็นพิเศษและเราไม่มีเหตุอย่างไรเลยที่จะควรย่นในการที่ต้องใช้ชาวต่างประเทศนั้น ๆ สิ่งซึ่งข้าพเจ้าประสงค์จะแลเห็นนั้นก็คือ ให้มีความเสมอภาคในระหว่างคนไทยกับชาวต่างประเทศในกิจการอันไม่ต้องใช้วิชาพิเศษประกอบนั้นให้มากขึ้น ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะได้แลเห็นคนไทยมีโอกาสใช้ความรู้ซึ่งเขาได้อุตส่าห์แสวงมาด้วยเสียทรัพย์

และเวลาเย็นอันมาก และข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าบรรดาชาวต่างภาษาซึ่งมีความยุติธรรมในใจจะไม่หวงกันโอกาสนี้แก่คนไทยเย็นแน่

บท ๓

การบูชาหนังสือจนเกินเหตุ

ข้าพเจ้าไม่สู้จะแน่ใจนักว่าเราไปได้ธรรมเนียมบูชาหนังสือนี้มาจากไหน ข้าพเจ้าสงสัยว่าจะมาจากสหายจีนของเรา เพราะความเชื่อถือของเขาในสิ่งทั้งปวงที่เขียนหรือพิมพ์ลงเป็นลายลักษณ์อักษรนั้นดูราวกับอาการแห่งทารกการที่จีนเขาตั้งอกตั้งใจเก็บกระดาษกวาดซึ่นเล็กซึ่นน้อยที่มีตัวอักษรมารวยรวมเผาในเตาซึ่งทำขึ้นโดยเฉพาะเป็นพิเศษนั้น เป็นการประหลาดมาก

เมื่อรู้นิสัยคุณทารกของจีนในเรื่องนี้ บรรดาผู้ที่ก่อการยุ่งเหยิงและหัวหน้าอั้งยี่ทั้งหลายก็ใช้ความรู้นี้เป็นประโยชน์ได้มาก โดยใช้วิธีเขียนหรือพิมพ์ข้อความซึ่งเขาต้องการจะให้ได้รับความเชื่อถือ แล้วก็ไม่ต้องจัดการอะไรอื่นนอกจากแจกจ่ายหนังสือที่พิมพ์นั้นไปก็เป็นอันพอแล้วที่จะหวังในความสมปรารถนาได้ เพราะว่าถึงแม้จะมีเหตุผลมาแสดงให้จีนฟังสักเท่าใดก็ดี เขามักไม่ยอมเชื่อเลยว่าข้อความที่ปรากฏเป็นตัวอักษรแล้วจะเป็นอื่นได้นอกจากความจริง การโฆษณาข้อความใดๆ ด้วยวิธีแจกจ่ายหนังสือนี้ ถึงแม้ว่าเป็นวิธีซึ่งทั้งสองฝ่ายอาจทำได้ก็จริงอยู่ แต่ฝ่ายใดที่ได้เริ่มลงมือทำก่อนแล้วก็นับว่าเป็นกำไรได้เปรียบเพราะว่าได้รับความเชื่อถือแห่งคนเสียแล้ว เพราะฉะนั้นบรรดาหนังสือต่างๆ ของผู้ก่อการจลาจลทั้งหลายจึง

มีโอกาสที่คนทั้งหลายจะเชื่อถือได้มากกว่าฝ่ายรัฐบาล ซึ่งถือว่ามีหน้าที่แต่เพียงปฏิเสธข่าวลือต่าง ๆ แต่อาศัยเหตุที่ข่าวลือนั้น ๆ ได้มีเวลาแพร่หลายอยู่เสียนานก่อนที่เจ้าพนักงานจะได้รู้เห็น คำปฏิเสธตามทางราชการจึงเป็นเหมือนปลายเรื่องอันเป็นของจืด ไม่มีใครจะเชื่อถือนัก

การใช้หนังสือในทางนี้ ได้มีมาแต่โบราณกาล และในเวลานี้ก็ยังคงใช้อยู่เช่นหนังสือพิมพ์เป็นต้น ซึ่งเกิดขึ้นดุจเห็ดในประเทศจีนอาศัยเหตุที่ขุนนางจีนล้วนเป็นเปรียญ (หรือเคยเป็น) เขาจึงถือว่าเป็นการไม่สมควรแก่เกียรติยศที่จะแต่งข้อความอะไรอื่น นอก จาก โคลง หรือ กฤษฎีกา ใช้ภาษาซึ่งเหลือที่จีนสามัญจะเข้าใจได้ เพราะฉะนั้นบรรดาหนังสือพิมพ์จีนมีแต่ที่เป็นปรปักษ์กับรัฐบาลทั้งสิ้น

ในเมืองไทยเราก็คล้ายกัน คือคนที่ได้รับความศึกษามาอย่างดีมีความสามารถในทางหนังสือก็ล้วนเป็นข้าราชการทั้งสิ้น ไม่มีเวลาแต่งอะไรลงหนังสือพิมพ์ได้นอกจากเป็นครั้งคราว ส่วนผู้ที่แต่งเรื่องลงหนังสือพิมพ์เป็นนิตย์นั้น จึงมักเป็นพวกที่มีความศึกษามาอย่างลวก ๆ หรือมิฉะนั้นก็เป็นผู้ที่ถูกไล่ออกจากราชการและมีความเคือง แค้น ส่วน ตัว อยู่ เป็น ภูเขาเลากา เพราะฉะนั้นเสียงของหนังสือพิมพ์ในเมืองไทย จึงค่อนไปข้างคัดค้านต่อรัฐบาล

หนังสือพิมพ์ในเมืองไทยในชั้นต้นเป็นปรปักษ์กับรัฐบาลด้วยเหตุที่มีคนถูกไล่ออกจากราชการไปทำการในหนังสือพิมพ์ดังกล่าวแล้ว และคนพวกนี้ย่อมประสงค์ให้ร้ายแก่รัฐบาลที่ไล่ตัวเขา ครั้นต่อมาจึงกลายเป็นธรรม

เนียมของผู้ที่แต่งความเห็นลงหนังสือพิมพ์จะต้องคัดค้านต่อรัฐบาล ไม่เลือกว่าจะมีข้อเคืองแค้นส่วนตัวหรือไม่ อาศัยเหตุที่คนจำพวกนี้มักจะแต่งข้อความที่ดื่นดาด หรือบางทีถึงเปื่อยไม่เป็นชิ้น จึงดูไม่น่าจะพึงสังเกตหรือให้เกียรติยศเขาโดยคัดค้าน แต่โดยเหตุที่คนเราบูชาหนังสือจนเกินเหตุดังกล่าวมาแล้วนั้นแหละ เราจึงทำไม่รู้ไม่เห็นความใฝ่สูงแห่งจำพวกคนที่เรียกตนว่าเป็นคนหนังสือพิมพ์นั้นเสียทีเดียวไม่ได้

หนังสือเป็นของได้คิดขึ้นเพื่อเป็นเครื่องจารึกความคิดของคนเราและเป็นเครื่องแสดงความคิดของคนหนึ่งให้ปรากฏแก่คนอีกหลายคนโดยวิธีที่สะดวกกว่าการที่จะพูดกันด้วยปาก เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้ที่เขียนหนังสือจึงเป็นผู้ที่สมควรจะได้รับความนับถือยิ่งกว่าสิ่งที่เขาเขียน กล่าวคือ การที่จะเชื่อข้อความใด ๆ ซึ่งปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรนั้น ควรจะต้องแล้วแต่ฐานะและชื่อเสียงแห่งผู้แต่ง ถ้าเราสามารถจะรู้ได้ว่าถ้อยคำของคนดีมีหลักฐาน ต่างกันกับถ้อยคำของคนขี้เมาในโรงเหล้าอย่างไร เหตุไฉนเราจึงจะมามีความนิยมนับถือถ้อยคำของคนขี้เมานั้นจนเกินเหตุ? ในสมัยเมื่อยังมีผู้เขียนและอ่านหนังสือได้แต่บัณฑิตน้อยคน การที่เราจะบูชาหนังสือนั้นก็ควรอยู่ แต่บัดนี้สมัยได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว และใครมีมือจับปากกาได้ก็เขียนหนังสือได้แล้วฉะนี้ จึงควรถามว่าจะไม่ถึงเวลาอันควรแล้วหรือที่เราจะเลิกบูชาหนังสอเสียสักที โดยไม่เลือกว่าหนังสือนั้นมีข้อความดีหรือเหลวไหลปานใด

การที่จะพูดถึงอิสรภาพของหนังสือพิมพ์และอะไร ๆ ซึ่งดังสูง ๆ เช่นนั้น เป็นการพูดง่าย แต่ข้าพเจ้าจะขอชักชวนให้ท่านพิจารณาความดูบางข้อ ซึ่งบางทีจะได้เล็ดลอดความดำริของท่านไปเสียบ้างก็เป็นได้

ในประเทศยุโรปและอเมริกาซึ่งมีตัวอย่างในการปกครองโดยคณะอย่างดีที่สุด และหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ บรรดาที่มีในประเทศนั้น ๆ ล้วนเป็นฝ่ายคณะใดคณะหนึ่งทั้งสิ้น ผลของการที่เป็นเช่นนี้ เป็นเหตุให้บรรดาหนังสือพิมพ์ต้องระมัดระวังในการแสดงความเห็นต่าง ๆ กล่าวคือ ในระหว่างที่คณะ "ก" ถืออำนาจในการปกครอง บรรดาหนังสือพิมพ์ซึ่งอยู่ฝ่ายคณะ "ก" ก็มีหน้าที่จะต้องอุดหนุนรัฐบาล และส่วนหนังสือพิมพ์ที่เป็นฝ่ายคณะ "ข" ซึ่งเป็นฝ่ายตรงกันข้าม (ออปโปสิชั่น) ก็มีหน้าที่แสดงความเห็นทักท้วงรัฐบาล ครานั้นสมมุติว่าหนังสือพิมพ์ฝ่ายคณะ "ข" ได้ชักชวนให้สาธารณชนลงความเห็นว่าคณะ "ก" ดำเนินการผิด แล้วจึงเลือกคณะ "ข" ขึ้นเป็นผู้ถืออำนาจปกครองคณะ "ข" ก็จะต้องดำเนินการไปตามที่ฝ่ายตนได้แสดงความเห็นไว้ ถ้าหากว่าไม่สามารถที่จะทำไปได้ ก็ต้องทำอย่างที่คณะ "ก" ได้ทำมาแล้วนั้นเองแล้วไซร้ ก็ย่อมจะต้องทำหน้าที่ผิดไปไม่ใช่หรือ ? ด้วยเหตุฉะนี้ บรรดาหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นฝ่าย "ข" จึงต้องระมัดระวังในการแสดงความเห็นให้เป็นไปแต่ในเฉพาะส่วนซึ่งฝ่ายตนจะกระทำได้ในเมื่อได้รับอำนาจเข้าแทนที่คณะ "ก"

ในประเทศบรรดาที่มิได้ใช้ระเบียบการปกครองโดยคณะ ลักษณการก็ย่อมจะผิดแผกแปลกกันอยู่ บรรดาพวกที่แต่งความเห็นลงหนังสือพิมพ์ ย่อม

รู้อยู่แก่ใจว่าตนจะไม่ต้องรับผิดชอบทำการให้สมกับวาจาที่ลั่นไว้ และด้วยเหตุที่การตินั้นง่ายกว่าการชมหรือเถียงแทน การทำลายง่ายกว่าการสร้าง พวกที่ไม่ต้องรับผิดชอบเหล่านี้จึงมักเป็นพวกที่ชอบทำลายและชอบติ

ก็เมื่อการเป็นอยู่เช่นนี้ ควรหรือที่เราจะเชื่อถือข้อความทั้งปวงซึ่งหนังสือพิมพ์กล่าวนั้นจนเกินเหตุ ? การที่เรายอมหลับตายอมเชื่อข้อความที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ โดยมิได้พิจารณาดูความมุ่งหมายและความปรารถนาแห่งผู้แต่งเสียก่อนนั้น จะไม่เป็นการดูหมิ่นสติปัญญาของเราเองอยู่หรือ ?

บางทีท่านจะกล่าวแก้ว่า ท่านจำเป็นต้องอ่านของที่เขาหามาให้อ่าน และถ้าข้อความและเรื่องราวในหนังสือนั้นไม่ใช่ชนิดที่ดีที่สุดก็ไม่ใช่ความผิดของท่าน แต่ความจริงเป็นความผิดของท่าน ! ถ้าท่านไม่พอใจอ่านเรื่องเหลวแหลก และความแค้นเคืองของคนจำพวกที่ถูกไล่ออกจากราชการท่านก็ไม่จำเป็นต้องอ่าน และถ้าพวกบรรณาธิการ (เอดิเตอร์) หนังสือพิมพ์รู้ว่าท่านไม่ชอบ ก็เป็นธุระของเขาที่จะต้องหาเรื่องอย่างอื่นมาให้ท่าน เมื่อเขาเห็นว่าการลงเรื่องเหลวไหลไม่มีสาระไม่เป็นกำไรแก่เขาแล้ว เขาก็คงจะหาเรื่องที่ดี ๆ ต่อไป

เรื่องนี้แล้วแต่ท่านผู้อ่านเองจะแสดงว่าท่านชอบเรื่องชนิดใด และถ้าแม้ท่านไม่ได้สมประสงค์ ก็เป็นผิดของท่านเองที่ท่านพอใจอ่านแต่เรื่องเลว ๆ

เมื่อเราพยายามจะเดินให้ทันสมัย และทำตัวของเราให้เป็นคนทันสมัยที่สุดที่จะทำได้ฉะนี้แล้ว ท่านจะไม่เห็นด้วยหรือว่าถึงเวลาแล้วที่เราควรจะเลิกบูชาหนังสือนั้นเป็นลัทธิแห่งโบราณสมัย ? การที่ข้างในจะคิดอย่างไรหรือ

ทำอย่างไรในเมืองของเขาหรือในที่ใด ๆ นั้น ไม่เป็นข้อที่เราจะคำนึงเลย ถ้าข้างในเขาจะยังคงถือประเพณีเดิมของเขา ยูซาหนังสือราวกับเจ้าหรือเชียนอะไรอันหนึ่ง และนับถือบรรดาผู้ที่เขียนหนังสือเป็นว่าเป็นปราชญ์หรือชินแสทั้งนั้น ก็ช่างเขาเป็นไร เราผู้เป็นไทยไม่จำเป็นจะต้องอย่างพร้อมกับเขาไม่ใช่หรือ ควรเราจะใช้ความคิดไตร่ตรองวางหนังสือและผู้เขียนหนังสือไว้ในที่อันควร คือการอ่านเรื่องราวในหนังสือพิมพ์ก็ดีในหนังสือเล่มก็ดีเราควรจะใช้วิจารณญาณไตร่ตรองดู และรับรองแต่สิ่งซึ่งปัญญาของเราเองยอกว่าดีและเป็นความจริง โดยทางนี้เท่านั้นแหละชาวเราจึงจะสามารถทั้งตนให้สมควรอยู่ในหมู่ชนที่รุ่งเรืองแล้วแท้จริง

บท ๔

ความนิยมเป็นเสมียน

ผลแห่งการยูซาหนังสือนั้นเป็นเหตุ ตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วนั้น มีอยู่อีกอย่างหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าจะขอเรียกว่า ความนิยมเป็นเสมียนเพราะจะหาคำให้สั้นกว่านี้ไม่ได้

การตั้งโรงเรียนขึ้นทั่วทั้งพระราชอาณาจักร ให้โอกาสแก่บรรดาชายหญิงทุก ๆ ชั้น ได้ศึกษาให้รู้อ่านรู้เขียนหนังสือนั้น กลับให้ผลที่ทำให้เป็นที่รำคาญ และอาจจะทำให้รำคาญยิ่งกว่าที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ก็เป็นได้ โดยไม่กล่าวถึงความเสียหายอย่างอื่นซึ่งจะพึงมีมาในไม่ช้าวัน

เด็กทุก ๆ คนซึ่งเล่าเรียนสำเร็จออกมาจากโรงเรียน ล้วนแต่มีความหวังฝังอยู่ว่าจะได้มาเป็นเสมียน หรือเป็นเลขานุการ และจะได้เลื่อนยศเลื่อนตำแหน่งขึ้นเร็ว ๆ เป็นลำดับไป เด็กที่ออกมาจากโรงเรียนเหล่านี้ ย่อมเห็นว่ากิจการอย่างอื่นไม่สมเกียรติยศนอกจากการเป็นเสมียน ข้าพเจ้าเองได้เคยพบเห็นพวกหนุ่ม ๆ ชนิดนี้หลายคนเป็นคนฉลาดและว่องไว และถ้าหากเขาทั้งหลายนั้นไม่มีความกระหาย จะทำงานอย่างที่พวกเขาเรียกกันว่า "งานออฟฟิศ" มากีดขวางอยู่แล้วเขาก็อาจจะทำประโยชน์ได้มากการที่จะยอกให้เขาเหล่านั้นกระทำตัวของเขาให้เป็นประโยชน์โดยกลับไปช่วยบิดามารดาเขาทำการเพาะปลูกนั้นเป็นการช่วยกล่าวเสียเวลา เขาคอยว่าเขาเป็นผู้ที่ได้รับความศึกษามาจากโรงเรียนแล้ว ไม่ควรจะเสียเวลาไปทำงานชนิดซึ่งคนที่ไม่รู้หนังสือก็ทำได้ และเพราะเขาไม่อยากจะลืมวิชาที่เขาได้เรียนรู้มาจากโรงเรียนนั่นด้วย เพราะเหตุนี้เขาจึงสู้สมัครอดหยากอยู่ในกรุงเทพฯ ได้เงินเดือนเพียงเดือนละ ๑๕ บาท หรือ ๒๐ บาท ยิ่งกว่าที่จะกลับไปประกอบการเพื่อเพิ่มพูนความสมบูรณ์แห่งประเทศในภูมิลำเนาเดิมของเขา

นึกไปก็น่าประหลาดที่สุด ที่คนจำพวกนี้จะอดทนต่อความลำบากเพื่อแสวงหาและรักษาตำแหน่งเสมียนของเขา ในเงินเดือน ๑๕ บาทนั้นพ่อเสมียนยังอุตส่าห์จำหน่ายจ่ายทรัพย์ได้ต่าง ๆ เช่นนุ่งผ้าม่วงสีใส่เสื้อขาว สวมหมวกสักหลาด และในเวลาที่กลับจากออฟฟิศแล้วก็ต้องสวมกางเกงแพรจีนด้วย และจะต้องไปดูหนังอาทิตย์ละ ๒ ครั้งเป็นอย่างน้อย ต้องไปกินข้าวตาม

กุกซ็อป แล้วยังมีหน้าซ้ำจะต้องเสียค่าเช่าห้องอีกด้วย (หรือบางทีเขาจะไม่เสียก็ไม่ทราบ) ครั้นเมื่อเงินเดือนขึ้นเป็นเดือนละ ๒๐ บาท เขาก็คิดอ่านแต่งงานทีเดียว (ข้าพเจ้าต้องขออธิบายคำว่าแต่งงานไว้ในวงเล็บในที่นี้ว่าที่ข้าพเจ้าเรียกว่าแต่งงานนั้น ข้าพเจ้าพูดอย่างละม่อม เพราะว่าการแต่งงานชนิดนี้มักเป็นการชั่วคราวโดยมาก ซึ่งข้าพเจ้าจะได้กล่าวต่อไปในบทหน้า เพราะว่าเป็นโคลนก้อนหนึ่งซึ่งจะได้ยกขึ้นให้ท่านพิจารณาต่อไป)

ข้าพเจ้าย่อมเข้าใจอยู่ว่า ชายหนุ่มซึ่งได้ผึกตัวให้คุ้นแก่ความสนุกสนานในเมือง ย่อมจะรู้สึกเบื่อหน่ายถิ่นฐานบ้านเดิมของเขาตามบ้านนอก และที่จะกล่าวว่าถ้าเขาอยู่ในเมือง เขาอาจจะทำประโยชน์ให้แก่บ้านเกิดเมืองนอนของเขาดีกว่าอยู่บ้านนอกนั้น เป็นความเหลวไหลโดยแท้ ท่านผู้มีความคิดคงจะเข้าใจได้ดีว่า อันประเทศอย่างเมืองไทยของเรานี้ชาวนาชาวสวนอาจจะทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองได้มากกว่าเสมียน ซึ่งเป็นแต่เครื่องมือเท่ากับปากกาและพิมพ์ดีด ซึ่งเขาใช้ (หรือใช้ผิด) ถ้าจะเปรียบพืชที่เขาได้ทำให้งอก ต้องนับว่าน้อยกว่าผลที่เขาได้กินเข้าไป แต่ถึงกระนั้นเขาก็ยังนับว่าตัวเขาดีกว่าชาวนา และข้อที่ร้ายนั้น พวกเราทั้งหลายก็พลอยยอมให้เขาคิดเห็นเช่นนั้นเสียด้วย

เมื่อไรหนอ พวกหนุ่มๆของเราจึงจะเข้าใจได้บ้างว่า การเป็นชาวนา ชาวสวน หรือคนทำงานการอื่นๆนั้น ก็มีเกียรติยศเท่ากับที่จะเป็นผู้ทำงานด้วยปากกาเหมือนกัน ? เมื่อไรจึงจะบังเกิดความรู้สึกเกียรติยศแห่งการงานอื่นๆนอกจากงานที่ทำด้วยปากกาและพิมพ์ดีด ?

คำตอบแห่งปัญหาข้อนี้ ก็เป็นดังที่กล่าวมาแล้วนั้นเอง กล่าวคือ เป็นความผิดของเราทั้งหลายด้วยกัน มิใช่ความผิดของพวกหนุ่ม ๆ โดยเฉพาะเท่านั้นหามิได้ ถ้าเรายังคงแสดงความเห็นโดยประการต่าง ๆ ว่าเสมียนเป็นบุคคลชั้นที่สูงกว่าชาวนา ชาวสวนหรือพ่อค้าอยู่ตราบใด พวกหนุ่ม ๆ ของเราก็คงจะทะเยอทะยานฝักใฝ่ในทางเป็นเสมียนอยู่ตราบนั้น ใช่แต่เท่านั้น ยังมีคนอยู่เป็นอันมากที่ช่วยเปิดทางหาการงานให้แก่ผู้ที่อยากจะเป็นเสมียน ส่วนผู้ที่ปรารถนาจะช่วยให้คนได้ตั้งตัวเป็นชาวนา ชาวสวน หรือคนทำงานอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์เหมือนกันนั้น มีน้อยนักข้อที่ว่าบรรดากระทรวงทบวงการมีเสมียนมากกว่าความจำเป็นนั้น ถึงแม้ผู้ที่ดูแต่เผิน ๆ ก็เห็นได้ว่าเป็นความจริง เพราะฉะนั้นสถานที่เหล่านั้น จึงต้องจัดการถ่ายเทพวกที่เกินต้องการออกเสียเป็นครั้งคราว เพื่อได้รับคนใหม่ ๆ ต่อไป

ส่วนพวกที่ถูกคัดออกนั้นเล่าเป็นอย่างไรบ้าง ? ข้อนี้แหละเป็นที่น่าสังเวชยิ่งนัก คนเราที่ปล่อยให้ชีวิตล่วงไปโดยทำการเป็นเสมียนเสียนานแล้ว จะไปทำงานการอะไรอื่นก็ไม่สามารถจะทำได้ ถ้าเขาเป็นคนที่ทำประโยชน์ได้อยู่ เขาก็คงจะได้เลื่อนขึ้นไปในตำแหน่งอื่น ไม่ต้องถูกคัดออก ก็เช่นนั้นเขาจะไปทำอะไรเล่า ? เขาจะไปเป็นชาวนาไม่ได้ ด้วยเหตุหลายประการ ประการ ๑ ก็เพราะความหยิ่งอันหามูลมิได้ของเขานั้นเอง เขาเห็นว่าไม่สมเกียรติยศที่จะไปหาการงานทำกับชาวนา ซึ่งเขาเห็นว่าเป็นคนชั้นต่ำและสามัญ ครั้นเขาจะเป็นเจ้าของเองก็ไม่ได้ ด้วยเหตุว่าเป็นการเหลือวิสัยที่เขาจะเก็บหอมรอมริบไว้ได้จากเงินเดือนอันน้อย ซึ่งเขาต้องจับจ่ายซื้อสิ่งของซึ่งเขาถือว่าเป็นของจำเป็น ในระหว่างที่เขาทำการ

เป็นเสมียนอยู่ แต่เหตุสำคัญที่เขาจะเป็นชาวนาไม่ได้นั้นก็คือ เขาตกลงใจไม่ได้ที่จะทิ้งเมืองไปอยู่ตามบ้านนอกชนบท เพราะฉะนั้น พวกเสมียนที่เกิดอัตราเหล่านี้จึงคงอยู่ในเมือง เที่ยวพยายามแสวงหาตำแหน่งเสมียนต่อไป และถ้าโชคดีก็คงจะเข้าได้ช้วครา แต่ไม่ช้าก็ต้องเบียดออกไปอีก ในระหว่างนี้อายุของเขาก็ล่วงเข้าไปทุกวัน และผู้ที่เป็นนายหรือก็ชอบใช้แต่เสมียนที่หนุ่ม เพราะฉะนั้นโอกาสที่จะหางานทำก็มีน้อยเข้าทุกวัน จนเป็นที่น่าคิดว่าเขาหาเลี้ยงชีพอยู่ได้อย่างไร ถ้าเขาเป็นผู้ที่มีนิสัยสุจริต เขาก็เลี่ยงไปตายอยู่ในที่ลับ ๆ แห่ง ๑ ไม่มีใครเห็น ไม่มีใครรู้จัก ไม่มีใครรัก ไม่มีใครอาลัย เป็นการลงเอย อย่างมืดแห่งชีวิตที่มืดไม่มีสาระ! แต่ถ้าความยากจนขัดเคืองของเขานำเขาไปสู่ทางทุจริต เขาอาจจะได้ความสนุกสนานอยู่พัก ๑ แล้วเขาก็คงจะต้องยาตราเข้าสู่ศาลพระราชอาญา และไม่ช้าก็คงจะได้เข้าไปอยู่ในคุก แล้วต่อไปก็เข้าคุกอันตรธาน ตกลงเป็นลงเอยอย่างน่าสังเวชทั้ง ๒ สถาน

ดังนี้จะไม่เป็นการสมควรแลหรือ ที่เราจะสอนให้พวกหนุ่ม ๆ ของเราปรารถนาหาการงานอื่น ๆ อันพึงหวังประโยชน์ได้ดีกว่าการเป็นเสมียน ถ้าเราจะสอนเขาทั้งหลายให้รู้สึกเกียรติยศ แห่งการที่จะ เป็นผู้เพาะความสมบูรณ์ให้แก่ประเทศ เช่นชาวนา ชาวสวน พ่อค้าและช่างต่าง ๆ จะไม่ดีกว่าหรือ? ท่านเชื่อหรือว่าพวกหนุ่ม ๆ ของเราจะทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองโดยทางเป็นเสมียนมากกว่าทางอื่น ๆ? เราจะมีข้าวของเครื่องใช้อื่น ๆ ได้อย่างไร ถ้าเราไม่อุดหนุนคนจำพวกที่จะเพาะสิ่งของนั้น ๆ ขึ้น?

ท่านทั้งหลายจะช่วยได้เป็นอันมากด้วยความเห็นของท่าน เพราะว่าถึงแม้พวกหนุ่ม ๆ นั้นจะมีความคิดเห็นว่าตัวสำคัญปานใดก็คงจะต้องฟังความเห็นของผู้อื่น ถ้าความเห็นของสาธารณชน เห็นว่าชาวนา ชาวสวน พ่อค้า และช่างต่าง ๆ มีเกียรติยศเสมอเสมือน และไม่ยกเสมือนขึ้นลอยไว้ในที่อันสูงเกินกว่าควร ก็จะเป็นประโยชน์ช่วยเหลือได้มาก.

เพราะฉะนั้นท่านจะไม่ช่วยกันในทางนี้บ้างหรือ ?

บท ๕

ความเห็นผิด

เมื่อได้กล่าวถึงการเป็นเสมือนแล้ว นำให้ข้าพเจ้ากล่าวต่อไปถึงความเห็นผิดต่าง ๆ ซึ่งถ้าจะยกขึ้นพิจารณาโดยเฉพาะ ก็ดูเป็นแต่ของหยุมหยิมเล็กน้อย ครั้นเมื่อมารวมกันเข้าแล้วก็พอที่จะเป็นโคลนติดล้อของเราได้ แต่ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์ที่จะทำให้เปลืองหน้ากระดาษของท่านเกินไป จึงจะขอสรุปรวมความเห็นผิดต่าง ๆ เหล่านี้ไว้ดังต่อไปนี้

ไม่ต้องสงสัยเลยความเห็นที่ประหลาดที่สุดนั้น ก็คือความเห็นที่ว่าถ้าสามารถจะอ้างว่าเอาอย่างฝรั่งขึ้นเป็นข้อแก้ตัวได้แล้ว จะประพฤติให้เลวทรามต่ำช้าแม้เสมอกับเดียรัจฉานก็ทำได้ ยกตัวอย่าง ถ้าต้องการจะเมาก็ไปเชิญเอาพวกพ้องมาสัก ๓ หรือ ๔ คน แล้วก็ "ดื่มให้กัน" จนทุกคนลงนอนกลิ้งอยู่ใต้โต๊ะใต้เก้าอี้กับพื้นหรือกับดิน ซึ่งดูราวกับสัตว์ที่เขาฆ่าแล้วนั้นก็ทำได้ หรืออีกอย่าง ๑ เมื่อกล่าวเท็จกลับชมตนเองว่า

ค่อนข้างแหลมอยู่ หรือมิฉะนั้นถ้าปรารถนาสิ่งไรซึ่งมิใช่ของตนเอง ก็หยิบเอาเสียเฉย ๆ ได้โดยแก้ตัวว่า ตนเป็นคนอิสระไม่ต้องพึ่งผู้ใด "จะไปนั่งคอยถือประเพณีอันล่วงสมัยของคนพันเมืองเอาเรื่องอะไร ?" ถ้าแม้มีสาเหตุแค้นเคืองเป็นส่วนตัวอยู่กับผู้ใด เข้าใจว่าถ้าตรงไปเอาชีวิตยิงมันเสียแล้ว คนทั้งหลายก็จะกลับเห็นชอบด้วยกับตน เพราะในอเมริกาเขาทำกันอย่างนั้น แต่ตัวอย่างตามที่กล่าวมานี้ บางทีท่านจะเห็นว่ารุนแรงเกินไปก็เป็นได้ ข้าพเจ้าได้ยกมาพอเป็นอุทาหรณ์เพื่อส่อให้เห็นว่าการมีความเห็นผิดนั้น อาจจะให้ผลลึกซึ้งได้ปานใด

ข้าพเจ้าไม่จำเป็นที่จะบรรยายว่าความเห็นผิดเหล่านี้เกิดมีมาอย่างไร เพราะเหตุว่ามีแจ้งอยู่ในพระราชนิพนธ์ เรื่องประโยชน์แห่งการอยู่ในธรรม ซึ่งโปรดเกล้า ฯ พระราชทานให้ลงในสมุทรสาร เล่ม ๔ เดือนเมษายนนั้นแล้ว แต่ไม่ต้องสงสัยเลย การคบค้าสมาคมกับฝรั่งไพร่มีผลทำให้คนไทยหนุ่ม ๆ ซึ่งสำคัญตนว่าได้รับความศึกษามาแล้วนั้น ยกพรรคพวกไปในทางวรรยา ที่จริงก็ไม่ผิดกับวิธีฝรั่งที่นำความ "ศิวิไลซ์" ไปสู่พวกอินเดียนผิวแดง โดยใช้สุราเป็นเครื่องเพาะความนิยม แต่ยังเอื้อเฟื้อโชคดีของชาวเราที่ยังมีพระศาสนาอันประเสริฐ ซึ่งได้ช่วยเหนี่ยวรั้งให้ชาวเราได้รอดพ้นจากภูมิอันทรามต่ำช้า เช่นชาวอินเดียนผิวแดงอันน่าสังเวชที่กล่าวมาแล้วนั้น

ท่านไม่นึกหรือว่าความเห็นผิดในทางวรรยาดังว่านี้ เป็นมลทินแก่นามอันงามของชาติเรา ? ถ้าท่านเห็นว่าเป็นมลทินแล้ว ข้าพเจ้าหวังใจว่าท่านจะถือเอาเป็นกรณียกิจของท่านอย่าง ๑ ที่จะขันดาลให้ความเห็นเช่น

นั้นเสื่อมสูญไป ความเห็นผิดจะคงมีอยู่ต่อไปได้ก็แต่เมื่อผู้ที่เห็นผิดนั้นยังได้รับความผ่อนผันปรานี ถ้าเราจะทำให้เขาเข้าใจเสียให้ชัดเจนว่า เราจะไม่คบค้าเขาเหล่านั้นอีกต่อไป เขาจะคงประพฤติชั่วอยู่ต่อไปได้ก็หาไม่

มีคนอยู่เป็นอันมาก แม้ไม่เลวเท่าที่ข้าพเจ้าได้ยกมากล่าวก็ดียังต้องนับว่ามีความผิดอยู่ คือมีอยู่หลายคนที่นับว่าเป็นคนฉลาดมีสติปัญญา แต่เห็นผิดคิดไปว่าเป็นการสมควรที่จะต้อนรับแขกด้วยวิสกี้และโซดาแทนน้ำชา เพราะว่าเขาเข้าใจว่าเป็นธรรมเนียมในสมาคมแห่งฝรั่งผู้ดี เขาเหล่านั้นจะยังไม่เคยได้ทราบเลยกระมังว่าฝรั่งผู้ดีเขามีประเพณีการเลี้ยงน้ำชาเวลาบ่าย ข้าพเจ้าได้เคยรู้จักคน ๆ ๑ ซึ่งเป็นคนดีและเป็นคนที่เสพสุราไม่ได้เลย แต่เขารับแขกด้วยวิสกีโซดาเสมอ เมื่อถามเขาว่าด้วยเหตุใดจึงทำเช่นนั้น เขาก็ตอบว่าเขาไม่อยากที่จะให้คนเรียกเขาว่าขี้เหนียว เพราะไม่ว่าแห่งใดที่เขาได้ไปเยี่ยมเยียนก็เห็นเขาใช้รับแขกกันเช่นนั้นทั้งนั้น เออ ! สำหรับผู้ที่กินเหล้าไม่เป็น ธรรมเนียมนี้ลำยากอยู่บ้าง แต่ผู้ที่ข้าพเจ้ารู้จักนั้นก็ถือเอาเป็นธรรมเนียม โดยมิได้ปรึกษาหารือว่าประการใด เพราะเขาคิดว่าเป็นของต้องทำ เพื่อรักษาความนับถือแห่งมิตรของเขา

อนิจจา ! ถ้าเราจะรักษาความนับถือแห่งมิตรไว้ไม่ได้ นอกจากด้วยความช่วยเหลือจากท่านยอนเดวาหรือวิสกีเสียกว่านี้แล้ว ดูเราก็จะเดินลงลึกเสียแล้วกระมัง ท่านไม่นึกหรือว่าการที่เป็นเช่นนี้ น่าจะมีอะไรที่ไม่ชอบกลสักอย่าง ๑ เป็นแน่ ?

ความเห็นผิดอีกอย่าง ๑ ซึ่งมีฝังอยู่ในคนจำพวก ๑ นั้นก็คือว่า ถ้าแม้เป็นหมอความแล้ว ถึงจะผ่านกฎหมาย ๆ ก็จะคุ้มครองตน ข้าพเจ้า

ได้ทรายเรื่องคน ๆ ๑ ซึ่งจัดเรียนกฎหมายโดยความมุ่งหมายอย่างเดียวจะคิดหักคนอีกคน ๑ เขาได้สอยไล่กฎหมายได้จริง ๆ และเขาได้พยายามทำร้ายร่างกายเช่นที่ได้ตั้งใจไว้จริง ๆ ด้วย แต่ไม่จำเป็นที่ข้าพเจ้าจะต้องกล่าวเพิ่มเติมว่า ในเวลานี้ผู้ที่ข้าพเจ้ากล่าวถึงนี้ได้เข้าไปอาศัยอยู่ในตะรางแล้ว! ถ้าความเห็นผิดในเรื่องอำนาจแห่งกฎหมายยังมีอยู่ตรายใด ส่งาแห่งกฎหมายก็ย่อมจะไม่แผ่เผยพูนเพิ่มได้ตรายนั้น เพราะฉะนั้นถึงแม้จะต้องถูกหาว่าซ้ำซาก ข้าพเจ้าก็ยอม แต่จะต้องขอถามท่านอีกสักครั้ง ๑ ว่าการเป็นอยู่ตามที่ควรจะเป็นแล้วละหรือ? ถ้าท่านเห็นว่าไม่ควรดังที่ข้าพเจ้าหวังใจว่าท่านจะเห็นเช่นนั้น ท่านจะไม่ช่วยลบล้างความเห็นที่ผิดนั้นละหรือ? ถ้าท่านจะรักษาอำนาจแห่งกฎหมาย และท่านประสงค์จะให้กฎหมายเป็นเครื่องคุ้มครองชีวิตร่างกายและทรัพย์สมบัติของท่านแล้ว ท่านก็ต้องสะบัดหน้าไม่สมาคมคบค้าพวกที่ใช้กฎหมายเพื่อประโยชน์อย่างร้ายกาจของเขานั้นอีกต่อไป

ในที่สุดยังมีความเห็นผิดอยู่อีกอย่าง ๑ ในเรื่องความเป็น "อิสระ" ซึ่งบางคนอธิบายว่า คือการเลือกทำอะไรได้ตามอำเภอใจ ไม่เลือกว่าจะผิดหรือให้โทษเพียงใด คนประเภทนี้ย่อมเป็นที่น่ารังเกียจแก่คนทั้งหลาย และเมื่อเขาดื่มสุราเฟื่องขึ้นด้วยแล้ว ก็เป็นอันเหลือสติกำลังที่จะทนทานได้จริง ๆ! ถ้ามีคนคัดค้านเข้าคราวใด ผู้ตั้งตนเองเป็นผู้รักษา "อิสรภาพ" นั้น ก็มักใช้วาจาหยาบคายด่าว่าเฉพาะบุคคลอย่างทารุณ ซึ่งเขาเรียกว่าเป็นคำโต้ตอบความโง่เขลาของชาวพื้นเมือง แต่ส่วนข้อที่ตัวเขาเองเป็นไพร่บัดซบและเป็นคนขอวก มิวุฒิอย่างนกแก้วที่สามารถจำคำของ

ปราชญ์มากล่าวได้เป็นตอน ๆ ซึ่งตนเองก็ไม่เข้าใจนั้น หาได้กระทบมันสมองของมันอันมืนด้วยพิษแอลกอฮอลนั้นไม่

ส่วนเราผู้เป็นไทยแท้ เป็นพลเมืองแห่งชาติไทย จะยอมนิ่งทนคนลามกผู้เป็นมลทินแก่นามว่าไทยต่อไปสักเท่าใด ? ถ้าเราตกลงใจจะไม่คบค้ามันต่อไป เราก็ไม่จำเป็นต้องคบเลย เราไม่ต้องการความเป็นไทยชนิดที่พวกไพร่บัดซบเหล่านี้สำแดง ! เราทั้งหลายมีความเป็นไทยของเราเองอันเป็นสิ่งซึ่งสง่างามอยู่แล้ว ความเป็นไทยอย่างนี้แหละเราทั้งหลายพึงหวังสงวนไว้ให้ถาวรวัฒนาจนกว่าจะสิ้นดินฟ้า

บท ๖

ถือเกียรติยศไม่มีมูล

ข้าพเจ้าได้นำความเห็นผิดมาแสดงไว้ในบท ๕ สามข้อแล้ว ในบทนี้ข้าพเจ้าจะขอยกขึ้นกล่าวอีกข้อ ๑ และยังมีอยู่อีกข้อ ๑ ซึ่งข้าพเจ้าจะได้แสดงต่อไปในบทหน้า

เรื่องที่ข้าพเจ้าจะกล่าวในบทนี้ ก็คือการถือเกียรติยศไม่มีมูล คือเกียรติยศซึ่งทำให้ผู้ที่ถือนั้นกลายเป็นคนที่น่าขันแก่ผู้ที่เขาเป็นกลางคอยดูอยู่ ลักษณะพิเศษอันหนึ่งแห่งความเจริญในสมัยนี้ที่เรียกว่าความ "ศิวิไลซ์" นั้น คือมีคนตั้งตนเองขึ้นว่าเป็นคนฉลาดและได้ศึกษา ตีราคาตนเองและความสามารถของตนสูงเกินกว่าที่ผู้อื่นเขาเห็น จึงทำให้รู้สึกตนไม่แต่เสมอกับคนอื่น กลับสูงยิ่งไปกว่าคนทั้งปวง อันเป็นเหตุให้เกิดความเย่อหยิ่ง

อันไม่มีมูล ซึ่งทำให้เขาเองหมดสง่า เป็นที่น่าเย้ยหยันแก่คนทั้งหลาย แต่ความรู้สึกตนสำคัญของเขานั้นเอง เปรียบประหนึ่งผ้าผูกตาที่ทำให้เขาไม่แลเห็นตัวเขาเองได้ดังที่คนอื่นเห็นเขา คนที่หยิ่งและนึกว่าตัวสำคัญเช่นนี้ ย่อมเป็นผู้ที่มีความคิดแคบและมีนิสัยหยุมหยิม ซึ่งนอกจากที่ทำให้ตัวเป็นที่น่าหัวเราะแก่คนทั้งหลาย ยังอาจจะให้ผลร้ายกีดขวางทางเจริญแห่งชาติได้ ซึ่งตัวเขาเองคิดแคบเกินไปที่จะเล็งเห็น แต่ข้อนี้เป็นเรื่องนิสัยหยุมหยิมของคน ซึ่งให้ผลร้ายได้มาก ดังข้าพเจ้าจะได้แสดงในบทหนึ่งต่างหาก ในที่นี้ข้าพเจ้าจะขอกล่าวแต่ในส่วนที่ชวนหัวยิ่งกว่าสิ่งอื่น

การที่จะพิจารณาโดยพิสดารถึงเหตุผลที่บันดาลให้เกิดถือเกียรติยศอันไม่มีมูลนี้ ก็จะเปลืองที่กินหน้ากระดาษมากนัก ข้าพเจ้าจะขอกล่าวแต่เพียงว่า การถือเกียรติยศอันไม่มีมูลเป็นผลแห่งความนิยมในส่วนตัวบุคคล ซึ่งเกิดขึ้นจากความรุ่งเรือง อันเป็นเหตุให้คนนึกถึงตัวเป็นสำคัญ และประเสริฐที่สุดในโลก ลัทธิความเสมอภาคซึ่งเป็นลัทธิที่คนพอใจพูดถึงเนือง ๆ เข้าใจน้อยที่สุด และพาให้ผู้อื่นเข้าใจผิดไปด้วยนั้น เป็นบ่อเกิดแห่งความคิดอันน่าขันในเรื่องการถือเกียรติยศอันไม่มีมูล เพื่อชี้ตัวข้อความที่จะต้องพิจารณาในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าจะขอกล่าวแต่เฉพาะที่เราเห็นได้อยู่ในเมืองไทย

ในเมื่อไม่ช้านานนัก ได้มีหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งในเมืองเราได้แสดงโอวาทซึ่งข้าพเจ้าใคร่จะเรียกว่า "ลัทธิอคาโว" ซึ่งข้าพเจ้าจะขอยกขึ้นกล่าวแต่ข้อสำคัญโดยย่อดังต่อไปนี้

(๑) คนย่อมเสมอกันหมดโดยกำเนิด ความไม่เสมอกันย่อมบังเกิดขึ้นต่อภายหลัง เพราะความสามารถแห่งคนต่างกัน เพราะฉะนั้น

(๒) การที่จะแสดงความเคารพต่อผู้ใดด้วยวาจาก็ดี ด้วยกิริยาคือคำนับหรือก้มศีรษะก็ดี เป็นเครื่องแสดงความต่ำต้อย ไม่สมควรแก่เกียรติยศของผู้ที่มีสติปัญญา

ตามลัทธินี้พึงดูก็เรียบร้อยดีอย่างลัทธิทั้งปวง แต่ครั้นเมื่อนำมาใช้เข้าจริงจังก็เห็นได้ว่า เป็นลัทธิที่ผิดเกือบตลอดต้นจนปลาย ความผิดในเรื่องนี้ย่อมอยู่แก่ผู้สอน ซึ่งมีความคิดแคบเกินไปที่จะใช้ลัทธินี้โดยกว้างขวางได้ ลัทธินี้ซึ่งมิได้เกิดขึ้นในพื้นเมืองเราก็ยากที่ผู้ซึ่งตั้งตนเป็นอาจารย์นั้นจะเข้าใจได้ เพราะเขาเป็นคนหนังสือพิมพ์ คนไทยบ้าง ครึ่งไทยบ้าง นอกจากพวกหนังสือพิมพ์นี้แล้ว ยังมีข้าราชการอยู่จำพวกหนึ่ง ซึ่งมีความนิยมไปในทางผิด อันเป็นลักษณะอันหนึ่งแห่งการศึกษาในปัจจุบันสมัย ไปเชื่อถือเลื่อมใสในลัทธินี้เข้าด้วย จึงเป็นเหตุให้ลัทธินี้มีรากฝังอยู่ได้แน่นหนา เกินกว่าคุณความดีแห่งลัทธินี้นั้นเองจะเป็นไปได้

เพราะฉะนั้นต่อมาในไม่ช้า จึงกลายเป็นธรรมเนียมว่าถ้าจะแสดงตนว่าเป็นคนมีสติปัญญาและได้รับความศึกษาแล้ว ก็จำเป็นต้องแสดงกิริยาวาจาอันหยาบคาย ปราศจากความนับถือต่อผู้มีอายุหรือผู้ที่สูงกว่า ร้ายกว่านั้น ถ้าผู้ใดไปหาใครที่บ้าน แม้จะไปด้วยความรักใคร่ชอบพอกันก็ถูกเรียกว่าเป็นหัวประจบ ส่วนอาการที่แสดงคารวะต่อผู้หนึ่งผู้ใดนั้น เป็นธรรมเนียมที่ไม่ใช้กันเสียเลย จนแม้แต่จะไหว้บิดามารดาของตนเองก็กลายเป็นการประจบ! ในสมัยที่นับว่าลัทธินี้ได้ถึงซึ่งความรุ่งเรืองที่สุดนั้น

คนถึงกับต้องหลีกเลี่ยงไม่พบปะกัน ด้วยความกลัวจะถูกเรียกว่าหัวประจบ การระส่ำระสายในทางคบหาสมาคมกันในกรุงเทพฯ แลเห็นได้ชัด จนแทบจะอยากออกไปอยู่เสียให้พ้นในกลางทะเลทรายสะฮารา ซึ่งอย่างน้อยก็เป็นที่ที่หนีพ้นจากนัยน์ตาของพวกหัวโจกอาจารย์ใหญ่ที่คัดค้านการ "ป.จ." การเป็นอยู่อย่างนี้ จนเหลือที่จะทนทานได้ บางคนก็ได้แสดงอาการกระสับกระส่าย จนยังเอิญเป็นโชคดีที่ยังเกิดเหตุการณ์ขึ้นอย่างหนึ่งในขณะนี้ ซึ่งข้าพเจ้าไม่อยากจะกล่าวโดยพิสดาร เพราะไม่อยากจะทำให้ผู้ใดขัดเคือง แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ ได้ทำประโยชน์ให้ความนิยมในการกล่าวโทษ "ป.จ." นั้นเสื่อมถอยลง และตั้งแต่นั้นมา ลัทธิกล่าวโทษ "ป.จ." จึงไม่สู้จะรุกรานเหมือนแต่ก่อน

คิดไปก็น่าขัน ที่มีคนบางคนช่างวุ่นวายเสียจริงๆ ในเรื่องการแสดงความเคารพ บางทีจะยังมีพวกสมาชิกเสือป่าอีกหลายคนที่ยังจำได้ว่าปัญหาเรื่องการเคารพนี้ได้เกิดขึ้นอย่างยุ่งเหยิงป่านใดในเมื่อเริ่มตั้งคณะเสือป่า มีคนชั้นผู้ใหญ่อยู่สองสามคนซึ่งแสดงกิริยาว่าไม่พอใจเลย เพราะว่าผู้น้อยไม่คำนับตน และใช่แต่เท่านั้น ตนต้องกลับคำนับผู้น้อยนั้นอีกด้วยในเวลาที่เข้าแถว แต่ข้อที่ผู้น้อยนั้นมียศสูงกว่าทางเสือป่า และตนเป็นแต่พลเสือป่าเท่านั้น ไม่เป็นข้อสำคัญพอที่จะต้องคำนึงถึง

ในเรื่องนี้ ท่านผู้อ่านควรจะรู้สึกเบาใจได้อย่างหนึ่ง ว่าการถือเกียรติยศไม่มีมูลเช่นนี้ หาได้มีอยู่ในประเทศเราเมืองเดียวไม่ ในเมืองอังกฤษตามที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ซึ่งพึ่งมาถึงเมื่อเร็ว ๆ นี้ ปรากฏว่าได้มีคนออกความเห็นโต้เถียงกันเป็นเรื่องใหญ่ในหนังสือพิมพ์ "อิเวนิง—

สแตนดาร์ด" ในเรื่องธรรมเนียมการคำนับ ผู้หนึ่งแสดงความเห็นว่า "การคำนับเป็นเครื่องหมายว่าพลทหารเป็นข่าวนายทหาร ซึ่งบางทีจะเป็นของจำเป็นแต่ในสมัยโน้น แต่ในเวลานี้คนเรามีสติปัญญาขึ้นแล้ว การคำนับจึงไม่จำเป็นต่อไป และไม่เป็นของที่พึงปรารถนาด้วย" ผู้แสดงความเห็นนี้ได้กล่าวต่อไปว่า "การที่ต้องคำนับคนซึ่งตามปรกติเราไม่ใฝ่ฝันจะเชิญให้เหยียบย่ำเรานั้น อยู่ข้างจะทำให้รู้สึกขนลุกขนพองอย่างไรอยู่"

ตามความเห็นของคนที่มีความคิดแคบเช่นนี้ นายคิเยอล เฮาวาร์ด ได้ตอบอย่างน่าฟังในหนังสือ "สเกตช์" ซึ่งข้าพเจ้าอดนำถ้อยคำของเขามาลงไม่ได้ เพื่อประโยชน์แห่งผู้ที่แสดงตนว่าเป็นเจ้าสติปัญญาของเราทั้งหลายดังต่อไปนี้

"ท่านผู้นี้ได้แสดงความเข้าใจผิดในเรื่องนี้ตลอดเรื่อง การคำนับนั้นจะนับว่าเครื่องหมายว่าพลทหารเป็นข่าวนายทหารนั้นไม่ถูกอย่างยิ่ง และการคำนับผู้ใดผู้หนึ่งนั้น ข้อสำคัญไม่ได้อยู่ที่ว่าเรานับถือเขาส่วนตัวหรือไม่เลย การคำนับย่อมเป็นเกียรติยศแก่ผู้ที่คำนับมากกว่าผู้ที่รับคำนับ ผู้ใดมีความคิดอันชอบแล้ว ย่อมจะได้รู้สึกภูมิในใจทุกคราวที่เขาคำนับนายทหารของเขา ทุกคนหรือแทบจะทุกคนที่ได้เคยคำนับย่อมได้รับความรู้สึกอันนี้มาแล้วเป็นแน่นอน เพราะเหตุใด ? เพราะเหตุว่า การคำนับนั้นแปลว่า ข้าพเจ้าทำกิริยาเช่นนี้ เพื่อแสดงให้ปรากฏซึ่งความจงรักภักดีของข้าพเจ้าต่อสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน และกองทัพของพระองค์ท่าน ข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่ง ซึ่งท่านจะไว้ใจได้ในเวลาเข้าชิงชัย และข้าพเจ้าแสดงให้ท่าน

เห็นโดยกิริยาอย่างนี้ว่าท่านจะไว้ใจข้าพเจ้าได้โดยเต็มที่ ! นั่นแหละเป็นหัวใจแห่งการคำนับ ขอให้ทิ้งความคิดอย่างห่ามที่เห็นว่าการคำนับนั้น เป็นอาการของทาสหรือเป็นการเฉพาะส่วนตัวนั้นเสียเถิด ข้าพเจ้าขอวิงวอนให้ช่วยกันถือเอาโอกาสซึ่งสงครามคราวนี้ได้ให้แก่เราทั้งหลาย ให้กลายเป็นคนที่มีความคิดอันกว้างขวาง แม้จะเป็นอยู่ได้แต่ชั่วคราวก็ตามที่เถิด"

ถ้อยคำข้างบนนี้ ถึงแม้ว่าเขากล่าวสำหรับเตือนคนอังกฤษ ก็ใช้ได้ดีสำหรับเราคนไทยเหมือนกัน ข้าพเจ้าหวังใจว่าท่านผู้อ่านจะช่วยให้ข้าพเจ้าให้ถ้อยคำเหล่านี้ได้ถึงหูคนที่ควรจะถึง คือคนที่ทำตัวของเขาให้เป็นที่น่าชังด้วยเหตุที่เขาไว้เกียรติยศโดยไม่มีมูลนั่นแล

คนเราถึงจะเป็นใหญ่ปานใดก็ดี ยังคงมีผู้ใดหรือสิ่งใดที่ใหญ่กว่าซึ่งถ้าเป็นผู้มีความคิดชอบก็จะต้องเคารพนบถือ แม้องค์สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์เจ้าของเรา ที่เรานิยมว่าประเสริฐกว่ามนุษย์ทั้งปวง ก็ยังทรงแสดงความเคารพต่อพระธรรมซึ่งพระองค์ได้ทรงสั่งสอนมนุษย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราทั้งหลายพระองค์ทรงดำรงความเป็นใหญ่ยิ่ง ในแดนไทยจะหาใครเสมอเหมือนไม่มีแล้ว พระองค์ก็ยังทรงแสดงความเคารพต่อสมเด็จพระอุปัชฌายพระกรรมวาจาจารย์ พระสงฆ์ทั้งปวงและพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ ทั้งพระองค์ทรงคำนับของขัติยเฉลิมพลทหารยกและองทหารเรือ และไม่ว่าใครที่ถวายคำนับหรือถวายบังคมในเวลาที่เสด็จผ่าน พระองค์ก็ทรงรับคำนับอยู่เป็นนิตย์ ในการที่ทรงกระทำเช่นนี้ใครจะคิดหรือว่า พระองค์ได้ทรงทำให้เป็นที่เสื่อมเสียพระเกียรติยศด้วยประการใด ๆ ? กลับทรงกันข้าม ทุกสมัยทุกคราวที่พระองค์ทรงแสดงความนับถือแก่ผู้ใด

การที่ทรงแสดงก็เพิ่มพูนพระเกียรติยศ พระเกียรติคุณ ทุกคราวทุกสมัย เพราะว่าพระองค์ได้ทรงสำแดงคุณสมบัติ อันเป็นลักษณะแห่งพระราชาอย่างหนึ่ง ซึ่งขรรดาปราชญ์ในโยราณสมัยได้สรรเสริญ กล่าวคือ การถ่อมพระองค์ ถึงแม้ว่าจะไปแห่งใด ๆ การถ่อมตนหรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่าการแสดงกิริยาเรียบร้อย เป็นของที่เขานิยมกันว่าเป็นความดี ซึ่งผู้ที่มีสติปัญญาทั้งหลายย่อมสรรเสริญ และซึ่งเป็นสิ่งที่จะทำให้ผู้ที่แสดงกิริยาเช่นนั้นเป็นที่รักใคร่แก่คนทั้งปวง คงมีแต่คนที่มีความคิดแคบ ความรู้ตื้นในความผิดและชอบ คือคนที่ได้รับความศึกษามาอย่างขาดพร่อง เต็มไปด้วยความเย่อหยิ่งโดยไม่มีมูลปราศจากสติปัญญาสามารถ จึงต้องการใช้การไว้เกียรติยศโดยไม่มีมูลนั้น เป็นเครื่องปกปิดความขาดพร่องของตน ซึ่งดูไม่งดงามราวกับสวมเสื้อที่ผมือทำเลว ทำให้ผู้สวมนั้นเองเป็นที่น่าเย้ยหยันแก่คนทั้งปวง

เป็นเคราะห์ที่คนบ้ำจำพวกนี้ซึ่งมักจะเป็นผู้ไว้เกียรติยศโดยไม่มีมูลมากกว่าอื่น ๆ ย่อมจะไม่แลเห็นความจริง ว่าตัวทำให้คนอื่นเขารู้สึกขันปานใด เพราะฉะนั้น ถ้าพวกเราทั้งหลายจะช่วยกันทำให้เขารู้สึกเกียรติยศแห่งการถ่อมตนได้แล้ว ก็จะนับว่าเป็นความกรุณาเป็นอันมาก

บท ๗

ความจนไม่จริง

นี้เป็นความเห็นผิดอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าร้ายยิ่งไปกว่าความเห็นผิดที่ได้กล่าวมาแล้วในบทก่อน ด้วยเหตุว่าเมื่อแลดูแต่เผิน ๆ ก็อาจจะเชื่อเอาว่าเป็นความจริงได้

ความจนไม่จริง คือความเห็นที่จะได้แสดงต่อไปในบทนี้ เป็นผลของการที่แลดูกิจการทั่วไปอย่างแคบ ๆ ซึ่งเกิดจากความเห็นแก่ตนอันเกิดจากความ "คิวิไลซ์" ซึ่งเป็นผลของความสงบศึก การย่อมเป็นดังนี้ทั่วไป ไม่ว่าแห่งใด ประเทศไหนที่มีความสงบรายคายมาช้านาน พลเมืองก็มีเวลาแสวงหาความสำราญและความสนุกสนานส่วนตัว จึงได้คิดถึงตัวมากขึ้น จนความคิดความเห็นในกิจการทั่วไปก็ยิ่งแคบเข้าทุกที จนไม่มีอะไรในโลกจะสำคัญเท่าตนเอง ในข้อนี้ข้าพเจ้าอยากจะเห็นด้วยกับชาวเยอรมันซึ่งได้กล่าวไว้ว่า แท้จริงการสงครามเป็นของที่ให้คุณโดยไม่รู้ตัว เพราะเป็นของที่บังคับให้เรานึกถึงสิ่งที่ใหญ่และสำคัญกว่าตัวเราเอง การสงครามทำให้คนตื่นจากความฝันถึงประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งเป็นของยากที่จะแก้ไขได้ด้วยอย่างอื่น นอกจากด้วยเสียงปืนใหญ่และดาบปลายปืน

ผลสำคัญของความสงบศึกนั้น ก็คือความรู้สึกปราศจากอันตราย เมื่อมีความรู้สึกปราศจากอันตรายแล้ว คนเราก็มีเวลาแสวงหาความสนุกสำราญส่วนตัว แต่การหาความสนุกสำราญอย่างใด ๆ ทั้งสิ้นจำเป็นต้องสละทรัพย์แลกเอามา จึงเกิดมีความเห็นผิดในเรื่องความยากจน ซึ่งเกิดขึ้นแก่หมู่คนไทยสมัยใหม่ในกรุงเทพ ฯ ดังเราเคยได้ยินกันอยู่ไม่เฉพาะแต่ในการสนทนากัน แม้แต่ในหนังสือพิมพ์ก็ได้เคยอ่านอยู่เนือง ๆ เรื่องความยากจนของคนไทย ความปรารภเช่นนี้มักจะมีข้อเปรียบเทียบถึงประเทศอื่น ๆ พรรณนาถึงของคิวิไลซ์ต่าง ๆ ที่ในเมืองเรายังไม่มีหรือที่เรายังไม่สามารถจะกระทำให้สำเร็จได้ และบางทีก็แสดงความเห็นถึงวิธีการที่ควรจัด แต่โดยมากผู้ที่ร้องทุกข์เช่นนี้ มักจะไม่มีความเห็น

อย่างไร แต่ในตอนท้ายก็ลงความคล้ายกันหมด คือว่า "รัฐบาลควรจัดการเสียอย่างใดอย่างหนึ่ง"

ก็คนไทยเรานั้นยากจนจริงหรือ ?

ในข้อนี้ข้าพเจ้าได้เคยแสดงความเห็นไว้ครั้งหนึ่งแล้วโดยอัตโนมัติว่าคนไทยเราไม่จน และแต่นั้นก็ยังไม่มีเหตุอันใดที่มาเปลี่ยนแปลงความเห็นของข้าพเจ้า การที่จะพิสูจน์ความจริงข้อนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ยากนัก เพราะว่ามีเหตุผลหลายอย่างดังจะชี้ให้เห็นได้ ข้าพเจ้าจะขอยกขึ้นกล่าวแต่เพียง ๒ ข้อดังต่อไปนี้:—

(๑) ในเมืองเรายังไม่เคยปรากฏเลยว่า มีคนอดตาย

(๒) รถไฟยังคงบรรทุกคนหัวเมืองเข้ามากรุงเทพฯ อยู่เสมอเพื่อเอาเงินมาเข้ากระเป๋านายอากรหวยและบ่อนเบี้ย ข้อนี้เห็นได้แล้วว่า ถ้าคนเราจนจริง ก็คงไม่สามารถจะทำเช่นว่ามานี้ได้เป็นแน่

ถ้าหลักฐานนี้ยังไม่เป็นที่พอใจของท่าน ข้าพเจ้าขอเชิญให้ท่านเดินไปตามถนน แล้วและนำคนที่นุ่งผ้าขาดวิ่นด้วยความจำเป็นมาให้ข้าพเจ้าเห็นสักคนหนึ่ง แต่ขออย่าได้นำคนขอทานโดยอาชีวะมาให้ข้าพเจ้าดูเลย เพราะว่าเสื้อผ้าของคนเหล่านั้นเป็นเครื่องแต่งกายของเขาอย่างหนึ่ง ซึ่งเขาใช้เพื่อประโยชน์แห่งกิจการของเขา ข้าพเจ้าได้เคยทราบถึงคนขอทานคนหนึ่งซึ่งมีห้องอยู่อย่างกว้างขวางที่เขาเสียค่าเช่าอยู่โดยสม่ำเสมอ และลูกสาวของเขาก็มีเพชรพลอยแต่งตัวด้วยซ้ำ ! ที่กรุงลอนดอน กรุงปารีสและนิวยอร์คนั้นสิ ท่านจะเห็นความเป็นไปแปลกกันกับเมืองไทยเป็นอันมาก ในเมืองที่กล่าวแล้วนี้ ท่านจะเห็นความยากจนอย่างสาหัส ห่างจากบ้าน

พวกผู้ดีเศรษฐีไปไม่ถึง ๕ นาที เรื่องนี้ข้าพเจ้าหวังใจว่าท่านจะเชื่อข้าพเจ้า เพราะข้าพเจ้าได้เคยไปอยู่ในเมืองทั้ง ๓ นั้นเองแล้ว และข้าพเจ้ากล่าวตามที่รู้เห็นจริง ๆ ถ้าท่านเดินไปเที่ยวตามแถบที่คนจนอยู่ ท่านจะเห็นได้ทันทีว่า คนเราที่ว่าจนในกรุงเทพ ฯ นั้น เมื่อเปรียบกับคนเหล่านั้นแล้ว ก็นับว่าเป็นเศรษฐีทีเดียว ถ้าท่านไม่เชื่อข้าพเจ้า ขอเชิญให้ท่านถามชาวยุโรปหรืออเมริกาซึ่งควรนับถือได้ดูเถิด เขาคงจะรับรองถ้อยคำของข้าพเจ้าเป็นแน่

ส่วนชาวบ้านนอกของเรา ข้าพเจ้ายังขอยืนยันว่าเขาไม่จนเลย ที่เรียกว่าจนจริง ๆ นั้น ต้องถึงแก่ไร้สิ่งของอันจำเป็นที่จะยังชีวิตให้เป็นไปได้ทีเดียว ชาวบ้านนอกของเราไม่ขัดสนในส่วนสิ่งของที่ว่านี้เลย เขาทั้งหลายมีที่อาศัยพออยู่ได้ มีที่ดินที่จะไถและเพาะปลูก มีเสบียงอาหารบริบูรณ์ตลอดปี มีหมูและเป็ดไก่เลี้ยงกิน และที่มีเกวียนและสัตว์พาหนะก็มากจริงอยู่ ตามปรกติเขาไม่ค่อยจะมีเงิน แต่เงินก็ไม่เป็นของจำเป็นเลยสำหรับคนที่ปลูกเพาะอาหารกินเองได้ ส่วนเครื่องใช้สอยสำหรับซ่อมแซมเคหสถานบ้านเรือนหรือธรรมชาติก็จัดหาไว้ให้โดยบริบูรณ์ ส่วนสิ่งของที่เขาต้องการซึ่งมิได้เกิดขึ้นเองหรือปลูกไว้ในบ้าน เขาก็หาได้โดยแลกเปลี่ยนกัน เงินที่หาได้เขาก็ใช้เพื่อประโยชน์ ๒ อย่างเท่านั้น (๑) เสียภาษี (๒) เล่นการพนัน! ถ้าจะเปรียบคนชาวบ้านนอกของเรากับชาวเมืองในประเทศอื่นแล้ว ก็นับว่าบริบูรณ์ที่สุด

คนที่ปรารภถึงความจนมากที่สุดนั้น ต้องนับว่าเป็นคนที่ผิดไปว่าตัวจนเท่านั้น เขาจนด้วยเหตุที่เขาสุรุ่ยสุร่ายใช้จ่ายในค่านุ่งห่มอันงดงามเกิน

กว่าความจำเป็น บ้านเรือนก็มีอยู่หลายแห่ง ซึ่งถ้าเขาจะไม่มีเมียลับหลาย ๆ คนแล้ว แห่งเดียวก็จะเป็นอันพอเพียง เงินของเขามีเท่าใดก็เล่นการพนันหมด ในเมื่อเขาควรจะเก็บไว้ในแบงก์หาดอกเบี้ย ทั้งเขาใช้จ่ายเงินของเขาในทางอันไม่จำเป็นต่าง ๆ โดยไม่ได้รับผลอันใดตอบแทน นอกจากความสนุกสนานชั่วขณะหนึ่ง สิ่งที่เขาหามาได้ ไม่เท่าสิ่งที่เขาจ่ายไป ดังนี้ก็ดูไม่น่าอัศจรรย์ที่เขารู้สึกว่าขาดเงินอยู่เนือง ๆ ! คนชนิดนี้ข้าพเจ้ายอมว่าจน แต่จะติโทษคนอื่นไม่ได้ นอกจากตนเอง

แต่การติโทษตนเองนั้น ไม่ใช่วิสัยของมนุษย์ เพราะฉะนั้นผู้ที่เรียกตัวว่าจนจึงพากันติโทษรัฐบาลซึ่งเขารู้อยู่ว่าไม่ใครจะโต้ตอบ ที่ร้ายนั้นถ้า "คนจน" เป็นคนช่างพูด และความจนซึ่งเขารู้สึกว่าเป็นข้อที่ควรแค้นก็มักจะทำให้เขามีโวหารพอใช้ บางทีก็พาเอาคนอื่นเชื่อถือไปด้วย

แม้ข้าพเจ้าจะต้องกล่าวคำที่ขวางหูท่าน "คนจน" จำพวกนี้บ้างก็ดี ข้าพเจ้าก็อยากจะใคร่กล่าวต่อท่านว่า "อย่าได้หลงเชื่อเขาเลย ! คนชนิดนี้ถึงแม้ว่าจะได้ผลประโยชน์ปีละตั้งล้าน ก็ยังคงนึกว่าตัวจน"

บท ๙

แต่งงานชั่วคราว

ข้าพเจ้าได้ยกกล่าวไว้ในบทก่อนบท ๑ แล้ว ว่าจะได้ยกปัญหาเรื่องแต่งงานชั่วคราวขึ้นพิจารณาโดยเฉพาะ ซึ่งข้าพเจ้าจะได้กล่าวต่อไปในบทนี้

บรรดาประเทศไม่ว่าบ้านไหนเมืองไหน คงจะต้องมีหญิงชายที่ทำความตกลงซึ่งกันและกัน ซึ่งถ้าจะเรียกกันอย่างสุภาพก็เรียกได้ว่า "การแต่งงานโดยธรรมดาโลก" ซึ่งแปลว่าหญิงชายทั้งสองฝ่ายได้ตกลง ที่จะอยู่กินด้วยกันในระหว่างเวลาอันไม่มีกำหนด และจะเลิกกันก็ด้วยความยินยอมพร้อมใจกันทั้งสองฝ่าย การแต่งงานชนิดนี้เป็นของธรรมดาที่สุด เพราะอาศัยความพอใจด้วยกันทั้งสองฝ่ายนั้นเป็นมูลและเป็นวิธีที่ใช้อยู่โดยปรกติในหมู่สุนัขและเดียรัจฉานทั้งปวงด้วย ถ้าจะพูดกันโดยนัยแห่งลัทธิการแต่งงานชนิดนี้ก็ดีอยู่บ้าง คือในการมาอยู่ด้วยกันก็ดี หรือในการเลิกกันก็ดี ย่อมอาศัยความยินยอมพร้อมใจกันทั้งสองฝ่ายนั้นประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งก็คือความสะดวก แต่ถ้าจะว่ากันตามที่เป็นจริงแล้ว การแต่งงานชนิดนี้เป็นการสะดวกจริงหรือ ? เปล่าเลย ! เหมือนสิ่งทั้งหลายมันไม่ง่ายเท่าที่เห็นดอก ก็เพราะเหตุใด ?

ข้อ ๑ ว่าถึงการยินยอมพร้อมใจกันในการอยู่ด้วยกันแต่เดิมมา ข้าพเจ้าไม่สงสัยเลยว่าการคงเป็นดังเช่นว่า แต่บัดนี้เป็นเช่นนั้นหรือ ? ก็จำต้องตอบว่า หาได้เป็นเช่นนั้นเสมอไม่ เพราะในสมัยนี้มีหญิงสาวเป็นอันมาก ที่บิดามารดาขายเอาเงินใส่กระเป๋าและส่งตัวลูกสาวให้แก่ชายผู้ซื้อโดยมิได้ไต่ถามความเห็นของหญิงนั้นเลย ความเห็นของหญิงนั้นไม่เป็นข้อสำคัญ เพราะว่าเมื่อได้อยู่กินกับชายแล้วก็จำเป็นต้องรักชายอยู่เอง นี้เป็นข้อแก้ตัวของฝ่ายบิดามารดา ถ้าหากว่าจะคิดแก้ส่วนหญิงนั้นเล่าเป็นอย่างไร ? บางทีเขาก็รักสามีที่เขาอยู่กินด้วย แต่บางทีถ้าเขาไม่รักตามที่มีตัวอย่างอยู่เนือง ๆ หญิงนั้นก็เท่ากับตกนรกทั้งเป็นทีเดียว

แต่เขาจะร้องทุกข์ก็หามิได้ และถึงจะร้องก็ไม่มีประโยชน์ เพราะเขาได้ถูกมัดรัดไว้กับชายอย่างแน่นหนา ไม่น้อยกว่าที่ทำพิธีแต่งงานอย่างพิสดารที่สุด

ข้อ ๒ ว่าถึงการยินยอมพร้อมใจกันในเวลาหย่าเลิกจากกัน ในข้อนี้ฝ่ายชายก็เกือบจะเลือกทำได้ตามอำเภอใจทุกอย่าง คือเมื่อชายรู้สึกเบื่อหน่ายหญิงที่อยู่ด้วยขึ้นมาเวลาใด ก็ขับไล่ไปเสียให้พ้นได้ บางทีก็ยอมให้เอาสมบัติไป บางทีก็ไม่ให้โดยไม่ต้องไต่ถามความเห็นของหญิงเลย ถ้าชายเป็นคนที่มีใจกรุณาหน่อย ก็ไม่ถึงกับขับไล่ให้หญิงไปเสียจากบ้าน เป็นแต่เขาก็มีเมียใหม่ แล้วมอบห้องและเครื่องใช้เครื่องแต่งตัวเสื้อผ้าของหญิงที่เขาสิ้นรักนั้น เป็นสมบัติของแม่เมียคนใหม่ ส่วนเมียคนเก่านั้น ถ้าเป็นหญิงที่รู้สึกนับถือตัวอยู่ก็ต้องเก็บข้าวของไปจากบ้าน ฝ่ายชายถ้ายังจำได้ก็ส่งหนังสือตลกตามไปให้ภายหลังฉบับหนึ่ง ซึ่งแสดงความเต็มใจที่จะหย่าเลิกกัน !

ข้อ ๓ ว่าถึงความสะดวกแห่งการแต่งงานตามธรรมชาติ ในข้อนี้ข้าพเจ้าบอกไม่ได้จริง ๆ ว่าสะดวกสำหรับใคร เพราะการที่จะรู้ได้ว่าใครเป็นผัวเมียกันอย่างไรในเวลานั้นนั้น ข้าพเจ้าไม่เห็นว่าเป็นของง่ายเลย เหตุว่าจะหาประกาศหรือแจ้งความที่ไหนไม่ได้ และจะหาพยานอย่างอื่นใดๆก็ไม่มีนอกจากพยานตาเห็น ซึ่งข้าพเจ้าไม่จำเป็นจะต้องกล่าวว่าค่อนข้างจะเป็นของหายากอยู่สักหน่อย ! เวลานี้คดีเรื่องมรดกตกค้างอยู่ในศาลเป็นอันมาก ซึ่งทำให้ศาลต้องเสียเวลาเกินกว่าที่ควร ด้วยเหตุว่าเกือบจะเหลือวิสัยที่จะพิสูจน์ได้ว่า ผู้ร้องขอส่วนแบ่งนั้นจะเป็นภรรยาของผู้ตายหรือไม่

เพราะฉะนั้นการแต่งงานกันโดยธรรมดาโลก จึงไม่เป็นของง่ายสำหรับตุลาการศาลหลวงเลย และความยุ่งยากของกิจการแผนกนี้ ย่อมเป็นผลดีแก่พวกหมอกฎหมายทนายความเสียจริง ๆ !

การแต่งงานตามที่กล่าวมานี้จะว่าง่ายสำหรับความเป็นไปโดยปรกติทุกวันก็ไม่ได้ ต่างว่าเราจะไปพบและแสดงอัธยาศัยไมตรีต่อหญิงสาวคนหนึ่ง ซึ่งเรารู้จักว่าเป็นโสด เราจะรู้ได้อย่างไรว่าหญิงนั้นไม่ได้ไปเป็นเมียของชายชั้นหนึ่งอะไรคนหนึ่ง ซึ่งอาจจะแสดงความไม่พอใจของเขาด้วยขึ้นเบรานิงก์ได้ ? หรือมิฉะนั้นอาจจะไปพบเพื่อนของเรา ซึ่งเรามิได้พบมา ๓—๔ อาทิตย์ เราไปถามข่าวถึงแม่มลิภรรยาของเขา และเขาตอบเน้นคำว่า แม่สายหยุด สบายดีดังนี้ เราจะรู้ได้อย่างไรว่า ในเวลาอันสั้นเท่านั้นสหายของเราได้ขันดาลความเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปในครอบครัวของเขาได้ถึงปานนั้น ?

ยังมีอยู่อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้ซ้ำยุ่งยากขึ้นอีก กล่าวคือ การที่พวกหนุ่ม ๆ บางคนชอบพูดถึงบรรดาหญิงที่เขาได้เคยเกี้ยวมา แม้แต่ชั่วครั้งหนึ่งคราวเดียว ว่าเมียคนนี้ ข้าพเจ้าช่างรู้สึกกระดากเสียจริง ๆ ในการที่ต้องถามว่า เขากล่าวถึงเมียแต่ง หรือเมียน้อย หรือเมียลับของเขา และเมื่อเขาตอบว่า เขาพูดถึงหญิงนั้น ๆ ออกชื่อผู้ซึ่งเลื่องลืออยู่ว่าเป็นหญิงแพศยา หรือบางทีก็ถึงกับเป็นหญิงโคมเขียวเช่นนี้ ก็ยิ่งทำให้ซ้ำร้ายหนักขึ้น ! ถ้าเรามิได้มีพิธีแต่งงานของเราเลย ข้าพเจ้าก็จะไม่สู้น้อยใจในการที่ใช้ “แต่งงานกันโดยธรรมดาโลก” ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นการยุ่งยากและลามกอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าเคยได้ยินชื่อแก้ตัวในการที่ไม่แต่งงาน

ตามพิธีไทยโบราณนั้นว่าเพราะเปลืองเงินมาก แต่ความจริงนั้นไม่จำเป็นต้องเปลืองเลย เพราะกิจที่จำเป็นมีอยู่แต่เพียงเชิญญาติหรือมิตรผู้ใหญ่สักคนสองคนซึ่งเป็นที่นับถือแห่งเจ้าบ่าวและเจ้าสาวมารดน้ำพระพุทธมนต์เมื่อรดแล้วก็เป็นอันเสร็จกิจ การวิวาหมงคลยังชั้นเจ้ายังง่ายไปกว่าที่กล่าวมานั้น คือกิจที่ฝ่ายหญิงและชายจะพึงทำนั้นมีอยู่แต่เพียงเผ้าทูลละอองธุลีพระบาท ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายดอกไม้ธูปเทียน และเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์พระราชทานแล้วก็นับว่าเป็นเสร็จพิธี ได้กระทำการวิวาหะถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ดังนี้จะว่าเปลืองที่ตรงไหน ?

อีกประการหนึ่ง ทั้งในกองทัพบกและในพระราชสำนัก ในเวลานี้มีกฎข้อบังคับในเรื่องการจดทะเบียนภรรยาแล้ว และข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่า ถ้าสาธารณชนแสดงความปรารถนาที่จะให้มีการจดทะเบียนภรรยาสำหรับใช้ทั่วไปแล้ว รัฐบาลก็คงจะริบจัดการออกกฎหมายในเรื่องจดทะเบียนการแต่งงาน ซึ่งข้าพเจ้าได้ทราบว่ารัฐบาลกำลังดำริอยู่แล้ว

เพราะเหตุใดคนบางคนจึงช่างรังเกียจในการแสดงว่าตนมีภรรยาให้ปรากฏเสียจริง ๆ ? เมื่อยังหาคำอธิบายในเรื่องนี้ดีกว่าไม่ได้ ข้าพเจ้าก็ต้องยุติลงว่า เป็นเพราะเหตุที่คนนั้น ๆ มีความประสงค์จะไม่ให้การแต่งงานของตนเป็นการแน่นอนไว้ก่อน คือถือว่าเป็นแต่การชั่วคราว ซึ่งจะเลิกเมื่อไรก็ให้เลิกได้โดยไม่ต้องยากเย็น การทำดังนี้ย่อมเป็นที่สะดวกแก่ฝ่ายชายมากกว่าฝ่ายหญิงด้วยเหตุผลที่เห็นได้โดยง่าย เพราะชายนั้น

ถึงแม้จะแต่งงานมาแล้วสักกี่ครั้งก็ไม่เป็นไร จะหาหญิงสำหรับแต่งงานได้ใหม่เสมอ แต่ส่วนหญิงถ้าแต่งงานเสียครั้งหนึ่งแล้ว ก็ยากที่จะหาสามีใหม่ได้ ถ้าและมีลูกด้วยแล้วก็ยิ่งจะลำยากมากขึ้น

การแต่งงานชั่วคราวนั้น บางทีอาจจะเป็นของสะดวกสำหรับชายและหญิงได้ แต่ส่วนลูกจะว่าอย่างไร? เหตุใดหนอคนเราช่างไม่คิดถึงความเสียหายซึ่งทารกอันหาความผิดมิได้จะต้องแบกขายปรับความชั่วร้ายแห่งบิดามารดา? ขอให้นึกถึงความอัปยศซึ่งเด็กจะต้องรับเพราะไม่สามารถจะอธิบายได้ว่า เหตุใดบิดามารดาซึ่งยังมีชีวิตอยู่ จึงมิได้อยู่เป็นสามีภรรยากัน! การเช่นนี้ย่อมมีอยู่ทั่วไปทุกประเทศเป็นธรรมดา แต่ถ้าเป็นการปรกติซึ่งเกิดขึ้นเนือง ๆ ตามที่ดูเหมือนจะเป็นอยู่ในหมู่เรามีในกรุงเทพ ฯ เป็นอาทิฉะนี้แล้ว ก็ไม่เป็นเครื่องที่จะทำให้วรรยาแห่งชาติเราดีขึ้นเลย การที่จะส่งเสริมการ "แต่งงานโดยธรรมดาโลก" นั้น ก็เท่ากับส่งเสริมการผสมอย่างสัตว์ ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นของชั่วร้ายกว่าการมีเมียหลายคน ซึ่งคนไทยสมัยใหม่ย่อมคัดค้านต่อหน้าอารกำลัง แต่ซึ่งยังทำกันอยู่ในที่แฝง! ที่จริงข้าพเจ้าจะใคร่ยืนยันว่า เพื่อความสะดวกแห่งการมีเมียหลายคนนั่นเอง คนจำพวกที่ชอบ "แต่งงานโดยธรรมดาโลก" จึงคงได้รับความอุดหนุนของคนไทยสมัยใหม่ชั้นสูง ๆ อยู่

ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะพูดกับท่านผู้มีสติปัญญาความคิดและซึ่งความเห็นมีน้ำหนัก ท่านเห็นว่าเป็นของควรแหละหรือ ที่เมืองไทยอันเป็นประเทศที่รุ่งเรืองแล้วในหมู่ประเทศทั้งหลาย จะยังคงมีหลักแห่งสกุลวงศ์งอนแง่นอยู่

เช่นนี้ ? ถ้าเราจะทำให้กิจการภายในครอบครัวของเราแน่นหนากว่าการแต่งงานชั่วคราวไม่ได้แล้ว นามสกุลใหม่ของเราจะมีประโยชน์อะไรเล่า ? เมื่อไม่มีความมั่นคงตรายใด สมบัติและเกียรติคุณแห่งสกุลวงศ์ของเราก็ไม่ปราศจากอันตรายได้ตรายนั้น ลักษณะแห่งการแต่งงานกันโดยธรรมดาโลกนั้นย่อมขัดกับทางธรรยาข้อนี้ย่อมปรากฏแก่คนทั้งปวง เพราะเหตุเป็นเครื่องบำรุงความชั่วร้ายหลายอย่าง มีการร่วมประเพณีปนเปและการทำชู้เป็นต้น ทั้งเปิดประตูให้แก่หญิงแพศยาได้เข้ามาในสมาคมแห่งหญิงผู้ดี และให้โอกาสแก่หญิงเถื่อนเหล่านี้ มาล่อลวงชายหนุ่ม ๆ ที่จะเป็นคนดีให้ฉิบหายชายตนไปมากแล้ว

ท่านจะไม่คิดถึงบุตรหญิง และบุตรชายของท่านซึ่งจะเป็น ผู้รับ รักษาเกียรติคุณแห่งชาติไทยต่อไปบ้างหรือ ? ท่านทั้งหลายจะไม่ช่วยกันขัดขวางไม่ให้เขาฆ่าชาติของเขาเสียเองหรือ ? ท่านจะไม่ช่วยกันทำลายความประพฤติอันลามกไม่มีอายซึ่งมีอยู่ในหมู่เราโดยเปิดเผยหรือ ?

ของส่งสารผู้หญิงและเด็กสาวของเราบ้าง ของช่วยให้เขาได้รับความยุติธรรมและเสมอภาค ของช่วยให้เขาได้รับเกียรติยศอย่างที่เขาควรจะได้ในฐานะที่จะเป็นมารดาแห่งชาติเรา ของช่วยให้เขาได้รู้สึกความภูมิใจในนามว่าภรรยา โดยใช้ศัพท์อันนี้ในทางที่ควรเถิด ! ถ้าท่านทั้งหลายได้ช่วยกันทำให้สำเร็จแล้ว ก็จะเป็นข้อที่เราทั้งหลายควรจะรู้สึกภาคภูมิใจได้อันหนึ่งโดยแท้

บท ๙

ความไม่รับผิดชอบของบิดามารดา

ผลร้ายซึ่งได้เกิดโดยตรงจากการแต่งงานชั่วครางตามที่กล่าวมาแล้วในบทก่อนนั้น คือความไม่รับผิดชอบของบิดาและมารดา ซึ่งแท้จริงต้องนับว่าเป็นผลธรรมดาแห่งประเพณีอันหละหลวมนั่นเอง

เมื่อชายกับหญิงตกลงกันอย่างง่าย ๆ แต่งงานกันโดยธรรมดาโลกดังนี้ ก็ย่อมเห็นได้ว่ามิได้นึกฝันถึงการที่จะเป็นบิดามารดา ทั้งมิได้คำนึงถึงความรับผิดชอบซึ่งจะต้องมีมาในฐานะที่เป็นบิดามารดานั้นเลย ความปรารถนาของเขามีอยู่อย่างเดียวแต่จะกระทำการสมัครสังวาส ซึ่งเป็นความรู้สึกของเดียรัจฉานโดยแท้ ปราศจากความมุ่งหมายและความคิดอันสูงซึ่งมีแก่มนุษย์ที่รุ่งเรือง ส่วนการที่เด็กซึ่งเกิดจากการร่วมสังวาสเช่นว่านั้นได้รับความเลี้ยงดูรักใคร่ของบิดามารดาก็เป็นธรรมดาของสัตว์ เพราะฉะนั้นจึงคงนับว่ามีลักษณะที่คล้ายสัตว์ชั้นต่ำกว่ามนุษย์อยู่มาก สัตว์ตัวผู้มักจะไม่เอาใจใส่เลี้ยงดูลูกเหมือนตัวเมีย ซึ่งถนอมรักษาลูกอยู่จนกว่าจะเติบโตพอที่จะเลี้ยงตัวเองได้ ก็ถึงเวลาที่ลูกมันไปจากรังหรือที่อยู่ ส่วนตัวผู้นั้น ถ้าเป็นสัตว์จำพวกนกความเอาเป็นธุระในลูกของมันบางทีก็จะไม่สิ้นไปก่อนตัวเมีย แต่ถ้าเป็นพวกสัตว์ที่กินนมตัวผู้มันก็ไม่เอาเป็นธุระแก่ลูกเลย และโดยมากไม่รู้ว่าลูกเกิดเมื่อไรด้วยซ้ำ ถ้าเป็นจำพวกสัตว์ที่มีเมียมาก เวลาที่พ่อจะได้พบลูกครั้งแรกและครั้งที่สุดนั้น ก็คงจะเป็นเมื่อเวลาที่มันไล่ให้ลูกมันไปเสียจากหมู่เพราะมีอายุพอที่จะแย่งเมียของพ่อได้แล้ว

ความเป็นไปคล้ายกับที่กล่าวนี้ ย่อมเป็นอยู่แต่ครอบครัวที่แต่งงานกันโดยธรรมดาโลก พ่อแม่อยู่กินด้วยกันโดยความมุ่งหมายแต่ความสนุกสบายสำหรับตัว เมื่อเกิดบุตร ก็รักใคร่อยู่ชั่วคราว เพราะใครเลยจะอดเอ็นดูทารกที่น่ารักได้ ? แต่ในไม่ช้าพ่อก็รู้สึกเบื่อหน่ายเพราะได้ยินเสียงทารกที่ร้องไม่หยุดหย่อน เบื่อในการที่ต้องตื่นในเวลาค่ำคืน เบื่อเพราะกีดขวางในเมื่อเวลาที่จะหยอกเอินหรือกอดจูบเมียเขา ถ้าหากจะมีทางหาแม่นม และยังคับให้เมียมอบลูกให้แก่แม่นมได้แล้วนั่นแหละ จึงจะได้รับความสำราญและได้เลยลืมลูก แต่ถ้าด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งเขาหาแม่นมไม่ได้ก็ดี หรือชักชวนให้เมียเลิกเลี้ยงบุตรเองไม่สำเร็จก็ดี เขาก็ไปเที่ยวหาเมียใหม่ให้มาอยู่ในบ้านบ้าง แต่โดยมากมักจะพากันไปอยู่เสียที่บ้านอื่น ซึ่งมักจะเป็นบ้านพ่อตาใหม่เสียแหละมาก แต่ถ้าหากเป็นคนที่มีเงิน เขาก็หาเช่าบ้านหรือเช่าห้องอยู่ตามกำลังของเขา การมีบ้านมาก แม้จะเปลืองทรัพย์สินปานใดพวกชายหนุ่มสมัยใหม่ในกรุงเทพฯ ก็ยังชอบประพฤติกันอยู่ โดยอ้างเหตุว่าการที่ทำเช่นนี้เขาเดินตามแผนฝรั่ง และเมื่อยกข้อแก้ตัวนี้ขึ้นได้แล้ว ชาวกรุงเทพฯ สมัยใหม่ย่อมเห็นว่าเป็นข้อที่อาจจะทำให้ความชั่วร้ายกลายดีได้

ส่วนหญิงเล่า ถ้าหากเป็นมารดาที่ดี (สาธุที่ยังมีมารดาเช่นนี้อยู่อีกมาก !) ก็ต้องทำอย่างดีที่สุดที่จะทำได้ ถึงแม้ผัวซึ่งโดยธรรมดาของมนุษย์ควรจะมาช่วยเขาบำรุงลูก ไม่นำพา เขาก็อุตส่าห์เลี้ยงดูรักษาลูกไปโดยลำพัง เด็กคนใดที่มีมารดาดังว่านี้ ก็นับว่าเป็นเคราะห์ดีอย่างที่สุด เพราะเด็กนั้นได้มีโอกาสเจริญวัยในความพิทักษ์รักษาและความอบรมของมารดา

ที่รักบุตร ซึ่งจะทำให้เขาเป็นคนสุภาพสุจริต และต่อไปเป็นผัวที่ดี ผู้เป็นที่จะไม่ลืมหน้าที่ที่เขาจะต้องกระทำให้แก่หญิงผู้ได้ยอมมอบชีวิตให้อยู่ในความคุ้มครองของเขา แต่ถ้าหญิงผู้เป็นมารดานั้น ยอมให้ความรู้สึกอย่างสัตว์เป็นใหญ่ ก็ย่อมจะละทิ้งหน้าที่ซึ่งมารดาควรจะกระทำให้แก่บุตร เพื่อหาอุบายเหนี่ยวรั้งความรักของผัวซึ่งมีอยู่ที่ " เมียน้อย " นั้นกลับมา เด็กที่เกิดแต่มารดาเช่นนี้ นับว่าเป็นกรรมเสียตั้งแต่ออกแล้ว เพราะเมื่อจะหาความรักของบิดาและมารดาเป็นเครื่องอบรมรักษาไม่ได้แล้ว เด็กก็จะกลายเป็นเด็กป่า เว้นไว้แต่บิดามารดาของเขาจะกลับได้สติส่งให้เด็กไปอยู่เสียกับพวกญาติพี่น้องซึ่งจะได้ช่วยดูแล หรือมิฉะนั้นส่งไปโรงเรียนที่พอจะได้ฝึกหัดสั่งสอนแล้ว เด็กนั้นก็จะกลายเป็นคนที่เห็นตัวเป็นใหญ่ ทำอะไรตามอำเภอใจ ยกพ่องในทางธรรมจริยาและความประพฤติ และถ้าเขาเลือกคบเพื่อนที่ชั่วแล้ว ในไม่ช้าก็จะต้องถูกส่งไปตัดสันดานหรือเข้าคุก หรือถ้าเป็นเคราะห์ดีพอที่จะเอาตัวรอดจากที่เช่นนี้ได้ เขาก็ไม่เป็นที่เชิดชูแก่คณะที่เขาอาศัยอยู่เลย แม้แต่บิดาและมารดาของตนเองก็ตัด

ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ความไม่รับผิดชอบของบิดามารดานี้แหละเป็นเหตุให้ความยกพ่องในทางธรรยามีอยู่ในกรุงเทพ ฯและหัวเมืองใหญ่ ๆ ในสมัยนี้ เพราะฉะนั้นถ้าบิดาและมารดาจะรู้สึกความรับผิดชอบในส่วนบุตรโดยจริงจังแล้ว ก็จะเป็นประโยชน์ในอนาคตแห่งชาติเราเป็นอันมาก

แต่ถ้าเรายังยอมให้มีการแต่งงานกันโดยธรรมดาโลกและทิ้งความชั่วร้ายซึ่งเกิดจากความประพฤติเช่นนี้มีอยู่ตราบใด เราจะหวังให้ความรับผิด

ชอบของบิดามารดาในส่วนบุตรคนไม่ได้ตรายนั้น เพราะฉะนั้นวิธีที่จะแก้ไขก็มีอยู่อย่างเดียว แต่จะต้องตัดรากเง่าแห่งความชั่วนั้นเสีย ในชั้นต้นเราจะต้องทำให้ทั้งหญิงและชายเข้าใจในความรับผิดชอบของการแต่งงานเสียก่อน คือเราต้องให้เขาเข้าใจว่า การแต่งงานเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในชีวิตของเขาอย่างหนึ่ง และไม่ควรแต่งงานกันโดยปราศจากความไตร่ตรองถึงเหตุผลที่จะมีมาในเบื้องหน้าเลย ด้วยประการฉะนี้เราจึงจะสามารถทำให้คนรู้สึกได้ว่าความรับผิดชอบของบิดาและมารดา ใช่จะมีเพียงแต่ทำให้เกิดบุตรเท่านั้นหามิได้ แท้จริงความรับผิดชอบย่อมมีอยู่ตราบเท่าวันตาย ! เราจะต้องเพาะนิสัยของเด็กรุ่นใหม่ให้รู้สึกความสำคัญว่า ผู้เป็นบิดามารดาย่อมมีหน้าที่อุปถัมภ์บำรุงบุตรของตนให้เป็นประโยชน์แก่คณะและเป็นพลเมืองที่ซื่อตรงต่อชาติ บุตรชายของตนต้องเป็นผู้สามารถฉลองพระเดชพระคุณพระมหากษัตริย์ทำคุณแก่บ้านเมืองของตนโดยอาการอันสมนามว่าคนไทย ส่วนบุตรหญิงนั้นเล่า ก็ควรจะเป็นอาภรณ์ที่เชิดชูแก่ชาติ โดยทำตนให้เป็นภรรยาดีและมารดาที่รู้จักหน้าที่ของตน ผู้ใดไม่นำพาแก่บุตร ควรจะนับว่าบกพร่องในหน้าที่ของพลเมืองดี และการที่มีบุตรเป็นคนชั่ว ก็ควรจะทำให้รู้สึกว่าเป็นของที่น่าอัปยศอดสูแก่คนทั้งปวง !

ในเรื่องนี้ ขออย่าได้พากันติโทษโรงเรียนเลย ขอให้ระลึกว่าโรงเรียนรัฐบาลแทบทั้งหมดสอนแต่เวลากลางวันเท่านั้น และเด็กมีเวลาอยู่บ้านมากกว่าอยู่โรงเรียน เราไม่ควรจะยอมให้บิดามารดาปัดเสียซึ่งหน้าที่รับผิดชอบโดยพากันมาติโทษโรงเรียน ซึ่งมีแต่หน้าที่สอนวิชาเท่านั้น ส่วนความอบรม

ในความประพฤตินั้น ยังคงตกอยู่กับยิดาและมารดา

ข้าพเจ้าขอให้ท่านทั้งหลายคำนึงถึงปัญหาความไม่รับผิดชอบของบิดาและมารดานี้ให้จงหนัก อันความชั่วทั้งปวงจะถอนรากถากเง่าให้หมดไปในทันใดนั้น ย่อมไม่ได้อยู่เอง แต่เราก็จำเป็นจะต้องตั้งต้นวันหนึ่ง

ท่านทั้งหลาย ท่านอาจจะช่วยได้ทุกคน !

ท่านผู้เป็นบิดามารดาอยู่แล้วก็ควรจะสั่งสอนบุตรของท่านได้ด้วยโอวาทและความตั้งตนไว้ให้เห็นเป็นตัวอย่าง เพื่อให้เขาเข้าใจและรู้สึกในความรับผิดชอบของบิดามารดา อย่าให้เขาแต่งงานก่อนถึงอายุอันสมควรจะรู้หน้าที่ และอย่าให้เขาแต่งงานอย่างที่เรียกว่า โดยธรรมดาโลก หรือยอมให้เขามีเมียลับเลยเป็นอันขาด

ขอท่านทั้งหลายจงแสดงความเกลียดชังในความประพฤติเลวทรามซึ่งมีมากขึ้นทุกวันในหมู่หนุ่ม ๆ สมัยใหม่ในกรุงเทพฯ ขออย่าได้ส่งเสริมความประพฤติอันหละหลวมในทางวรรยา ให้พวกหนุ่ม ๆ ของเราเข้าใจเสียข้างเถิดว่า การมีบ้านลับและเมียลับย่อมเป็นของชั่ว และควรเราทั้งหลายจะอุดหนุนการแต่งงานซึ่งกระทำกันโดยเปิดเผยอย่างสุจริต จะเป็นโดยประเพณีโบราณหรือจดทะเบียนต่อหน้าเจ้าพนักงานก็ได้ ขอให้การแต่งงานเป็นไปเพื่อเกียรติยศ มิใช่เรื่องที่จะต้องปกปิดรักษาเป็นความลับเลย

บท ๑๐

การค้าหญิงสาว

ผลอันหนึ่งแห่งประเพณีอันชั่วร้ายซึ่งให้ชื่อว่าการแต่งงานกันโดยธรรมดาโลก กับความไม่รับผิดชอบแห่งบิดามารดา รวมสองประการนี้บันดาล

ให้มีการค้าขายขึ้นอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นที่น่าละอายอย่างยิ่ง คือการค้าหญิงสาว ซึ่งข้าพเจ้าได้ทราบว่าแม้กฎหมายก็ไม่สามารถกำจัดได้

เราคนไทย ย่อมรู้สึกภาคภูมิในใจอยู่เสมอในการที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ได้ทรงประกาศพระราชบัญญัติเลิกทาส ซึ่งถึงแม้ว่าทาสที่เลิกนั้น ยังไกลกับทาสที่เคยมีอยู่ในอเมริกา เพราะเหตุว่าทาสของเรานั้นเป็นแต่เพียงลูกหนี้ที่อยู่รับใช้เจ้าเงิน จำเพาะเวลาที่ยังมีหนี้และถ้าหนี้นั้นหมดวันใด ลูกหนี้ก็เป็นอิสระแก่ตนไปจากบ้านเจ้าเงินได้ทันทีฉะนี้ก็ดี แต่ความเป็นทาสแม้อย่างเบาเช่นนั้น ก็ชอบแล้วที่จะถือว่าไม่สมควรจะให้มีอยู่ในหมู่คนไทย การเลิกนั้น จึงได้พากันช่วยสาธุการไม่แต่ในเมืองไทยทั้งตลอดไปทุกหนแห่ง ว่าเป็นสิ่งประเสริฐซึ่งพระองค์ได้ทรงกระทำในรัชสมัยอันประเสริฐของพระองค์

แต่มีชาวเราน้อยคนที่ได้คิดถึงความชั่วร้ายซึ่งมีอยู่ยิ่งกว่าการมีทาส และซึ่งถ้ามีเสียงก็คงจะร้องตะโกนด้วยเสียงอันดัง แต่ความชั่วนี้หาได้มีเสียงร้องขึ้นได้ไม่ เพราะมีเหตุผลประกอบกันหลายอย่างซึ่งทำให้คนเคราะห์ร้ายร้องไม่ออก

บางทีจะมีผู้นึกเห็นว่าข้าพเจ้าเป็นบ้า ในการที่ลากเอาสิ่งโสมมอันนี้มาสู่แสงสว่าง แต่เป็นธรรมดาของความชั่ว เราจำต้องพิจารณาดูโดยละเอียดเสียก่อนจึงจะล้างได้ ข้าพเจ้าจึงได้สู้ผ้าผืนกล่าวให้เป็นที่ขวางหูแห่งคนบางจำพวกเพราะเหตุต่าง ๆ ซึ่งข้าพเจ้าไม่อยากจะพรรณนา แต่เรื่องนี้ได้ผังใจข้าพเจ้าอยู่นานแล้ว ซึ่งสหายของข้าพเจ้าหลายคนก็ย่อมทราบอยู่ดี และบางทีก็มีหัวเราะเยาะข้าพเจ้า แต่ตัวข้าพเจ้าเองไม่เห็นขันเลย ข้าพเจ้าจะกล่าว

ต่อไปอย่างสั้นที่สุดที่จะกล่าวได้

สมมุติว่าท่านต้องการจะมีเมียใหม่ ท่านจะเริ่มจัดการอย่างไร ? ถ้าท่านแก่ตัวมาแล้ว ข้าพเจ้าก็ไม่มีอะไรจะมาสอนท่านอีก แต่ข้าพเจ้าก็ยังจะขอให้ท่านอ่านอยู่ดี เพราะบางทีจะมีข้อที่ควรเก็บไปตรึกตรองได้เริ่มต้นที่ท่านจะต้องจัดการในเรื่องนี้ก็คือ ตัวท่านเองจะต้องตกลงใจเสียก่อนว่าท่านจะต้องการให้หญิงที่จะหามานั้นเป็นเมียหลวง หรือเมียน้อย หรือเมียลับ? ถ้าท่านจะต้องการให้เป็นเมียหลวง ท่านก็จะต้องเดินตามทางซึ่งเป็นประเพณีรู้กันอยู่โดยทั่วแล้ว ไม่จำเป็นจะต้องกล่าวโดยพิสดารอีก การแต่งงานนั้นในเวลานี้คนหนุ่ม ๆ สมัยใหม่ชั้นสูง ๆ ของเรา ลงความเห็นว่าไม่เป็นของสนุกเลย และซึ่งถ้าจะทำให้ดีแล้วก็เป็นการเปลืองเงินมากด้วย แต่อาศัยเหตุที่ไม่มีเมียหลวงคนใดเขาจะยอมมาเป็นภรรยาด้วยวิธีอย่างอื่น การแต่งงานจึงได้คงกระทำกันอยู่

ข้อนี้ย่อมอธิบายเหตุที่คนชั้นหนุ่ม ๆ ของเราพอใจในการมีเมียลับมากกว่าเมียหลวง เพราะว่าในการมีเมียลับนั้นไม่ต้องเอะอะวุ่นวายอย่างไร การมีเมียน้อยก็เหมือนกัน เป็นแต่การเพิ่มจำนวนขึ้นในครอบครัว จึงกระทำกันแต่โดยเงียบ ๆ และบางทีก็โดยลับ ๆ ด้วย

ข้าพเจ้าเชื่อว่าไม่ผิดที่จะกล่าวว่า การมีเมียน้อยเป็นประเพณีโบราณซึ่งคนไทยหนุ่ม ๆ สมัยใหม่ไม่ชอบเลย เพราะว่าเป็นประเพณีมีเมียหลายคนซึ่งหนุ่ม ๆ ผู้ได้รับความศึกษามาแล้วอย่างฝรั่งร้องให้เลิก พวกหนุ่มเหล่านั้นได้ริแบบใหม่ คือ มีเมียลับ ซึ่งเขาเห็นว่าสมควรแก่คน " ศิวิไลซ์ "

สมัยใหม่ ซึ่งมีเมียออกหน้าแต่คนเดียวอย่างฝรั่ง

การมีเมียน้อยนั้น ข้าพเจ้าเชื่อว่าเปลืองน้อยกว่าเมียลับ เพราะว่าการที่จะหามานั้นก็ไม่สู้จะเปลืองถี่มากน้อย ด้วยเหตุว่าหญิงนั้นโดยมากอยู่ในบ้านคนแล้ว ครั้นเมื่อได้เป็นเมีย หญิงก็คงอยู่กินในบ้านเดียวกับเมียหลวงนั้นเอง สำหรับเมียหลวงใช้สอยในกิจการทั่วไป ส่วนเมียน้อยก็ไม่ต้องรับความลำบากร้อนใจมากขึ้น และถ้ามีลูกด้วยแล้ว ก็กลับได้รับความอุปถัมภ์บำรุงมากขึ้นเสียอีก และถ้าเมียหลวงไม่มีลูก เมียน้อยก็นับว่าได้ถึงซึ่งความสุขเป็นอย่างยิ่ง

ส่วนเมียลับนั้น เป็นเหตุให้ชายต้องใช้จ่ายเปลืองมาก! ในชั้นต้นก็ต้องไปเที่ยวหาหญิงแก่อะไรคน ๑ ให้เป็น "เอเยนต์" ไปพูดจาล่อลวงหญิงที่ตนต้องการ ตามวิธีที่สอเหล่านี้ย่อมเข้าใจใช้เป็นอย่างดี และถ้าหญิงนั้นมีความเต็มใจด้วย แม่สื่อก็จัดการตกลงทีเดียว และถ้าถึงเนื้อถึงตัวได้เสียกันแล้วอย่างที่มักจะเป็นอยู่เนือง ๆ กิจที่พึงทำต่อไปก็นับว่าไม่เป็นของยากเย็น มีอยู่แต่เพียงเข้าไปหายิดามารดาของหญิงขอให้เงินเสียสัก ๔๐๐ บาท หรือถ้ายิดามารดาเป็นคนอนาถาจะให้น้อยกว่านั้นก็ได้ และข้อที่จะยกขึ้นพูดว่าลูกสาวได้เสียตัวเป็นเมียแล้วเช่นนี้ ก็ทำให้ราคาของหญิงนั้นน้อยลงได้มาก เพราะยิดามารดาของหญิงนั้นจำใจต้องรับเงินตามแต่จะได้ ดีกว่าที่จะเสียลูกสาวไปโดยไม่ได้อะไรเลย! แต่ถ้าหญิงนั้นฉลาดไม่ยอมเสียตัว ก็จำเป็นจะต้องตรงไปหายิดามารดาของเขาต่อรองกันอย่างดีที่สุดที่จะทำได้ ยิดามารดา

ที่เป็นหม้ายมักจะตกลงง่ายที่สุด เพราะว่าเขาอยากให้ลูกสาวไปเสียจากบ้านอยู่แล้ว หญิงที่เป็นหม้ายบางคนถึงกับใช้ให้แม่สื่อไปเที่ยวพูดกับชายหนุ่ม ๆ ที่น่าจะยกลูกสาวให้เพื่อชักนำมาให้เกี่ยวข้องกับลูกสาวด้วยซ้ำ อย่างไรก็ดี ปัญหามีอยู่ที่ตรงจำนวนเงินเท่านั้น ถ้าให้มากพอแล้ว โดยมากก็เต็มใจที่จะให้ลูกสาว และบางรายถ้าลูกสาวไม่ยอมที่จะมีผัว ก็ถึงกับเฆี่ยนตีข่มใจด้วยซ้ำ

เมื่อจะตกลงได้หญิงมาสมประสงค์แล้ว กิจที่จะพึงทำต่อไป ก็คือเที่ยวหาเช่าบ้านหรือห้องสำหรับอยู่ และถ้าต่อรองตกลงกับยิคามารดาของหญิงเมื่อใด ก็พาไปอยู่ที่ซึ่งเตรียมไว้ นี่เป็นเสร็จพิธีแต่งงานที่หญิงอันน่าสงสารนี้จะพึงได้รับในชีวิตของเขา

เมียลับเช่นนี้ ในระหว่างที่สามียังรักอยู่ก็มีความสุขพอประมาณ เงินทองเพชรพลอยเครื่องแต่งตัวก็พอหา รถยนต์หรือรถม้าก็มีขี่เที่ยวเล่น สุดแล้วแต่กำลังของผัว แต่ครั้นความรักของผัวแปรปรวนไปอยู่กับหญิงอื่นการอย่างหนึ่งอย่างใดใน ๓ อย่างนี้ ก็จะเกิดมีแก่หญิงผู้เป็นเมียลับ คือถ้าชายเป็นคนมั่งมี เขาก็ให้หญิงอยู่อาศัยในห้องที่เช่าอยู่ต่อไปโดยลำพังและให้เงินกินบ้าง แต่ถ้าหญิงนั้นพอใจจะกลับไปอยู่กับพ่อแม่ก็ไปได้และก็ให้เงินกินบ้างพอสมควร หรือถ้าชายไม่สู้จะมั่งมีเขาก็จัดส่งหญิงนั้นกลับไปอยู่กับพ่อแม่ และถ้ามีเงินพอและจำได้ เขาก็ส่งเงินไปให้บ้างเป็นครั้งคราว แต่ถ้าชายเป็นคนที่ใจทมิฬหินชาติ เขาก็หาข้อแก้ตัวสำหรับเลิกกับหญิงแล้วไล่ให้ไปเสียจากที่อยู่

หญิงที่เคราะห์ร้ายเช่นนั้น ไม่มีหนทางที่จะแก้ไขป้องกันความคุร้ายทารุณเช่นนั้นได้ เพราะว่าชายมิได้ทำสิ่งใดที่เป็นการนอกเหนือกฎหมาย จะพ้องในฐานล่อลวงร่วมประเวณีก็ไม่ได้ เพราะการที่พ่อแม่ตกลงยินยอมทำให้หญิงเป็นเมียของชายโดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว และส่วนตัวเองก็ได้อยู่กินกับชายมาแล้วด้วยความพร้อมใจ ส่วนการที่เลิกหย่านั้นก็ไม่ผิดกฎหมาย ตกลงว่าหญิงนั้นมีกรรม เพราะว่า "กฎหมายผู้ชายทำ" นั้นไม่ได้เปิดโอกาสอย่างไรให้หญิงร้องทุกข์ได้ ถึงอย่างไรก็ดี หญิงนั้นก็ไม่สามารถที่จะร้องได้ ด้วยยังมีความอับอายเกินกว่าจะไปไขความที่ทำไว้ในที่ลับให้แจ้งขึ้นในศาลอันเป็นสาธารณสถานที่คนทั้งหลายไปมาได้

หญิงที่ถูกกระทำร้ายเพราะชายชั่วเช่นนั้น บางทีก็ต้องหันไปสู่อาชีวะอันเสื่อมศักดิ์ ซึ่งทำลายทั้งร่างกายและจิตใจของเขา หญิงประเภทนี้เมื่อออกจากชายคนหนึ่งแล้ว ก็ตกไปถึงมือชายคนอื่นซึ่งชั่วร้ายใจทมิฬไม่ผิดกัน ตกต่ำลงไปทุกที จนที่สุดก็กลายเป็นหญิงโคมเขียว! สิ่งที่น่าเคืองที่สุดนั้นก็คือหญิงที่บริสุทธิ์ลูกสาวชาวบ้านนอกที่พอมีอันจะกิน แต่ค่อนข้างเชลาเขาขี้ญญาถูกล่อลวงเข้ามาในกรุงเทพฯ โดยความหวังตั้งใจว่าจะได้มาเป็นภรรยาขุนนางอะไรคน ๑ แต่รู้สึกได้เมื่อภายหลังเสียแล้ว ว่าตนถูกล่อลวงเข้ามาให้ได้รับความลำยากยากเข็ญยิ่งกว่าทาส

การค้าหญิงสาวอย่างชั่วร้ายแสนสาหัสนี้ ได้กระทำกันอยู่ต่อหน้าเราทุกวัน แต่ดูเหมือนไม่มีใครจะได้นึกฝันว่าเป็นของน่าอัปยศชั่วร้ายปานใดที่การค้าขายเช่นนี้มีอยู่ได้ ก็เพราะว่าเราบางคนนึกเสียว่าไม่ใช่กงการอะไรของเรานั้นประการ ๑ และอีกประการ ๑ ซึ่งชั่วร้ายก็เพราะได้รับความ

อุปถัมภ์แห่งคนหลายคนที่อยู่ในตำแหน่งสูง ๆ การค้าขายเช่นนี้จึงกำไรอยู่!

แต่คนที่ชั่วที่สุดนั้นคือพวกหญิงที่หากินโดยเป็นแม่สื่อ ข้าพเจ้าได้ทราบเรื่องว่ามีอยู่คน ๑ ซึ่งหากินอยู่ทางนี้โดยปรกติ และมักพอใจที่จะอวดรูปของบรรดาผู้อุปถัมภ์เขา และในหมู่รูปที่เขาอวดนั้น มีรูปที่เรารู้จักหน้าดีอยู่หลายคน! หญิงเหล่านี้ได้แอบแฝงเข้าไปในบ้านผู้ดีได้โดยอุบายต่าง ๆ ข้าพเจ้าเองได้เคยประกาศว่า ถ้าพบหญิงโหดเช่นนี้ในบ้านของข้าพเจ้าเมื่อใด ข้าพเจ้าจะถือกฎหมายไว้ในมือเฆี่ยนเสียให้สาใจและจะยอมทนค่าเสียหายให้ภายหลัง ต่อนั้นมาข้าพเจ้าไม่เคยได้รับความรำคาญจากหญิงพวกนี้เลย ถ้าบรรดาเจ้าของบ้านจะประกาศอย่างข้าพเจ้าบ้างแล้วก็คงจะเห็นผลได้บ้าง แต่บางทีก็จะไม่สู้มากมายนัก เพราะหญิงแก่เหล่านี้คงจะหันไปหาพวกที่อยู่ห้องแถว ซึ่งเป็นสำนักของพวกที่เป็นเหยื่อของมันโดยปรกติอยู่แล้ว

ยังมีทางอยู่อีกทาง ๑ แต่เป็นทางที่ยาก ก็คือสั่งสอนให้บรรดายิดามารดารู้สึกความอัปยศเสียหายในการที่ขายลูกสาว แต่เมื่อความโลภแห่งมนุษย์ยังมีอยู่หนาแน่นเช่นนี้ตราบใด และเมื่อยังนิยมการมีเมียลับซึ่งบรรดาหนุ่ม ๆ มีความประสงค์ที่จะซื้ออยู่เช่นนี้ การที่จะคิดแก้ไขในเรื่องนี้ก็ยังไม่เป็นที่หวังได้อยู่ตราบนั้น

ก็ความชั่วที่เป็นอยู่อย่างนี้ จะไม่มีทางแก้ไขให้ดีขึ้นบ้างหรือ? จะให้เสียงของข้าพเจ้าเป็นเสียงเดียวที่รำพันอยู่ในป่าเปลี่ยวฉะนั้นหรือ?

บท ๑๑

ความหยุมหยิม

โคลนก้อนร้ายที่สุดอีกก้อน ๑ ก็คือความหยุมหยิมซึ่งเป็นผลโดยตรงแห่งการถือตนเป็นสำคัญ อันเกิดจากความสงบศึกและความศิวิไลซ์ในเวลาสงครามคนเราทุกคนมีกิจอันพึงกระทำทั้งด้วยกายและด้วยใจมากเกินไปที่จะนึกถึงตน และที่จริงถึงแม้ว่าอยากจะนึก ก็นึกไม่ได้เพราะฉะนั้นทุกประเทศที่สงบศึกมานาน พลเมืองแห่งประเทศนั้นจึงกลายเป็นคนถือตนว่าสำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่น เห็นแต่ประโยชน์ของตนมีความคิดแคบทั้งนิสัยก็หยุมหยิมมากขึ้นทุกวัน

ในประเทศเราเองก็ดุจกัน ก่อนที่เราได้รับความ "ศิวิไลซ์" ถึงเพียงนี้ ข้าพเจ้าเชื่อว่าความสำราญใจในเวลาปรกติของเรา คงจะได้มีแก่เรามากกว่าเวลายังนี้เป็นแน่ เพราะว่าคงจะมิได้ยกตนให้สูงลอยถึงปานนี้ นิสัยใจคออันหยุมหยิมอย่างยังนี้จึงมิได้มีแก่เรา ต่อเมื่อความ "ศิวิไลซ์" จากยุโรปมาถึงเราเข้าแล้ว สอนให้เรารู้สึกคุณแห่งความ "ศิวิไลซ์" ในทางที่ให้ความสุขสำราญส่วนตัว เมื่อนั้นเราจึงได้รู้สึกขึ้นมาว่าเราได้ละเลยประโยชน์ส่วนตัวของเราปานใด แต่นั้นมาเราก็มิได้เฉลียวใจประกอบกิจการทั้งปวงให้เจริญทันสมัย เพราะฉะนั้นในเวลาไม่ช้านัก เราทุกๆ คนจึงได้ยกตนขึ้นไปลอยอยู่บนแท่นซึ่งเราได้ทำขึ้นไว้เองสำหรับตัวเรานั่ง เราได้ถึงแล้วซึ่งความ "ศิวิไลซ์" และด้วยเหตุนี้เราจึงได้กลายเป็นคนที่มีนิสัยหยุมหยิม

บุคคลที่มีนิสัยหยุมหยิมนั้น ความจริงเป็นคนที่น่าชัง แต่บางทีก็เป็นอันตรายได้ เพราะว่าเขามักจะเต็มไปด้วยความมุ่งร้าย กิจการใด ๆ ที่มีขึ้น ถ้าเขามิได้มีส่วนหรือเป็นตัวสำคัญอยู่ในกิจการนั้น ๆ แล้วเขาเป็นไม่เห็นด้วยทั้งสิ้น และเพื่อกันกางมิให้กิจการนั้นดำเนินไป เขาจะยับยั้งที่จะใช้อุบายแม้จะเลวทรามป่านใดนั้นก็หาไม่ และกิจการนั้นถึงแม้จะเป็นของสำคัญสำหรับชาติป่านใด ก็ไม่ประหลาดอะไร ถ้าเขาไม่มีส่วนอยู่ด้วยและจะไม่ได้รับความสรรเสริญเฉพาะตัวเขาแล้ว คนหยุมหยิมที่ว่านี้เป็นต้องไม่เห็นด้วยทั้งสิ้น! ทั้งนี้ใช่ว่าเขาจะทำการโดยเปิดเผยก็หามิได้ เพราะการที่ทำเช่นนั้นถ้าไปเสียท่วงทีในการตอบโต้กัน ก็เป็นเสียรัศมีส่วนตัว คนชนิดนี้จึงพอใจทำการแต่ในที่มืด หรือจะใช้คำเปรียบให้สมสมัย ก็จะใช้ได้ว่าคนชนิดนี้พอใจขุดอุโมงค์วางดินระเบิดมากกว่าการประจัญบานด้วยดาบปลายปืนหรือยิงต่อสู้ด้วยปืนใหญ่

กิจการอย่างใด ๆ มีบ้างหรือไม่ซึ่งเริ่มขึ้นในสมัยนี้ ที่มิได้มีผู้ "ขุดอุโมงค์ทำลาย" เช่นนั้น? การตั้งคณะเสือป่า ตามที่เราทั้งหลายย่อมรู้อยู่ด้วยกันแล้ว ก็อาจจะยกขึ้นได้เป็นตัวอย่าง แต่เรื่องนี้ขอยุติกันที่เพราะข้าพเจ้าหวังใจว่าเป็นเรื่องเก่าแล้ว และจะไม่มีใครฟื้นขึ้นมาอีก ส่วนความดำริของกรรมการราชนาวิสมาคมนั้น ประสบสมัยที่เหมาะกว่าการตั้งเสือป่าด้วยเหตุว่าได้เริ่มขึ้นในเวลาซึ่งผู้ที่มีสติปัญญาทั้งหลายพากันรู้สึกยุทธภัยว่ามีอยู่เพียงใด แต่ถึงกระนั้นราชนาวิสมาคมจะได้รอดพ้นจากคนขุดอุโมงค์วางดินระเบิดที่มีอยู่ทั่วไปนั้นก็หามิได้ อุทาหรณ์ต่าง ๆ ยังมีที่จะยกมากล่าวได้เป็นอันมาก แต่จะยกขึ้นมาทำไมอ่านมันก็ไม่สนุกดอกไม่ใช่หรือ?

ขัดข้าพเจ้าจะขอถามท่านทั้งหลาย ว่าในการที่บรรพบุรุษของเราเมื่อ ๒๐๐๐ ปี มาแล้ว ได้พร้อมใจกันผละตัวออกหากจากความกดขี่ของเจ้าแผ่นดินจีน มาตั้งคณะเป็นใหญ่ให้นามว่าชาติไทยขึ้นนั้น มีลักษณะอันหยุมหยิมอยู่ในการนั้นบ้างหรือไม่? ในการที่พระร่วงเมืองละโว้ได้ตกลงพระทัยจะไม่ส่งส่วยน้ำไปยังเจ้ากรุงขอมผู้เป็นใหญ่ก็ดี เมื่อสมเด็จพระเจ้าราเมศวรมาขับไล่ที่ ๑ พระเจ้าอู่ทอง ได้ย้ายมาตั้งราชธานีในกรุงศรีอยุธยา คือตั้งราชอาณาจักรไทยขึ้นได้ ในสมัยที่ขอมผู้เป็นศัตรูยังมีอำนาจอยู่นั้นก็ดี หรือในการที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชผู้ทรงเป็นมหาวีรบุรุษแห่งชาติเราได้ทรงกู้เมืองเป็นอิสระไม่ยอมอ่อนต่อพระเจ้ากรุงหงสาวดีก็ดี และทรงกระทำยุทธหัตถีชัยแก่พระมหาอุปราชาแห่งหงสาวดีก็ดี หรือในการที่สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ทรงสถาปนาราชธานี ณ กรุงเทพมหานครนี้ก็ดี เหตุการณ์เหล่านี้ได้มีลักษณะอันหยุมหยิมบ้างหรือไม่? ข้าพเจ้าก็ไม่จำเป็นที่จะกล่าวว่าคำตอบปัญหานี้ล้วนเป็นคำปฏิเสธทั้งสิ้น!

แต่ถ้าท่านจะพลิกอ่านพงศาวดารของเราดู ท่านจะเห็นได้ว่าก่อนหน้าที่จะเกิดความพินาศฉิบหายแก่เราคราวใด ต้องมีสมัยเวลาที่คนเราเกิดมีความหยุมหยิมยุยงคิดร้ายซึ่งกันและกัน อันเป็นผลแห่งความปรารถนาหาประโยชน์และความเป็นใหญ่ส่วนตัวทั้งสิ้น

การเช่นนี้ จะเป็นอยู่เฉพาะชาติเราก็หามิได้ ย่อมเหมือนกันทั่วไป ไม่ว่าในยุโรปหรืออาเซีย ชาติใดที่ได้มีความสงบศึกมานานชาตินั้นก็ย่อมหาความสำราญและประโยชน์ส่วนตัวทุกคน ความรักตัวมีมากขึ้นความ

หยุมหยิมจึงเกิดมีตามมา และถึงแม้ว่าคนเหล่านั้นจะมักคุยโตต่าง ๆ เขาจะสามารถคิดกิจการให้ใหญ่โตเหมือนปากก็หามิได้ เมื่อกิจการทั้งปวงถูกมัดรัดแคบเข้ามาเพื่อประโยชน์อย่างเดียว คือประโยชน์ส่วนตัวเช่นนี้แล้ว ก็ถึงเวลาที่ชาติที่แข็งแรงและเย็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะก้าวเข้ามาล้างชาติที่มีแต่คนขัดซบ สำคัญว่าความเห็นของตนเป็นใหญ่ ไม่สามารถจะคิดอะไรให้ไกลไปกว่าตนเองได้

ข้าพเจ้าหวังใจว่า ท่านทั้งหลายไม่มีความปรารถนาที่จะให้ชาติของท่านเลื่อนลอยไปในทางนั้นไม่ใช่หรือ ? เวลายังมีอยู่พอที่เราทั้งหลายจะยั้งตัวของเราไว้ เพราะว่าเรายังหาได้ลอยไปไกลจนเกินนักไม่แต่เราจะต้องช่วยกันรีบพาย ๆ เรือของเราที่ลอยอยู่นั้น ทวนน้ำขึ้นไปอย่างดีที่สุดที่จะทำได้ และเราจะต้องรีบร้อนด้วย

ข้าพเจ้าขอวิงวอนให้ท่านตั้งต้นในวันนี้ เพราะถ้ารอไปจนถึงวันหน้าเรือของเราอาจจะเข้าไปใกล้แก่งผาเกินกว่าที่เราจะแก้ไขได้ด้วยพาย

ท่านจะตั้งต้นอย่างไร ?

ไม่ลำบากเลย คือบรรดากิจการใดซึ่งมีผู้ดำริริเริ่มขึ้น จะเป็นรัฐบาลก็ดี หรือบุคคล หรือสมาคมใด ๆ ที่มีความคิดมุ่งต่อประโยชน์แห่งชาติอย่างเช่นคณะเสือป่าและราชนาวีสมาคมฉะนี้ไซร้ ขอให้ท่านพิจารณากิจการนั้น ๆ ด้วยความคิดอันกว้างขวางและรอบคอบ ขออย่าให้ท่านคิดถึงกิจการนั้น ๆ ว่าจะเป็นประโยชน์อย่างไรสำหรับตัวท่านเลย ขอให้คำนึงถึงแต่ประโยชน์สำหรับชาติ แล้วและพยายามที่จะเชื่อว่า ถ้ากิจการนั้น ๆ เป็น

ประโยชน์สำหรับชาติแล้ว ก็ย่อมจะเป็นประโยชน์สำหรับตัวท่านเหมือนกัน เพราะว่าท่านเป็นอะไร ไม่ใช่ส่วนหนึ่งของชาติหรือ ? ถ้าชาตินั้นล่มจมท่านก็ต้องล่มจมด้วย เว้นไว้แต่ท่านจะเป็นคนขี้ขลาดที่เอาตัวรอดจากชาติของท่าน ดังกะลาสีที่ขลาดหนีจากเรือของตนฉะนั้นแต่ข้าพเจ้าหวังใจว่า ท่านคงจะไม่เป็นไปได้เช่นนั้นเป็นแน่แท้

ถ้าท่านฝึกฝนตนเอง ให้คิดไปแต่ในทางที่ข้าพเจ้าวิงวอนนี้แล้วท่านก็คงจะรู้สึกว่าความหยุมหยิมหมดไปจากนิสัยของท่าน ดุจยังตาที่หลุดจากตาท่านฉะนั้น และท่านจะแลเห็นการภายหน้าอันสง่างามอย่างที่ท่านมิได้เคยเห็นมาแต่ก่อน ! เมื่อมีของที่พึงปรารถนาล่อหน้าท่านอยู่เช่นนี้แล้ว ท่านไม่รู้สึกหรือว่าควรจะพยายามปลดเปลื้องความหยุมหยิมที่มีอยู่ในนิสัย ? ถ้าท่านยังมิได้พยายาม ข้าพเจ้าขอวิงวอนท่านทั้งหลายให้ลองพยายามดูสักทีเถิด

บท ๑๒

หลักฐานไม่มั่นคง

ข้าพเจ้าได้ตั้งใจทิ้งเรื่องนี้ไว้จนที่สุด ด้วยเหตุว่าข้าพเจ้ารู้สึกอยู่ว่าเป็นเรื่องลำบากที่สุดที่จะกล่าวมิให้ขวางหูแก่คนทั่วไปได้ แต่ข้าพเจ้าจะพยายามอย่างดีที่สุดที่สติปัญญาอันน้อยของข้าพเจ้าจะทำได้ ถ้าและข้าพเจ้าได้กล่าวข้อความใด ๆ ให้ระคายเคือง แก่ท่าน แม้แต่ เล็กน้อย ข้าพเจ้าขอให้ท่านให้อภัยแก่ข้าพเจ้าผู้มีความตั้งใจอันดีนั้นเถิด

ข้าพเจ้าย่อมทราบอยู่เต็มใจว่า ท่านทั้งหลายทุกคนที่มีความปรารถนาดีต่อชาติไทย ย่อมได้พยายามกระทำการเพื่อเป็นประโยชน์มากที่สุด แต่

พระมหากษัตริย์และบ้านเมือง แต่ว่าผลที่เกิดนั้นไม่สู้จะดีดังคาดหมายทุกรายไป

ตามกระแสพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา ท่านจะเห็นได้ว่าพระองค์มีพระราชประสงค์จะให้บรรดาข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวง ประพฤติตนให้เป็นตัวอย่างอันดีงามทั้งในทางราชการและในกิจการส่วนตัว หรืออีกนัยหนึ่งพระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทนั้นมีหลักฐานมั่นคงจริงๆ ไม่ใช่ว่ามีแต่ตามผิว ลักษณะใดซึ่งมีพระราชประสงค์จะทอดพระเนตรเห็นในบรรดาข้าราชการ ลักษณะนั้นถ้ามีอยู่ในหมู่ประชาชนของพระองค์ทั่วไป ก็จะเป็นที่พอพระราชหฤทัยยิ่งนัก

อันบุคคลผู้ใด แม้จะดีเลิศปานใดในหน้าที่ราชการหรือในกิจการที่ตนประกอบเลี้ยงชีพก็ดี ถ้ายังเป็นที่ยกพ่องในกิจการส่วนตัว ข้าพเจ้าเรียกว่าเป็นผู้ที่มีหลักฐานไม่มั่นคง คนชนิดนี้ถ้าจะว่าตามที่เห็นได้ในทางราชการหรือในกิจการที่เขาหากิน ก็ดูเป็นที่ควรจะเชื่อถือได้ แต่ความเชื่ออันนี้ ย่อมจะเสื่อมไปในเมื่อเราได้มาทราบถึงความประพฤติส่วนตัวของเขาดุจถ้อยคำของนักเทศน์ที่แสดงความชั่วร้ายของการเมาสุรา ถ้าเราได้เห็นนักเทศน์ผู้นั้นไปเมามายกอดขวดเสาโคมอยู่กลางถนนแล้ว ก็จะหมดน้ำหนักลงทันที

ข้อนี้อุปมาฉันใด ในส่วนข้าราชการและคนที่ทำกิจการก็อุปมัยฉันนั้น ข้าราชการผู้มีหน้าที่รักษาพระราชทรัพย์ ถ้าเป็นคนสุรุ่ยสุร่ายเล่นเบี้ยชอบการพนัน ก็ย่อมไม่เป็นที่ไว้วางใจแห่งคนทั้งหลายหรือผู้พิพากษาตุลาการผู้มีหน้าที่วางบทพระอัยการและพิจารณาพิพากษาคดีของประชาชน ถ้าเป็นคนที่

ชอบสมาคมกับนักเลงก็ดี ชอบเล่นการพนันในบ้านตนเองก็ดี ย่อมจะเสียซื่อขาดความนับถือแห่งคนทั้งปวง หรือเจ้าของธนาคาร ถ้าต้องไปเที่ยวขอยืมเงินตามเพื่อนฝูง ก็ย่อมจะเสียคุณสมบัติว่าเป็นคนชำนาญในการเงิน หรือส่วนผู้ที่ทำกิจการค้าขายนั้นถ้าเป็นคนที่มีนิสัยฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่าย คนทั้งหลายเขาก็ย่อมไม่ไว้ใจให้เชื่อของ ๆ เขาไปเป็นจำนวนมาก

บุคคลประเภทต่าง ๆ ตามที่กล่าวมานี้ ล้วนเป็นตัวอย่างของการมีหลักฐานไม่มั่นคง ขอแก้ตัวว่าความประพฤติส่วนตัวไม่เกี่ยวแก่ผู้อื่นจะทำอะไรก็ได้ตามชอบใจ ไม่เกี่ยวไปถึงหน้าที่ราชการหรือกิจการค้าขายฉะนี้ ฟังดูก็เพียงพอสำหรับผู้ที่ยกขึ้นแก้ตัวเอง แต่ไม่เพียงพอสำหรับคนที่เขามีธุระจะทำติดต่อด้วยเลย เพราะว่าเป็นธรรมดาอยู่เองที่คนเรา เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน ๆ ย่อมมีความปรารถนาที่จะทำการติดต่อแต่กับคนที่ไว้เนื้อเชื่อใจได้ทุกสถานเท่านั้น

หลักฐานไม่มั่นคงในบุคคล เมื่อมีอยู่โดยแพร่หลาย ย่อมเป็นเหตุให้ชาวชาติอื่น ๆ ไม่ไว้ใจในชาติแห่งบุคคลนั้น ๆ ท่านไม่เคยนึกบ้างเลยหรือว่า ที่การติดต่อในระหว่างเมืองเรากับต่างประเทศ ยังมีข้อมัดตัวเราอยู่อย่างน่าอนาถใจนั้น เป็นผลแห่งการที่ชาวต่างประเทศเขายังไม่เชื่อถือในความมั่นคงของเรา การที่ต่างประเทศตั้งศาลกงสุลชำระคดีในระหว่างคนร่วมชาติของเขาในเมืองเรานั้น จะแปลว่าอะไรได้บ้าง นอกจากความไม่ไว้ใจในเรา ?

เพื่อแสดงให้ท่านเห็นว่า ฝรั่งผู้ที่เขามีความคิดอันกว้างขวาง มีความเห็นในเรื่องการตั้งศาลชำระความคนร่วมชาติในดินแดนของประเทศอื่นเป็น

อย่างไร ข้าพเจ้าจะขอนำถ้อยคำของ นายเอช. เออร์เนสต์คาร์ลที่ปรึกษากฎหมายในแผนกคลังข้างที่ของเจ้าแห่งไอยคุปต์คนก่อน ซึ่งเขากล่าวไว้ในเรื่อง "ประเทศราชใหม่ของอังกฤษ เรื่องอนาคตกาลแห่งไอยคุปต์ในกิจการที่ติดต่อกับนานาประเทศ" ซึ่งลงในวิลด์เซอร์แมคาซีนเดือนมีนาคม เขาได้กล่าวถึงสัญญาว่าด้วยการตั้งศาลต่างประเทศตามที่ใช้อยู่ในเมืองไอยคุปต์นั้นดังนี้:—

"การที่ประเทศอันเป็นอิสระ ต้องถูกจำกัดการใช้อำนาจในดินแดนอาณาเขตตนเองนั้น ย่อมเป็นเครื่องขัดขวางแก่การปกครองและรัฐาภิบาลอันดี บรรดาคดีพิพาททั้งปวงในระหว่างชาวต่างประเทศต้องชำระในศาลกงสุลของเขา และบรรดาชาวต่างประเทศไม่ยอมที่จะขึ้นศาลไอยคุปต์ในคดีที่มีชาวเมืองเกี่ยวข้องด้วยเลย

"เป็นการแทบเหลือวิสัยที่จะแสดงให้เข้าใจได้ว่าการที่เป็นเช่นนี้ทำให้ยุ่งยากปานใด ทั้งยังซ้ำร้ายที่ยังมีชาวต่างประเทศใช้วิธีพิเศษนอกเหนือไปจากทางศาลกงสุลของเขา คือวิธีขอร้องไปยังทูตเพื่อให้ช่วยเหลือว่ากล่าวในคดีของเขาอีกชั้นหนึ่ง

"ในการกำจัดความประทุษร้ายทางอาญา ย่อมมีข้อลำยากยุ่งยากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุที่ต้องปฏิบัติตามคดีกฎหมายข้อหนึ่ง ซึ่งบังคับว่าเคหสถานของชาวต่างประเทศ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองไม่มีอำนาจจะค้นได้เพราะฉะนั้นก่อนที่จะจัดการจับกุมตัวชาวต่างประเทศ จึงจำเป็นต้องไปเชิญกงสุลมาด้วยเพื่อจะไม่ให้เป็นการผิดกฎหมาย จึงเกิดความยกพร่องเสียหายในความยุติธรรมด้วยเหตุนี้เหลือที่จะพรรณนาได้

"การที่พวกผู้ร้ายซ่องสุมกันกระทำความผิดผิดกฎหมาย โดย คบคิดกันในระหว่างบุคคลหลาย ๆ ชาติ ไปทำในที่อันเป็นของชาวต่างประเทศอีกคนหนึ่งนั้น ไม่เป็นของแปลกประหลาดเลย เพราะก่อนที่เจ้าพนักงานจะจัดการจับกุมได้ จำเป็นต้องไปเชิญตั้งครึ่งจำนวนของบรรดากงสุลที่อยู่ในเมืองไคโร !"

ต่อไปอีกหน่อยหนึ่ง เขากล่าวว่า "แม้ว่าจะจับตัวผู้ร้ายได้ก็ยังไม่แน่อีกว่าจะต้องรับโทษทุกคราวไป เพราะบางทีความผิดที่กระทำนั้นแม้มีโทษตามกฎหมายไอยคุปต์ก็ดี ไม่เป็นผิดตามกฎหมายของประเทศผู้ที่กระทำก็ได้ เพราะฉะนั้นในที่สุดก็เป็นอันรอดพ้น ไม่ต้องรับโทษ"

การที่เป็นอยู่เช่นนี้ย่อมรู้สึกท้วงกันว่า เป็นการติดขัดเหลือสติกำลังที่จะผ่อนผันกันต่อไปได้ จึงบรรดาประเทศที่มีผลประโยชน์ในไอยคุปต์กระทำความตกลงกันในปี ค.ศ. ๑๘๗๖ ตั้งศาล "ผสม" มีทั้งศาลล่างรับพ้องและศาลอุทธรณ์ แต่ประมวลกฎหมายที่ทำขึ้นเป็นพิเศษสำหรับศาลนี้เป็นอย่างดี จะกัดแปลงอนุโลมใช้ไม่ได้สะดวก จึงทำให้ประโยชน์ที่ได้รับนั้นไม่เท่าที่ควรจะได้ และอาศัยเหตุที่ไม่มีผู้ใดอยู่เหนือจะคุมแล้วจึงทำให้การของศาลนี้เดินช้ามาก แต่ศาลนี้ได้ตั้งขึ้นแทนศาลกงสุลต่าง ๆ ในแผนกความแพ่งเท่านั้น ส่วนคดีอาญาทั้งปวงยังคงเป็นไปตามเดิม

เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า การตั้งศาลในอาณาเขตต่างประเทศนั้นเป็นของที่ไม่สะดวกด้วยกันทั้งสองฝ่าย เว้นเสียแต่จำพวกคนที่หาผลประโยชน์ในทางนี้ด้วยมีความมุ่งหมายส่วนตัว เพราะฉะนั้นเราจึงต้องยอมเชื่อว่า บรรดา

ประเทศซึ่งยังคงมีศาลกงสุลอยู่ในเมือง เราจะมีความเต็มใจเลิกถอนศาลในเมื่อเขาทั้งหลายรู้สึกไว้ใจในความมั่นคงของเราได้

ในฐานเป็นคนไทยที่มีความปรารถนาดีต่อชาติ ข้าพเจ้าเชื่อว่าบัดนี้ถึงเวลาที่เราสมควรที่จะได้รับความไว้วางใจของชาวต่างประเทศแล้ว เกียรติคุณของเราในนานาประเทศก็มีผู้เชื่อถืออยู่แล้ว และถ้าได้เลิกถอนศาลกงสุลไปแล้ว ชาวต่างประเทศจะไม่มีเหตุที่ควรกลัวเลยว่าเราจะใช้อำนาจของเราในทางผิด

แต่การที่จะทำให้ชาวต่างประเทศเขาเห็นด้วยในข้อนี้อย่างไร นั่นแหละ ยังเป็นปัญหา และเป็นปัญหาสำคัญที่สุดอันหนึ่ง ซึ่งเนื่องด้วยประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของชาติเรา

ที่รัฐบาลจะรับรองอย่างเดียวนั้น ไม่มีประโยชน์เลย ตัวท่านและตัวข้าพเจ้าและเราทั้งหลายทุก ๆ คน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ๆ แห่งชาติไทยต้องพร้อมใจช่วยกันในเรื่องนี้ และทางที่จะช่วยนั้น ก็คือแสดงให้เขาเห็นว่าเรามีหลักฐานมั่นคง ทั้งในแผนกกิจการที่เราทำต่อสาธารณชนและในกิจการส่วนตัว เราต้องไม่ประพฤติตัวเป็นคนหน้าไหว้หลังหลอกอย่าวางท่าเป็นคนสุจริตแต่ในขณะที่ออกไปจากประตูบ้าน เราต้องพยายามเป็นคนสุจริตซื่อตรงในกิจการทั้งภายนอกและภายใน สุจริตในไตรทวาร ทั้งกายวาจาใจ เราทั้งหลายจงมาช่วนกันเลิกเป็นคนหน้าไหว้หลังหลอก และเลิกความเห็นผิดที่สำคัญว่าความกลับกลอกและความไม่ตรงไปตรงมาเป็นลักษณะของคนฉลาด ความฉลาดแม้ไม่มีความดีและความสุจริตเป็นรากเง่าอยู่แล้วก็อุปมา

เหมือนหนึ่งตกงาม ซึ่งก่อขึ้นบนพื้นทราย ซึ่งไม่ช้าก็ต้องหักโค่น แต่นี้ต่อไป ความมิหลักฐานมั่นคงควรจะให้เป็นอนุสาสน์สำคัญที่สุด ซึ่งสอนในโรงเรียน และในบ้านของเรา

๏ สหายเอยจงเงยหน้า และเบิกตาพินิจดู
เผยม่านพะพานอยู่ กำยังเนตรบ่เห็นไกล
๏ เปิดม่านแลมองเฉิด ทะเกิดความประโมทย์ใจ
เห็นแคว้นและแดนไทย ประเสริฐแสนดั่งแดนสวรรค์
๏ หวังใดจะได้สม เสวยรมยะแดดวง
เพื่อชิสะโรปวง ประชาเปรมเกษมสานต์
๏ ซื่อตรงและจงรัก ผดุงศักดิภูบาล
เพื่อทรงดำรงนาน อิศเรศร์ประเทศสยาม

ความเข้าใจผิด

(จดหมาย)

วันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๘

แจ้งความมายังท่านบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทย ทราย

ด้วยข้าพเจ้าได้อ่านจดหมายของ "ชลอ" ซึ่งลงในหนังสือพิมพ์ฉบับประจำวันที่ ๕ ของท่าน ว่าด้วยการไว้ศของข้าราชการบางคนจะทำให้เลยเสียไปนั้น เป็นข้อที่ถูกใจข้าพเจ้าอย่างยิ่ง เพราะข้าพเจ้ารู้สึกเป็นแน่นอนทีเดียวว่า การไว้ศศักดิ์โดยไม่มีมูลนั้น อาจจะเป็นเหตุให้เสียหายได้มาก ดังข้าพเจ้าได้แสดงมาในเรื่องโคลนติดล้อยก ๑ นั้นแล้ว

ในขณะเมื่อข้าพเจ้าได้อ่านจดหมายของ "ชลอ" แล้ว ข้าพเจ้าก็ได้คิดว่าจะมีจดหมายมาถึงท่านทีเดียว แต่เผอิญมีกิจธุระไม่ว่าง พึ่งจะมามีเวลาว่างบัดนี้ จึงเขียนจดหมายฉบับนี้มายังท่าน ถ้าท่านมีหน้ากระดาษว่างอยู่ก็โปรดใช้จดหมายนี้ลงพิมพ์พอขุดที่ว่างนั้นเถิด

ข้าพเจ้าเป็นผู้ที่ไปเดินทางตามหัวเมืองอยู่บ่อย ๆ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจะใคร่ทะนงตนว่า ได้ทราบอัธยาศัยใจคอของประชาชนพลเมืองอยู่บ้าง ทั้งได้รู้ได้เห็นระเบียบการลักษณะปกครองอยู่บ้าง จึงมีความเห็นอยู่หลายประการในเรื่อง ความประพฤติของข้าราชการผู้มีหน้าที่รับราชการปกครองท้องที่ และการเก็บภาษีอากร และความเห็นเหล่านี้ข้าพเจ้าก็ได้เคยถือเอาโอกาสร้องเรียนแก่ท่านผู้ใหญ่ในมณฑลต่าง ๆ ตามที่ท่านเหล่านั้นได้ให้โอกาสแก่ข้าพเจ้า ก็ได้แลเห็นผลหลายรายแล้วแต่ก็เป็นธรรมดาในหมู่คนมาก จะแก้ไข

ความยกพ่องต่าง ๆ ให้หายไปในพริบตานั้นย่อมไม่ได้อยู่เอง เพราะฉะนั้นการที่มีผู้ทักท้วงบางครั้งบางคราวอย่างเช่น "ชลอ" ได้กระทำนั้นย่อมเป็นประโยชน์ดีอยู่

แต่คำทักท้วงเช่นนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าต้องเป็นไปโดยทั่ว ๆ อย่างเช่นคำของ "ชลอ" เป็นตัวอย่าง จึงจะน่าฟัง แต่โดยมากผู้ที่กล่าวทักท้วงอะไร ๆ มักจะอดแคะได้จำเพาะตัวบุคคลไม่ได้ จึงทำให้ผู้อ่านเลยระแวงไปเสียว่า ข้อความที่กล่าวนั้นเกรงจะไม่เป็นข้อเสียหายทั่วไปจะเป็นแต่โดยจำเพาะตัวบุคคลซึ่งถูกออกนามนั้นกระมัง หรือบางทีก็เลยเหมาเอาว่าผู้เขียนความเห็นมาลงหนังสือพิมพ์นั้น มีสาเหตุขาดหมางกับผู้ที่ถูกติเตียนนั้นเป็นส่วนตัว ดังนี้ผลดีที่ควรจะมีเพราะจดหมายก็เลยไม่มี เพราะเป็นธรรมดาผู้อ่านซึ่งตั้งตนเป็นกลางจะเข้ากับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซึ่งเขาวิจารณ์กันส่วนตัวนั้น ดูไม่ใช่ธุระเลย ที่จริงเป็นที่น่าเสียใจที่ผู้ซึ่งมีจดหมายหรือส่งความเห็นมาลงหนังสือพิมพ์มักมีความเข้าใจผิดในข้อที่ควรมิควร มักเข้าใจไปว่าถ้าด่าคนเล่นได้แล้วย่อมจะเป็นการเก่ง แท้จริงการด่าย่อมให้โทษมากกว่าให้คุณ และอย่างน้อยก็ทอนประโยชน์แห่งถ้อยคำที่กล่าวนั้นลงไป เพราะถ้อยคำที่อาศัยความโกรธหรือความวิหิงสาเป็นเหตุ ย่อมเป็นถ้อยคำที่ผู้มีสติปัญญาไม่ถือเอามาเป็นข้อควรพิจารณา ดังนี้จึงเห็นได้ว่า ถ้าแม้มีสิ่งใดที่ยกพ่องและต้องการที่จะทักท้วงแล้ว ก็ควรจะทักท้วงตรง ๆ โดยกล่าวความทั่ว ๆ ไป ไม่เจาะจงกล่าวโทษโดยจำเพาะบุคคลผู้หนึ่งผู้ใด จึงจะแสดงว่าผู้ทักท้วงนั้นมีความมุ่งต่อสาธารณประโยชน์ ไม่ใช่มุ่งร้ายต่อบุคคลผู้ใดผู้หนึ่งโดยจำเพาะและเจาะจงเอามาประจาร

ส่วนข้อที่ "ชลอ" ได้ยกขึ้นกล่าวทักท้วงในพระหมายซึ่งมีมายังท่านนั้น ข้าพเจ้าขอกล่าวซ้ำอีกว่า จับใจข้าพเจ้าจริง ๆ เพราะเป็นข้อที่ข้าพเจ้าได้เคยรู้เคยเห็นมาเองแล้วเหมือนกัน ข้าพเจ้าเชื่อว่า การที่ข้าราชการมีไว้ยศไว้อย่างกันจนเกินไปเป็นอันมากนั้น น่าจะเกิดจากความเข้าใจผิด ๒ สถาน คือ

๑. คิดว่าการที่ได้รับตำแหน่งเป็นผู้ปกครองท้องที่ หรือแม้เป็นเจ้าหน้าที่ใด ๆ ทั้งนั้น แปลว่าท่านตั้งแต่งให้ไปเป็นนายประชาชน

๒. เมื่อมีตำแหน่งเป็นนายคนเช่นนั้น ก็จำเป็นต้องทำภูมิไว้ยศเพื่อสามัญชนจะได้ยำเกรง

ความเข้าใจทั้ง ๒ สถานนี้ คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ดังข้าพเจ้าจะขออนุญาตชี้แจงโดยย่อต่อไปนี้

๑. ข้าราชการผู้ที่ทรงพระกรุณาตั้งแต่งไว้ในตำแหน่งใด ๆ ก็ดีไม่มีเลยจนตำแหน่งเดียวที่ท่านมุ่งให้เป็นนายประชาชน เพราะเมืองเราเป็นเมืองไทย พลเมืองเป็นไทย ไม่มีใครเป็นนาย นอกจากพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์เดียวเท่านั้น และพระองค์เดียวเท่านั้นมีพระบรมเดชานุภาพแผ่อาณาเหนือบรรดาชนชาวสยามตามประเพณีนิยมอันเป็นนิติธรรมสำหรับชาติไทยเรา ถ้าผู้ใดยังไม่เข้าใจเช่นนี้ต้องนับว่าบกพร่องในทางศึกษาโดยแน่แท้

ส่วนผู้ที่ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ ชุบเลี้ยงให้รับราชการในตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ นั้น แท้จริงศัพท์ที่เรียกอยู่ก็บอกตรงอยู่แล้วว่าเป็นอะไร

คือเป็นข้าราชการ หาใช่เป็นนายประชาชนไม่ ก็ข้าราชการที่มีอำนาจทำการบางอย่างได้นั้น เข้าใจว่าได้อำนาจมาจากไหน ใครมอบหมายอำนาจให้ หรือยึดอำนาจของตนขึ้นได้เอง ? เปล่าทั้งสิ้น ! อำนาจใดๆ ที่มีอยู่ก็เป็นส่วนหนึ่งแห่งพระราชอำนาจทั้งสิ้น และที่พระราชทานส่วนหนึ่งแห่งพระราชอำนาจให้ผู้ใดถือไว้แล้ว ก็ต้องแปลว่าทรงไว้วางพระราชหฤทัยแล้วว่าผู้นั้นมีความสามารถพอที่จะใช้พระราชอำนาจส่วนนั้นโดยอาการอันตรงตามพระบรมราชประสงค์ คือใช้สำหรับทำนุบำรุงอาณาประชาราษฎรให้เป็นสุขปราศจากทุกข์ภัย ให้ได้ร่มเย็นเพราะพระบรมโพธิสมภาร เพราะฉะนั้นเจ้าหน้าที่ผู้ใดใช้อำนาจไม่ถูกดังพระราชประสงค์ก็ต้องจัดว่า ยกพร่องในความสามารถ และถ้ายิ่งซ้ำร้ายนำอำนาจซึ่งพระราชทานแบ่งไปให้ใช้เพื่อผดุงความสุขและกระทำหิตานุหิตประโยชน์ให้แก่ประชาชนนั้น ไปใช้เพื่อกดขี่หรือเบียดเบียนผู้อื่นแล้ว ก็ต้องตำโทษว่าผู้นั้นเป็นผู้ที่ทำการไม่ถูกหน้าที่ที่ทรงพระมหากรุณาชุบเกล้าฯ นั้นเลย การที่ไปตั้งตนเป็นนายแห่งประชาชนนั้น โดยมากเป็นเพราะความเข้าใจผิดเป็นแน่แท้ จึงควรจะช่วงทักตักเตือนกันบ่อยๆ และบังๆ ด้วย

๒. การทำภูมิไว้ยศมักเข้าใจกันว่าทำให้สามัญชนมีความนิยมนับถือยำเกรง ข้อนี้เป็นข้อเข้าใจผิดโดยแท้ เพราะชนชาวไทยเราย่อมมีนิสัยเป็นไทยแท้ติดอยู่ในสันดาน คือมักรู้สึกว่าคนเราแท้จริงก็เป็นคนเหมือนกัน ผิดกันแต่คุณสมบัติของบุคคลอันแสดงให้ปรากฏเท่านั้น การที่ประชาราษฎรกระทำความเคารพต่อขุนนางนั้น เพราะอะไร ? เพราะเขาถือว่าขุนนางเป็นผู้ถือ

พระราชอำนาจของพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวส่วนหนึ่งจง ต้องเคารพต่อพระบรมเดชานุภาพซึ่งขุนนางผู้นั้นเป็นผู้รับทรงไว้ส่วนหนึ่ง ไม่ใช่เคารพต่อตัวขุนนางนั้นหามิได้ ถ้าไม่เชื่อลองดูก็ได้ ต่างว่าใครจะออกไปยังบ้านนอกแห่งหนึ่ง แล้วและแสดงตนว่าเป็นสมเด็จเจ้าพระยาโดยได้รับสุวรรณขัฏเจ้ากรุงเขมรหรือกรุงพม่าตั้งมาเช่นนี้ จะได้รับความเคารพของใครบ้างหรือ ? เปล่าเลย ! แท้จริงยศสมเด็จเจ้าพระยาที่เจ้ากรุงเขมรหรือกรุงพม่าตั้งนั้น ก็สูงเท่ากันกับสมเด็จเจ้าพระยาไทย แต่ทำไมไม่มีใครนับถือเลย ท่านทั้งหลายได้เคยตรองดูบ้างหรือเปล่า ? ถ้ายังไม่เคยก็ขอเชิญไตร่ตรองดูให้ถี่ถ้วนเถิดเทอญ !

การทำภูมิไว้ยศถ้าใครคิดว่าจะตบตาราษฎร ชาวบ้านนอกได้ แล้วเป็นความเข้าใจผิดแท้ทีเดียว ข้าพเจ้าได้เคยฟังแก่หูแก่ตามาหลายรายแล้วว่าเจ้านายเสด็จประพาสถึงจะเป็นการไม่เปิดเผย ราษฎรพอได้เห็นก็รู้ว่าเป็นเจ้านาย ถามว่าทำไมจึงรู้ เขาตอบว่า "เพราะท่านไม่ทำภูมิเลย" ดังนี้ก็เป็นพยานแล้วว่า ประการหนึ่งชาวบ้านนอกไม่ใช่ตบตาได้ง่าย ๆ และอีกประการหนึ่ง การทำภูมิไม่ใช่ทำให้เขานิยมนับถือหามิได้

ตรงกันข้าม นิสัยไทยเราไม่ชอบคนทำภูมิเลย เพราะฉะนั้นเจ้ากรุงจีน ซึ่งไว้ยศไม่ยอมให้ใครดูหน้า และใครเข้าไปเฝ้าต้องก้มหน้าอยู่กับพื้นเสมอ ไทย ๆ เราจึงเหมาเอาว่าอายหน้าเพราะหน้าเป็นหมา ข้อนี้แท้จริงควรท่านขุน, คุณหลวง, คุณพระ และใต้เท้ากรุณาทุกคนทุกท่านจะจำไว้ ถ้าท่านยิ่งทำภูมิไว้ยศมากเท่าใด หน้าของท่านเองก็จะยิ่งใกล้เป็นหน้าหมามาก

ขึ้นเท่านั้น! สู้ให้ราษฎรเขาเห็นเสียไม่ได้ ว่าแท้จริงใช่แต่หน้าท่านอย่างเดียวที่เป็นคน ทั้งใจท่านก็เป็นคนเหมือนกัน ท่านจึงเห็นใจคนและอุตส่าห์สอดส่องมองดูสารทุกข์สุกดิบของเขาทั้งหลาย เพื่อจะได้ช่วยเหลือเจือจานได้ตามสมควรแก่เหตุผล สมที่ได้ทรงพระมหากรุณาชุบเกล้า ฯ ตั้งแต่งไว้ให้ดูแลบำรุงความสำราญศานติภาพแห่งพสกนิกรของพระองค์ ผู้ทรงพระเมตตากรุณาแก่ประชาชน เช่นกุลบิดรของชาติไทยฉะนั้น

ข้าพเจ้าหวังใจว่าถ้อยคำเหล่านี้จะได้ประสบตาท่าน ข้าราชการทั้งในกรุงและหัวเมือง และถึงแม้ว่าบางท่านจะมิคิดขุ่นเคืองข้าพเจ้าบ้างก็คงเป็นส่วนน้อย เชื่อว่าส่วนมากคงจะเข้าใจว่าข้าพเจ้ามุ่งดีต่อท่านทั้งหลายโดยแท้ แม้ถ้อยคำล่วงเกินไปบ้างแห่งใด ก็ขออภัยแก่ข้าพเจ้าผู้มุ่งดีด้วยเถิด

"อัศวพาหุ."

๙
ความเห็นเอกชน
เมื่ออ่านบท "ความคับแค้นแห่งพลเมือง"

วันที่ ๑๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๘

แจ้งความมายังท่านบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทย ทราบ

ในเวลานี้เป็นเวลาที่ข้าพเจ้าเผชิญอยู่ ณ หัวเมือง ทั้งมีกิจการบางอย่างกระทำอยู่ไม่ใคร่ว่าง เพราะฉะนั้นนาน ๆ ข้าพเจ้าจึงจะได้มีเวลาอ่านหนังสือพิมพ์ของท่าน ซึ่งเขาส่งตามมาจากกรุงเทพ ฯ และเหตุฉะนี้ ข้าพเจ้าจึงพึงจะมาออกความเห็นด้วยเรื่อง "ความคับแค้นแห่งพลเมือง" ซึ่งลงในหนังสือพิมพ์ของท่าน ในเมื่อต้น ๆ เดือนนี้ตอนหนึ่ง กับลงเมื่อวันที่ ๑๐ อีกตอนหนึ่ง

ข้อความในเนื้อเรื่องทั้งสองตอนนี้ เมื่ออ่านแล้วข้าพเจ้าสรุปย่อความได้สั้น ๆ ว่า

๑. ผู้แต่ง ซึ่งลงนามว่า "ช่วยพาย" เห็นว่าพลเมืองไทยเราขัดสน คือถ้าไม่ทำงานแล้วก็เป็นอันไม่มีเงินใช้เลย และเพราะความจนนั้นเองทำให้ต้องขโมยและปล้นเป็นต้น

๒. ความขัดสนยากจนไม่ใช่เป็นความผิดของพลเมือง เป็นความผิดของรัฐบาล และการที่พลเมืองเกะกะนั้นว่าเป็นความผิดของรัฐบาล เหมือนยิกามารดาที่ปลูกผั้งบุตรไม่ดี

เมื่อสรุปรวมความได้แต่เพียงเท่านี้แล้ว ข้าพเจ้าขอกล่าวแก่ท่านโดยตรงว่า ข้าพเจ้ารู้สึกประหลาดใจเป็นอันมากที่ท่านรับเอาลงหนังสือพิมพ์

ของท่าน เพราะคำพูดเช่นนี้เป็นของเก่าซ้ำซากจนเบื่อหูเต็มทีแล้ว ไม่เห็นจะเป็นประโยชน์อะไร และผู้ที่แต่งหนังสือไม่มีความคิดแปลกไปยิ่งกว่านี้แล้ว อย่าแต่งเสียดีกว่า หรือเมื่อการแต่งเป็นกิจส่วนตัวของเขา ส่วนท่านบรรณาธิการรับลงด้วยทำไม ข้าพเจ้าเข้าใจไม่ได้เลย

ใคร ๆ ที่ได้เคยอ่านเรื่องราว ของข้าพเจ้าบ้างแล้วคงจะได้สังเกตแล้วว่า ข้าพเจ้าจะช่วยแก้แทนรัฐบาลไปทุกอย่างก็หามิได้เลย และข้อใดที่รัฐบาลจัดยังบกพร่องข้าพเจ้าก็ได้เคยชี้เอาตรง ๆ เหมือนกัน แต่การที่พูดกล่าวโทษกว้างขวางอย่าง "ช่วยพาย" โดยมิได้มีคำชี้แจงแสดงความเห็นเป็นกิจจะลักษณะฉะนี้ ข้าพเจ้าเห็นตรงกับคำที่ว่า "มีปากก็เห่าไป แต่สมองไม่มีเท่าขี้เล็บ !" ผู้ที่ลงนามว่า "ช่วยพาย" นั้นข้าพเจ้าหารู้จักตัวไม่ เพราะฉะนั้น หวังใจว่าท่านผู้นั้นจะไม่คิดเห็นเป็นข้าพเจ้ากล่าวล่วงเกินโดยเฉพาะตัวของเขาโดยตรง ต้องขอให้เข้าใจว่าความเห็นอันนี้แสดงแต่ในส่วนเนื่องด้วยเรื่อง "ความคับแค้นแห่งพลเมือง" เรื่องเดียวเท่านั้น

ข้อที่ว่าพลเมืองเราขัดสนนั้น ข้าพเจ้าได้แสดงความเห็นไว้ในเรื่อง "โคลนติดล้อ" บท ๑ แล้ว เพราะฉะนั้นไม่จำเป็นต้องกล่าวซ้ำในที่นี้ให้เปลืองหน้ากระดาษของท่าน และเมื่อความเห็นของข้าพเจ้าเป็นอยู่เช่นที่แสดงมานั้นแล้ว ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่ข้าพเจ้าจะเปลี่ยนแปลงความเห็นเพราะอ[illegible]ความเห็นของ "ช่วยพาย" นั้น ไม่เป็นไปได้อยู่เอง ข้าพเจ้าทะนงตนอยู่ว่าเป็นคนที่ได้เที่ยวในพระราชอาณาจักรสยามเกือบทั่ว ทั้งได้เคยเที่ยวต่างประเทศมามากแล้ว ข้าพเจ้าจึงทะนงยืนยันได้ว่า ไม่มีประเทศ

ใดจะมีคนจนหรือขัดสนน้อยเท่าในกรุงสยามเลย มีแต่มากกว่าทุกแห่ง เพราะฉะนั้นถ้าข้าพเจ้ายังมิได้ทราบพยานหลักฐานแน่ชัดว่า "ช่วยพาย" ได้เคยเที่ยวมากกว่าหรือแม้เพียงเท่าข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าไม่ยอมแปลงความเห็นของข้าพเจ้ามากลับคิดตามคางคกในใต้กะลาครอบนั้นได้เลย

ส่วนข้อที่ว่ารัฐบาลตั้งอยู่ในฐานผู้อุปการะแก่พลเมือง คล้ายบุตรกับบิดานั้น ข้าพเจ้ายอมว่าเปรียบดี แต่ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยตามความเห็นของ "ช่วยพาย" ในส่วนหน้าที่บิดา ที่ว่าจะต้องคอยตามเลี้ยงบุตรไปไม่มีที่สุดจริงอยู่ เมื่อบุตรยังเยาว์ควรให้ได้รับความศึกษาในสำนักที่ดี ให้ได้รับความอบรมดี ฯลฯ แต่ถ้าเมื่อบุตรโตขึ้นแล้วจะไม่เป็นหน้าที่บุตรเองเลี้ยงตัวเองบ้างหรือ ? การให้ได้รับศึกษาดี ๆ นั้นเป็นหน้าที่บิดามารดา แต่ถ้าบุตรซึ่งได้รับความศึกษาอบรมดีแล้วไม่รู้จักรักตัวของตัวจะเอาตัวรอดได้หรือ ? เช่นผู้ที่ได้ศึกษาและอุปสมบทในสำนักดี จนได้เป็นเปรียญแล้ว สึกออกมารับราชการขี้โน่นฉวยนี่ จนฉวยเอาเงินหลวงเป็นที่สุด จึงต้องรับพระราชอาญาเช่นนี้ จะโทษบิดามารดาของนายเปรียญผู้นั้นหรืออย่างไร ? หรือจะควรโทษรัฐบาล ? ข้อนี้ข้าพเจ้ายกเอามาเป็นอุทาหรณ์พอให้แลเห็นได้ว่าคนเราในโลกนี้ได้ดีได้ชั่วเพราะกรรมของตนเองยิ่งกว่าสิ่งอื่น และถ้าใครไม่ช่วยตนเองแล้ว ถึงบิดามารดาหรือผู้ปกครองจะช่วยเท่าใดก็ไม่พ้นความฉิบหาย ตรงกับสุภาษิตอังกฤษเขาว่า "ช่วยตนเองพระเจ้าจึงจะช่วยเจ้า"

ข้าพเจ้าพิจารณาดูหนังสือของท่านฉบับประจำวันที่ ๑๐ กรกฎาคมนั้น เห็นโคลงนิกาลานุสรสำหรับวันนั้น ซึ่งเผอิญเฉพาะไปพิมพ์ไว้เหนือบท

"ความคับแค้นแห่งพลเมือง" รู้สึกว่าอยู่ข้างจะขำมาก จึงอยากขอประทานถามว่า ทำไมจึงไปเหมาะกันเข้าเช่นนั้น ?

ในที่สุด เพื่อแสดงไมตรีจิตต่อ "ช่วยพาย" ข้าพเจ้าขอช่วยแนะนำอะไรสักอย่างหนึ่ง คือควรจะซื้อหนังสือเรื่อง "อุตตรกุรุ" ของข้าพเจ้าไปอ่านดู เชื่อว่าจะได้รับความพอใจ และคงจะได้พบข้อความตรงกับความเห็นของเขาอยู่ในนั้นเป็นอันมาก เพราะนอกจากที่รัฐบาลสยามจะจัดการให้เป็นไปได้อย่างในอุตตรกุรุแล้ว ข้าพเจ้ายังไม่แลเห็นว่าจะทำอย่างไร จึงจะบันดาลให้พลเมืองมั่งคั่งโดยไม่ต้องออกกำลังกายกำลังสมองทำการงานโดยสุจริต "ช่วยพาย" เป็นผู้ที่กล่าวว่าได้เคยเที่ยวมามาก ได้เคยไปพบหรือได้ยินข่าวบ้างหรือไม่ว่า ที่ใดมีเมล็ดกัลปพฤกษ์ ? ถ้าปรากฏว่าเมล็ดกัลปพฤกษ์มีอยู่แห่งหนตำบลใดข้าพเจ้าผู้หนึ่งจะเข้าเรี่ยไรซื้อให้รัฐบาลปลูกไว้สี่มุมเมือง !

อนึ่ง ที่ข้าพเจ้าแต่งนี้ ตั้งใจให้เป็นอย่างที่เรียกตามภาษาอังกฤษว่า "คริติก" ไม่ใช่สำหรับตั้งวิวาท เพราะฉะนั้น นี้จะเป็นจดหมายฉบับสุดที่ข้าพเจ้าจะเขียนในเรื่องนี้ และถึงใครจะตอบ ข้าพเจ้าก็ไม่ขอโต้ให้เปลืองหน้ากระดาษของท่านอีกเลย.

"ศิวพาหุ"

หอสมุดแห่งชาติ
กรุงเทพฯ

ขอความเมตตา

(จดหมาย)

แจ้งความมายังท่านบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทย ทราบ

ด้วยหมู่นี้ข้าพเจ้าได้รับความรำคาญเป็นอันมาก เพราะเหตุที่มีมิตรสหายผู้มุ่งดีต่อข้าพเจ้าพอใจนำถ้อยคำอันพิสดารต่าง ๆ ที่มีผู้แต่งไปลงหนังสือพิมพ์เนื่องด้วยเรื่อง "โคลนติดล้อ" ของข้าพเจ้านั้น มาให้ข้าพเจ้าดูร่ำไป

ส่วนความเห็นของคนเรานั้น ที่จะให้เหมือนกันไม่ได้ เพราะการแต่งหนังสือก็มีความมุ่งหมายต่าง ๆ กันเสียแล้ว เช่นผู้ที่เรียกตนว่า "โคนันทวิศาล" นั้น ตามความเข้าใจของข้าพเจ้าเห็นอยู่ว่า เขาไม่ได้ตั้งใจอย่างอื่นนอกที่จะประพฤติตนเป็นจำอวด ต้องการพูดให้ขันมากกว่าอย่างอื่น วิสัยตลกย่อมจะมีท่าทางต่าง ๆ กัน และมีวิธีเอาชาต่าง ๆ กัน วิธีของ "โคนันทวิศาล" นั้น ใช้อย่างผัดช้าง คือใช้ถ้อยคำให้คัน ๆ คล้ายคนที่จะชวนก่อกำเริบ แต่ครั้นใครหลงถือเอาถ้อยคำของเขาเป็นจริงจังแล้ว ก็กลับหวนมาหวดเอาคนที่หลงในคำของเขา ปรับเอาเป็นคนเสียหายไปทีเดียว ซึ่งท่านผู้ที่เคยดูลิเกแล้วคงจะเข้าใจได้ว่า เป็นวิธีของตลกอย่างหนึ่งทีเดียว

ความต้องการของ "โคนันทวิศาล" นั้นก็คือจะให้ข้าพเจ้าตอบ แต่ข้าพเจ้าหาได้ตอบไม่ เพราะข้าพเจ้าทราบนิสัยของบุคคลผู้นั้นอยู่แล้วว่าเป็นอย่างไร (โดยเหตุที่ข้าพเจ้ารู้จักตัวเขาเอง และได้เคยรับรสการเล่นตลกของเขาอยู่) ข้าพเจ้าทราบอยู่ดีว่าบุคคลผู้นี้จะได้มีความคิดริเริ่มอะไรได้เองหามิได้ คงต้องคอยให้ใครเขาออกความคิดก่อน แล้วจึงเก็บเอาไปล้อเล่นหรือยกความเล่น เพื่อสำแดงวิชาจำอวดของเขาเช่นนั้นเสมอ และ

เขาได้เคยเขียนเรื่องไปลงหนังสือพิมพ์อยู่เป็นครั้งคราว โดยใช้นามต่าง ๆ.

ด้วยเหตุฉะนี้ ข้าพเจ้าจึงมีความเสียใจ ที่มีผู้มุ่งดีต่อข้าพเจ้าบางท่านได้เขียนจดหมายไปโต้ตอบเรื่อง "ล้อติดโคลน" ซึ่งแม้แต่ชื่อเรื่องก็บอกชัดอยู่แล้วว่าเขา "ล้อ" การที่มีผู้ไปโต้เถียงจึงเป็นการเปิดโอกาสซึ่งตลกผู้นั้นแสวงอยู่ทีเดียว คือจะได้ล้อข้าพเจ้า

เหตุฉะนี้ข้าพเจ้าจึงมีความจำเป็นที่ต้องมีจดหมายนี้มายังท่าน ขอให้ช่วยนำลงให้ผู้อ่านของท่านทราบว่า ข้าพเจ้าขอวิงวอนเป็นส่วนตัวว่าอย่าให้ผู้ใดแก้แทนข้าพเจ้าอีกเลย ความตั้งใจของข้าพเจ้ามิได้มีอยู่ในทางตั้งตนเป็นศาสดาอาจารย์ของคนไทยเลย ข้าพเจ้ากล่าวข้อความใด ๆ ก็แต่เพียงในหน้าที่พลเมืองไทยผู้หนึ่งเท่านั้น เมื่อผู้ใดฟังแล้วเห็นชอบด้วย ข้าพเจ้าก็ยินดี เมื่อไม่เห็นชอบด้วยก็เป็นที่เสียใจอยู่ แต่ข้าพเจ้าไม่ขอโต้เถียงเลย เพราะฉะนั้น ถ้าท่านผู้ใดเมตตาแก่ข้าพเจ้าขออย่าได้เถียงแทนข้าพเจ้าเลย เพราะการที่เถียงแทนข้าพเจ้าเช่นนั้น ก็เหมือนยิ่งยุให้โคสุขาภิบาลมาไล่ขวิดข้าพเจ้า ซึ่งถึงแม้จะเป็นโคเขาคุดก็ทำความรำคาญให้ข้าพเจ้าได้เป็นอันมาก

"อัศวพาห"

มะพร้าวตื่นดก

ข้อความที่ท่านได้นำลงในหนังสือพิมพ์ไทย ฉบับประจำวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ จ่าหน้าเรื่องว่า "ควรมีสมบัติผู้ดีบ้าง" แถลงถึงความประพฤติและคำพูดของเจ้าพนักงานในโรงแห่งหนึ่งนั้น เมื่อข้าพเจ้า

ได้อ่านแล้วรู้สึกออกเคืองเสียจริง ๆ และความที่รู้สึกเคืองจนข้าพเจ้าไม่กล้าจะจับปากกาจดกับกระดาษ เพราะถ้าแม้ได้เริ่มเขียนอะไรไปในเวลาที่กำลังเคืองอยู่นั้นแล้ว ก็คงจะเว้นเสียไม่ได้ที่จะเขียนด้วยถ้อยคำอันรุนแรงเกินไป ข้าพเจ้าจึงได้รอไว้จนใจค่อยสงบลงแล้ว จึงได้จับปากกาขึ้นเขียน

"มะพร้าวตื่นดก" เป็นคำที่โบราณท่านว่าเปรียบชี้ข้าที่ได้ดีขึ้นแล้วกำเริบจนเกินเหตุ ถ้าจะใช้ศัพท์นี้สำหรับในสมัยนี้จะใช้อย่างใดไม่ได้เหมาะยิ่งไปกว่าใช้กล่าวถึงบุคคลชั้นหนึ่ง ซึ่งผู้เขียนได้มีโอกาสเรียกตนว่า "เจ้าพนักงาน" คือเป็นเสมียนกวาดศาลาหรือโรงพักเป็นต้นแล้วและสำคัญตนว่าเป็นคนสูงกว่าสามัญชนเสียแล้ว บุคคลจำพวกนี้คือผลแห่งการศึกษาสมัยที่ล่วงมาแล้วในไม่ช้า คือพวกเข้าโรงเรียนด้วยความมุ่งหมายอย่างเดียวแต่จะออกมาเป็นเสมียน อย่างเช่นที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วในเรื่อง "โคลนติดล้อ" นั่นเอง พอได้เป็นเสมียนสมนึกแล้ว ก็เลยฝันไปว่าตนเป็น "ขุนนาง" เสียแล้วทีเดียว จึงต้องประพฤติตนให้สมกับที่ตนเข้าใจว่าขุนนางควรจะประพฤติ ชาวบ้านนอกเมื่อเห็นบ้านใครโต ๆ ก็ออกความเห็นว่า "บ้านนี้เขาเห็นจะกินข้าวเหนียวน้ำกะทิทุกวัน" ดังนี้ฉันใด บุคคลชั้นที่หลุดเข้าไปเป็นเสมียนต็อก ๆ ได้แล้ว ก็เข้าใจว่า ขุนนางต้องเลิกกิริยาสุภาพและต้องดูถูกคนทั่ว ๆ ไปฉันนั้น เช่นอย่างตาเจ้าพนักงานคนที่ท่านกล่าวถึงในหนังสือพิมพ์ของท่านนั้นแหละเป็นตัวอย่างของคนเห่อเช่นข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว การที่ประพฤติจองหองไม่ตอบคำที่เขาถามดี ๆ และการออกความเห็นว่าเขาต่ำนั้น ก็ไม่มีอะไรอื่นนอกจากแสดงตนให้ปรากฏออกมาว่า ตนไม่ใช่ผู้ดีจริง จึงไม่รู้จักสมบัติผู้ดีพอ ที่จะพูดกับคนโดยอัธยาศัยอันสุภาพ ทั้งแสดงว่าได้

รับความศึกษาแต่ผิวๆ พอให้คุยได้ว่ารู้หนังสือเท่านั้น จึงไม่สามารถที่จะเข้าใจได้ว่า การที่ใครเขากระตือรือร้นอยากเข้าเป็นสมาชิกแห่งราชนาวิสมาคมนั้น แท้จริงเป็นของควรชมและควรอุดหนุนให้สมปรารถนา กลับเห็นไปว่าเขา "ตื่น" ตัวพ่อมะพร้าวตื่นตกเองนั่นแหละตื่น คือตื่นตัวว่าเป็นคนมีวิชา (จะเป็นนักเรียนประถมประเถหรือมัธยมมัธเยออะไรบ้างกระมัง ?) ตื่นว่าเป็น "ข้าราชการ" ตื่นว่า "โก้เก๋เทียวโว้ย !" หรืออีกนัยหนึ่งจะว่าพ่อคนนั้นและคนชนิดเดียวกันนั้นหลับอยู่ก็ได้ เพราะตามวิสัยปราชญ์ท่านย่อมว่า ผู้ใดที่ความโง่, ความรู้น้อย, ความรู้ไม่จริง, ความหลงครอบงำอยู่แล้ว ก็เหมือนคนที่ยังหลับอยู่ฉะนั้น

เป็นธรรมดาประชาชนโดยมาก ที่จะได้เข้าถึงท่านเจ้าพนักงานหรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่นั้นน้อยนัก และโดยมากก็มักได้ติดต่อแต่กับข้าราชการหรือเจ้าพนักงานชั้นผู้น้อย เมื่อไปพบไปปะก็ได้เห็นแต่ความประพฤติและกิริยาอันรำคาญตา ได้ฟังแต่วาจาที่ระคายหู จะไม่ให้พลเมืองนึกเบื่อหน่ายในการที่ทำกิจธุระกับรัฐบาลอย่างไรเล่า ? คนเราโดยมากต้องลงความเห็นในใจโดยอาศัยความที่ได้ยินด้วยหูดูด้วยตาและเมื่อใครไม่ทราบว่าข้าราชการและเจ้าพนักงานชั้นผู้ใหญ่โดยมากตั้งใจดีต่อประชาชน และมีกิริยาวาจาเรียบร้อยอยู่โดยปรกติแล้ว ก็จะต้องสำคัญผิดคิดว่า ขืนซื่อว่าเจ้าพนักงานของรัฐบาลเป็นต้องกิริยาช้าววาจาหยาบ และอวดดีทั้งนั้น !

ดังนี้เห็นได้ว่าพวกมะพร้าวตื่นตกเหล่านี้อาจจะทำให้สาธารณชนเข้าใจผิดไปได้มาก ทำให้เห็นไปว่ารัฐบาลมีไว้สำหรับแต่ข่มเหงราษฎรเท่านั้นอย่างหนึ่ง ทำให้นึกไปว่ารัฐบาลไม่นับถือราษฎรเป็น "พวกพ้อง" อย่างหนึ่ง

ซึ่งเป็นการร้ายทั้ง ๒ อย่าง

ข้าพเจ้ายังเคาไม่ถูกเลยว่าพวกมะพร้าวตื่นตกนั้น เขาเอาใครเป็นตัวอย่างในการที่ประพฤติกิริยาชั่วไม่สุภาพ และกล่าววาจาอวดดี ? หวังใจว่าไม่ใช่เอาอย่างข้าราชการผู้ที่เป็นนายเหนือเขาขึ้นไปอีกต่อหนึ่ง ! หรือเขาเอาอย่างฝรั่ง ? ถ้าเอาอย่างฝรั่งละก็ข้าพเจ้าขอถามอีกว่า ฝรั่งชั้นใดชนิดใด ? ชนิดที่พลตระเวนพบเมานอนกลิ้งเป็นหมูอยู่ตามกลางถนนใช่หรือไม่ ?

เวลานี้คนชั้นเสมียนในกระทรวงและกรมต่าง ๆ ก็ดูมีมากเต็มทีอยู่แล้ว ถ้าท่านผู้ใหญ่คัดเอาพวกมะพร้าวตื่นตกออกเสียบ้าง คงไว้แต่คนสุภาพก็จะเป็นประโยชน์แก่ราชการดีกว่า ทั้งบางทีจะเป็นทางประหยัดพระราชทรัพย์ลงได้อีกมากด้วย.

"อัศวพาหุ"

ความเป็นชาติโดยแท้จริง

ศัพท์ว่า "ชาติ" นี้ ในสมัยนี้มีผู้แปลความกันต่าง ๆ นานาและต่างคนต่างก็เห็นว่าคำแปลของตนนั้นถูก เพราะฉะนั้นจึงเป็นข้อทุ่มเถียงกันอยู่โดยไม่มีที่สุด และด้วยเหตุฉะนี้จึงได้มีความเห็นแตกต่างกันอยู่มากในข้อวินิจฉัยว่า ชาติจะควรมีลักษณะอย่างใด คือจะควรประกอบด้วยลักษณะอย่างใด จึงจะควรนับได้ว่าเป็นชาติอย่างดีแท้

ความเห็นของบุคคลพวกที่มักอ้างตนว่าเป็นคนสมัยใหม่ ใช้สมองได้ตามแบบฝรั่งแล้ว มักพอใจแสดงว่า ลักษณะแห่งชาติอันรุ่งเรืองแท้คือ

"ต้องมีอิสรภาพแก่บุคคลทุกคนโดยบริบูรณ์" วาทะอันนี้เป็นคำแสดงลัทธิอันหนึ่ง ซึ่งถ้าเป็นอยู่แต่เพียงลัทธิแล้วก็ดีอยู่ แต่ครั้นเมื่อนำลัทธินั้นมาใช้ในกิจการสำหรับทุก ๆ วันแล้ว ก็ย่อมยังเกิดความยุ่งเหยิงได้เป็นอันมาก เนื่องจากความเข้าใจของบุคคลที่มีอยู่ต่าง ๆ กัน และถ้าแม้เริ่มด้วยความเข้าใจผิดเสียแต่ในชั้นต้น คือเริ่มด้วยแปลศัพท์ "อิสรภาพแห่งบุคคล" ว่าประพฤติอะไร ๆ ได้ตามใจทั้งสิ้น ฉะนี้แล้ว ผู้ที่เข้าใจผิดเช่นนั้นยิ่งตรองไปก็ยิ่งจะมีแต่ความเห็นผิดกว้างขวางออกไปทุกที จนในที่สุดอาจที่จะหวนไปติเอาครูผู้แสดงลัทธิในชั้นต้นนั้นเองว่าเข้าใจผิด หรืออธิบายลัทธิผิดก็ได้

การอวดรู้ยิ่งครูเช่นนี้ มิใช่จะมีแต่ในสมัยเราเมื่อไร ถึงเมื่อสองพันปีเศษล่วงมาแล้วก็มีเหมือนกัน ตัวอย่างอย่างสำคัญของคนจำพวกนี้คือเทวทัต ซึ่งแรกเริ่มก็เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า แต่อาศัยเหตุที่มีจิตทะเยอทะยานอยากจะเป็นใหญ่และมีชื่อเสียง จึงได้มีจิตริษยาแก่พระสาวกอื่น ๆ จนพาให้กลายเป็นผู้ที่คิดเตียนพระพุทธเจ้าว่าทรงลำเอียงเลือกที่รักมักที่ชัง เลยต้องถูกไล่ออกจากคณะพุทธสาวก เทวทัตก็ไปตั้งคณะของตนขึ้นใหม่ ตั้งตนเป็นคณาจารย์ และพอใจยกวาทะของตนขึ้นโต้พระพุทธวจนะ และกล่าวว่าแคะไค้ต่าง ๆ เช่นกล่าวว่า เมื่อห้ามมิให้ฆ่าสัตว์แล้วก็ควรที่จะห้ามมิให้บริโภคเนื้อสัตว์ด้วยทีเดียวจึงจะถูก เริ่มด้วยยกวาทะอวดโต้เช่นนี้ก่อน แล้วเมื่อไม่มีใครเขาฟังหรือมีคนเขาติเตียนก็กลับโกรธ เลยตั้งความเพียรที่จะทำลายคณะพุทธสาวกด้วยอุบายต่าง ๆ และเมื่อไม่เป็นผลสำเร็จสมปรารถนาแล้ว จึงต้องเลยคิดประทุษร้ายต่อพระองค์พระพุทธเจ้าโดยตรง

พยายามใช้อุบายปลงพระชนมชีพด้วยประการต่าง ๆ เช่นต้อนช้างนาฬาคิรีเข้าไปจะให้ทำร้ายพระองค์เป็นต้น จนในที่สุดเทวทัตก็ต้องถึงแก่ความพินาศเพราะแพ้ภัยตนเอง ผู้พอใจประพฤติเป็นอาจารย์อุตริในทางการเมืองน่าจะสลดเรื่องเทวทัตเสียแล้ว หรือบางทีจะไม่ได้เคยทราบเลยก็อาจจะเป็นได้ จึงได้เข้าใจผิดคิดว่าตนเป็นคนเก่งทันสมัย แท้จริงเป็นลูกศิษย์เถนเทวทัตต่างหาก

ว่าโดยลำพังพวกนักพูดอุตริเองนั้นไม่อัศจรรย์อันใด เพราะความพินาศได้มีแล้วแก่เถนเทวทัตอย่างไร ความพินาศก็คงจะมีมาถึงผู้อุตริทำนองเดียวกันนั้นโดยอาการเช่นกัน แต่มีคนจำพวกที่น่าสงสารอยู่บ้าง คือผู้ที่เผลอสติหลงเชื่อวาทะที่เป็นองค์แห่งความฉิบหาย อย่างเช่นพระเจ้าอชาตศัตรูซึ่งเชื่อถือเทวทัตจนเป็นขบถต่อพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระบิดา และปลงพระชนมชีพพระบิดาเสียด้วยอาการอันทารุณร้ายกาจ จนเมื่อมีพระราชโอรสมาเองแล้วจึงรู้สึกพระองค์ว่า พระราชบิดาจะได้มีความสิเนหารักใคร่ในพระองค์สักปานใด แต่เมื่อรู้สึกพระองค์นั้น ก็เกินเวลาที่จะแก้ไขเสียแล้ว และถึงแม้จะทรงสร้างวัดวาอารามหรือเจดียสถานแปดหมื่นสี่พันแห่งเท่าจำนวนพระธรรมขันธ์ พระเจ้าอชาตศัตรูก็ไม่สามารถที่จะทรงชำระล้างอนันตริยกรรมอันอุกฤษฏ์ คือปิตุฆาต ซึ่งได้ทรงกระทำลงในขณะที่ตกอยู่ในความหลงเชื่อถ้อยคำของเถนเทวทัตนั้นเลย เรื่องพระเจ้าอชาตศัตรูกับเทวทัตที่แสดงมานี้มีอุปมาฉันใด ผู้หลงเชื่อถ้อยคำของนักพูดสอนอุตริในการเมือง ก็อุปมัยฉันนั้น เพราะถ้าขืนหลงไปยังจะรู้สึกตัวต่อเมื่อทำลายชาติของตนเสียแล้ว และเมื่อนั้นก็จะหาสิ่งใดลบล้างอนันตริยกรรม ซึ่งตนกระทำลงไปในขณะหลงนั้น ไม่ได้เลย

ข้อที่ข้าพเจ้ายกเอาการทำลายชาติเป็นอนันตริยกรรม คือเป็นบาปอันหนักที่สุด ถึงแก่เป็นเครื่องตัดทางสวรรค์และทางนิพพานทีเดียวฉะนั้น ข้าพเจ้าถือเอาตามคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งว่าความประพฤติสังฆเภท คือทำสงฆ์ให้แตกจากกัน เป็นอนันตริยกรรมอันหนึ่ง ก็เมื่อการทำสงฆ์ให้แตกจากกันเป็นอนันตริยกรรมแล้ว การทำคณะชนที่ร่วมชาติให้แตกกันจะไม่จัดว่าเป็นอนันตริยกรรมหรือ ? ข้าพเจ้าเห็นว่าต้องนับว่าเหมือนกันทีเดียว

เมื่อเป็นเช่นนั้น พวกเราที่เป็นคนไทย เมื่อเห็นสหายร่วมชาติจะตกไปอยู่ในความหลง ซึ่งจะนำไปให้กระทำอนันตริยกรรมทำลายชาติของตนแล้ว ถ้าไม่ห้ามปราม หรือเตือนสติจะมิบกพร่องไปในหน้าที่กรณียกิจแห่งชาวสยามหรือ ? การที่จะห้ามหรือเตือนเฉพาะเทวทัตนั้นเป็นของพ้นวิสัย แต่ผู้ที่หลงวาทะของเทวทัตนั้น เราอย่างๆ ที่ยังมีสติพอจะพยายามเหนี่ยวรั้งผู้ที่สติไม่บริบูรณ์ได้บ้าง

อนึ่ง เป็นธรรมดาเฉพาะเทวทัตก็ดี หรือเกจิอาจารย์ใดๆ ก็ดี เมื่อมีผู้จูงไปเตือนสติคนที่หลงเชื่อในวาทะของตน คงจะต้องโกรธเคืองและหาวาจาหยายช้าต่างๆ มาว่ากล่าวเพื่อให้ระอาไป ไม่กล้าคิดขวางการที่ตนจะนำคนไปลงนรก แต่คนที่กล้าหาญจริงแล้ว ย่อมจะไม่สะดุ้งสะเทือนในถ้อยคำของเฉพาะเทวทัตหรืออาจารย์ที่จะชักจูงคนหลงนั้นเลย ดังนี้เราทั้งหลายก็ไม่ควรหวั่นไหวในถ้อยคำผรุสวาท ซึ่งผู้ใดๆ จะกล่าวทักท้วงเรา ผู้ตั้งใจคิดต่อเพื่อนร่วมชาติที่ตกอยู่ในความหลง ควรมุ่งตรงแต่จะพูดจาถ้อยคำที่ดีและที่เป็นความจริง เพื่อจูงใจเพื่อนร่วมชาติให้ละเสียซึ่งทางอันจะนำไปสู่อบายมุข

ให้ตั้งหน้าเดินในทางที่จะนำชาวเราไปสู่ความเป็นชาติอันประเสริฐแท้จริง

ลักษณะที่จะตัดสินว่า คำใดเป็นคำที่จะบำรุงความเป็นชาติให้ดีจริง และคำใดเป็นคำที่ไม่ถูกไม่จริงนั้น ควรพิจารณาว่า คำนั้นเป็นคำบำรุงความสามัคคีพร้อมเพรียงหรือเป็นไปเพื่อความแตกร้าว? ถ้าเป็นคำบำรุงสามัคคีคือคำถูก ถ้าเป็นคำบำรุงความแตกร้าวริษยาแก่งแย่งคือคำที่ผิดเป็นแน่แท้

ส่วนวิธีที่จะกล่าวคำใด ๆ ที่เป็นคติดีควรจะถือตามแบบพระเทศน์นั้นแลเป็นดี คือ

๑. แสดงไปโดยลำดับ ไม่ตัดลัดให้ขาดความ

๒. อ้างเหตุและผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ

๓. ตั้งจิตเมตตาปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง

๔. ไม่แสดงเพราะเห็นแก่ลาภ

๕. ไม่แสดงกระทบตนและผู้อื่น ไม่ยกตนและเสียดสีผู้อื่นโดยจำเพาะเจาะตัว ถ้าจะติต้องติความชั่วทั่ว ๆ ไป

๖. ให้ผู้ฟังได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

๗. สิ่งใดได้เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด ทำให้เข้าใจ

๘. ยุรรเทาความสงสัย

๙. แก้ความเห็นผิดให้ถูก

๑๐. ให้จิตของผู้ฟังผ่องใส

ถ้าผู้ที่ตั้งใจเตือนเพื่อนร่วมชาติถือแบบแต่งหนังสือเช่นนี้ได้แล้วก็เป็นดี ข้อที่จะวางเป็นบัญญัติหรือหลักลงไปว่า ชาติที่จะเป็นชาติโดยแท้จริงจะควรมีลักษณะอย่างไรนั้น ก็แล้วแต่จะกล่าวกันตามตำรับอะไร คือตามตำรับ

กฎหมายนานาประเทศ หรือตำรับรัฐประศาสนศาสตร์ ถ้าจะกล่าวตามทางกฎหมายนานาประเทศ ก็ต้องถือเอากฎหมายลักษณะชาติเป็นที่ตั้ง ถ้าจะกล่าวโดยทางรัฐประศาสนศาสตร์ ต้องถือเอากำหนดแห่งอำนาจของรัฐบาลที่จะแผ่ความปกครองไปได้เพียงใดเป็นที่ตั้ง แต่ในสมัยนี้ดูมหาชนโดยทั่วๆ ไปเอียงไปข้างจะถือเอาภาษาเป็นเกณฑ์ และมหาสงครามในยุโรปที่เกิดขึ้นครั้งนี้ ก็เพราะข้อวิวาทกันด้วยปัญหาเรื่องภาษานี่แหละยุ่งกว่าสิ่งอื่น

ส่วนทางกฎหมายนานาประเทศก็ดี ทางรัฐประศาสนศาสตร์ก็ดี เป็นข้อความที่จะต้องการอธิบายยืดยาวเกินที่จะอธิบายได้ในที่นี้ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอยุติไว้ ไม่กล่าวต่อไปในทางนั้นๆ แต่จะขอกล่าวด้วยเรื่องภาษาต่อไปโดยย่อ

ไม่มีข้อสงสัยแน่แล้ว ภาษาเป็นเครื่องผูกพันมนุษย์ต่อมนุษย์แน่นแฟ้นยิ่งกว่าสิ่งอื่น และไม่มีสิ่งไรที่จะทำให้คนรู้สึกเป็นพวกเดียวกันดีหรือแน่นอนยิ่งไปกว่าพูดภาษาเดียวกัน รัฐบาลทั้งปวงย่อมรู้สึกในข้อนี้อยู่ดี เพราะฉะนั้นรัฐบาลใดที่ต้องปกครองชนต่างภาษาจึงต้องพยายามตั้งโรงเรียนและออกบัญญัติบังคับให้ชนต่างภาษาเรียนภาษาของผู้ปกครอง แต่ความคิดเช่นนี้ มิใช่จะสำเร็จตามปรารถนาของรัฐบาลเสมอก็หามิได้ และถ้ายังจัดการแปลงภาษาไม่สำเร็จอยู่ตราบใด ก็แปลว่าผู้พูดต่างภาษากับผู้ปกครองนั้นยังไม่เชื่องอยู่ตราบนั้น และยังจะเรียกว่าเป็นชาติเดียวกับมหาชนพลเมืองไม่ได้อยู่ตราบนั้น ภาษาเป็นสิ่งซึ่งฝังอยู่ในใจมนุษย์แน่นแฟ้นยิ่งกว่าสิ่งอื่น เพราะฉะนั้นเมื่อบุคคลใดยอมเปลี่ยนภาษาเดิมของตน นั่นแหละจึงจะควรจดได้ว่าแปลงชาติโดยแท้จริง, การแปลงชาติด้วยกระดาษนั้น ข้าพเจ้าคนหนึ่ง

เป็นผู้ที่ไม่เลื่อมใสเชื่อถือว่าเป็นไปได้จริงมาแต่เดิมแล้ว ครั้นมาเมื่อเกิดมหาสงครามในยุโรปครั้งนี้ขึ้น และได้ยินคำกล่าวแสดงความเห็นกันขึ้นว่าสัญญาทั้งปวงเป็นเศษกระดาษชิ้นหนึ่ง ๆ เท่านั้น และว่าความจำเป็นย่อมไม่รู้จักธรรมะใดๆ ดังนี้ ก็ยิ่งทำให้ข้าพเจ้ามีความเชื่อถือในอำนาจแห่งเศษกระดาษใบแปลงชาตินั้นน้อยลงอีกมากทีเดียว

สรุปรวมความก็กล่าวได้อีกครั้งหนึ่งว่า ลักษณะที่จะตัดสินว่าใครเป็นคนชาติใดนั้น ก็มีอยู่แต่ที่ภาษาซึ่งคนนั้นใช้อยู่โดยปรกตินั้นแลเมื่อตั้งเกณฑ์เช่นนี้แล้ว จะต้องนึกกันต่อไปว่า ถ้าเช่นนั้นชาติไทยจะเล็กลงไปสักปานใด ?

คนโดยมากที่แลดูการแต่เผิน ๆ พอใจจะพูดว่า ถ้าเราจะไม่นับจีนเป็นคนไทยด้วยแล้ว จะทำให้ชาติเราเล็กลงไปมาก แท้จริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะที่จีนมีอยู่เป็นจำนวนมากจนหนาตาก็เป็นแต่ในกรุงเทพ ฯ แห่งเดียว ในที่อื่น ๆ จีนมีอยู่กระจาย ๆ เท่านั้น จีนที่มีอยู่ในเมืองเรานี้ก็แบ่งได้เป็น ๒ จำพวก คือ พวกกุลี ซึ่งมิได้ตั้งใจที่จะคงอยู่ในกรุงสยาม กับพวกพ่อค้าหรือชาวไร่ชาวสวน ซึ่งตั้งใจฝังรกฝังรากอยู่ในกรุงสยามทีเดียว พวกที่เป็นแต่คิดมาหางานทำพอได้ทุนกลับไปเมืองจีนนั้น พูดภาษาไทยไม่ได้และไม่พยายามที่จะเรียนภาษาไทยทีเดียว และนับว่าไม่มีอะไรติดต่อกับไทยเราเลย ทั้งในความนิยมและความคิด เพราะฉะนั้นการที่จะนับจีนพวกนี้เป็นไทยก็ได้แต่โดยเหยียดอย่างมากเต็มที แต่ขออย่าให้ท่านผู้อ่านเข้าใจผิดไป ว่าข้าพเจ้าจะตั้งใจกล่าวว่าจีนเหล่านี้ไม่ใช่คนในบังคับสยาม เพราะการที่คนใด

จะอยู่ในบังคับของรัฐบาลใดนั้น ไม่เกี่ยวแก่ภาษาที่คนนั้น ๆ พูดหามิได้ เกี่ยวแก่ภูมิลำเนาที่เขาอยู่ กับสัญญาระหว่างนานาประเทศ เพราะฉะนั้นไม่ใช่แต่จีน ถึงชนชาติอื่น ๆ ที่มิได้มีสัญญากับกรุงสยาม เช่นชาวตุรกีเป็นต้น เมื่ออยู่ในกรุงสยามก็ต้องนับว่าเป็นคนในบังคับสยามเหมือนกัน แต่จะนับว่าเป็นคนไทยก็หาได้ไม่ เหตุฉะนี้ไม่ควรถือเอาการอยู่ในบังคับใครเป็นหลักแสดงชาติแห่งบุคคล ต้องถือเอาภาษาเป็นใหญ่ และใครพูดภาษาใด ก็แปลว่าเป็นชาตินั้น เพราะการพูดภาษาใด แปลว่าปลงใจของรักภักดีต่อชาตินั้นโดยจริงใจ ไม่ใช่โดยความจำเป็นชั่วคราว

นอกจากนี้มีหลักวางเกณฑ์ได้อีกสถานหนึ่ง คือการที่จะตัดสินว่าผู้ใดเป็นชาติใดโดยแท้จริงนั้น ต้องพิจารณาว่าผู้นั้นมีความจงรักภักดีต่อใคร ? ถ้าเขาจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามเขาจึงจะเป็นไทยแท้ แต่ถ้าใครแสดงตนว่าเป็นอิสระแก่ตน ไม่มีความจงรักภักดีต่อผู้ใดดังนี้ ต้องตัดว่าผู้นั้นเป็นคนไม่มีชาติ เพราะคน ๆ เดียวหรือหมู่เดียวจะตั้งตนขึ้นเป็นชาติต่างหากหาได้ไม่ บัญญัติข้อนี้ตรงกันอยู่ทั้งทางกฎหมายนานาประเทศและรัฐประศาสนศาสตร์

การที่แสดงความจงรักภักดีต่อชาติหรือต่อพระมหากษัตริย์นั้น ย่อมมีความจำเป็นที่จะต้องเสียสละอยู่บ้างไม่มากก็น้อย เพราะฉะนั้นถ้าผู้ใดไม่มีความเต็มใจอยู่ที่จะยอมสละความสะดวกส่วนตัวอย่างใดอย่างหนึ่งบ้างแล้ว ก็นับว่าผู้นั้นจะถือธรรมะที่เราให้ชื่อว่า "ภักดี" นั้นไม่ได้เลย

การเสียสละสำคัญอันหนึ่ง คือสละความเย็นโสดแก่ตนในกิจการบางอย่าง เช่นต่างว่าเย็นเวลามืดกมาใกล้เมืองที่เราอยู่ ผู้ปกครองจะห้ามมิให้จุดไฟในบ้านเรือน ถ้าเรายอมก็แปลว่าเราสละความเย็นโสดแก่ตนอย่างหนึ่งแล้ว เพราะผู้ที่เย็นอิสระแท้จริงแล้ว การที่จะจุดไฟหรือมิจุดภายในบ้านของตน ย่อมอยู่ในอำนาจอันชอบธรรมแห่งเจ้าของบ้านแท้ ๆ เพราะฉะนั้นการที่ผู้ใดยอมสละอำนาจอันชอบธรรมเช่นนี้ต้องเข้าใจว่าเพราะเห็นแก่สาธารณประโยชน์และความสะดวกแก่มหาชนยิ่งกว่าเห็นแก่ความสะดวกของตนเอง ผู้ที่ยอมสละได้เช่นนี้แหละคือผู้มีความภักดีจริง รักชาติจริง ผู้ที่ไม่ยอมคือผู้รักชาติแต่ปาก ข้อห้ามจุดไฟนี้ยกมากล่าวแต่พอเป็นอุทาหรณ์ และในกิจการอื่น ๆ ทั้งน้อยใหญ่ย่อมเป็นเช่นเดียวกัน ความข้อนี้เป็นความจริง ซึ่งถึงแม้จะมีผู้แสดงโวหารพลิกแพลงอย่างไรก็เลี่ยงไปไม่พ้น และจะลบล้างความจริงข้อนี้มิได้เลย

อนึ่ง ถ้ามีความภักดีต่อชาติจริงแล้ว ต้องงดคำพูดว่า "ไม่ใช่กงการอะไรของข้า" เช่นจะกล่าวว่า การปกครองเป็นหน้าที่ของกระทรวงนครบาลหรือมหาดไทยเท่านั้น หรือการป้องกันกรุงสยามเป็นหน้าที่ของกองทัพบกเรือเท่านั้น ดังนี้นับว่าเป็นการพูดว่า "ไม่ใช่กงการอะไรของข้า" แท้จริงการปกครอง ถ้าประชาชนไม่ช่วยโดยเชื่อฟังผู้ปกครองแล้ว ก็หาเป็นผลสำเร็จได้ไม่ และการป้องกันบ้านเมือง ถ้าประชาชนไม่อุดหนุนกองทัพบกทัพเรือแล้ว ก็คงยากที่จะทำการต่อสู้ศัตรูได้ดีจริง ๆ

ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าได้อ่านพบความเห็นอันหนึ่งในหนังสือพิมพ์อังกฤษชื่อ "ทิเวอร์ลด์" ซึ่งชับใจข้าพเจ้าอยู่ จึงขอแปลมาลงไว้ในที่นี้ดังต่อไปนี้ :—

"เป็นธรรมดา เราทั้งหลายย่อมอยากจะรอดพ้นจากความลำยากโดยอเนกประการ อันมีมาเพราะความต่อสู้กันระหว่างโลกโดยอาการอันน่าสยดสยอง และดูเหมือนในเบื้องหลังแห่งสมองของเราจะมีความเห็นอยู่ว่าความกระดิกกระเดี้ยในแนวยิงเท่านั้นเป็นพยานแห่งความดำเนินแห่งกิจการข้อนี้ผิดทีเดียว แนวยิงเป็นแต่เพียงปลายหอก โรงงานต่าง ๆ เป็นด้ามและชาติทั้งชาติคือคนที่ถือหอก มือที่จับหอกนั้นคือคนที่รบอยู่ แต่ความสามารถที่ใช้มือให้แทงไปนั้นเป็นของผู้ปกครอง ส่วนกำลังที่จะแทงได้เขาแรงเพียงไรนั้น ก็แล้วแต่กล้ามเนื้อและเส้นเอ็นซึ่งท่านและข้าพเจ้า และเราทั้งหลายทุก ๆ คนเป็นส่วนหนึ่ง การหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบจะมีไม่ได้ในการสงครามเช่นนี้ คงมีแต่ที่เราจะทำการตามหน้าที่ของเรา และช่วยเร่งความสิ้นสุดแห่งการสงคราม หรือถ้าเราเกียจคร้านเสีย เราก็เป็นลูกตุ้มซึ่งถ่วงความสำเร็จในที่สุดนั้นให้เนิ่นช้าไปเท่านั้น"

คำที่เขากล่าวเช่นนี้ เป็นภาษิตซึ่งควรไทยเราจะพิจารณาอยู่เหมือนกัน และถ้าจะกล่าวกันอย่างโวหารข้างไทยเราโดยย่อ ๆ ก็กล่าวได้ว่า เราอยู่ในเรือลำเดียวกัน เพราะฉะนั้นหน้าที่ต้องช่วยกันพาย ถ้าแม้ไม่พาย ถึงแม้ว่าจะไม่เอาตีนราน้ำ เป็นแต่นั่งอยู่เฉย ๆ ก็หนักเรือเปล่า ๆ อาจจะทำให้เรือแล่นช้าไปได้เป็นแน่แท้ เพราะฉะนั้นต้องเลือกเอาอย่างหนึ่ง ถ้าจะพายก็จับ

พายขึ้น และอย่าเฉียงนายท้าย หรือถ้าจะไม่พายก็ขึ้นจากเรือหรือลงว่ายน้ำไปตามลำพังเถิด อย่ามานั่งอยู่ในเรือของไทยเราให้หนักเรือเลย ถ้าเราต้องการของหนักสำหรับเป็นระวางถ่วงเรือของเรา ก็เอาก้อนหินดีกว่า เพราะมันไม่มีเสียงที่จะส่งอวดดีเสียงนายท้าย !

ถ้อยคำเหล่านี้ ข้าพเจ้าตั้งใจกล่าวให้คนไทยที่ร่วมชาติและมีความรักภักดี ข้าพเจ้าไม่ได้ตั้งใจสีซอให้ควาย (หรือสัตว์อะไรอื่นๆ) ฟัง เพราะฉะนั้นถ้าจะมีสัตว์อะไรร้องโต้ขึ้น ข้าพเจ้าก็จะไม่ถือเป็นอารมณ์เลย และอาศัยเหตุที่ข้าพเจ้าพูดภาษาสัตว์ไม่เป็น ข้าพเจ้าคงไม่พยายามร้องแข่งกับสัตว์เลยทีเดียว.

เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรือง

คือสภาพแห่งสตรี

ท่านทั้งหลายได้เคยคำนึงดูบ้างหรือไม่ ว่าเครื่องหมายสำคัญอย่างหนึ่งแห่งความรุ่งเรือง (ศิวิไลเซชั่น) คือสภาพแห่งสตรี ?

ถ้าท่านยังมิได้เคยคำนึงดูเองแล้ว ข้าพเจ้าขออัญเชิญให้ท่านอ่านข้อความที่ข้าพเจ้าเขียนต่อไปนี้ บางทีท่านจะได้ข้อความไปประกอบปัญญาของท่านที่มีอยู่แล้วอีกบ้างสักเล็กน้อย ข้าพเจ้าขอชี้แจงว่า ที่ข้าพเจ้าจะกล่าวต่อไปนี้เป็นความเห็นที่ข้าพเจ้าได้เคยได้ยินผู้อื่นที่มีความรู้จริงเห็นจริงเขากล่าวมาแล้วเป็นครั้งคราว และข้าพเจ้าเองเป็นผู้นำมาแสดงต่อตามอัตโนมัติของข้าพเจ้า เพราะฉะนั้น ถ้าแม้ว่าถ้อยคำสำนวนโวหารในตอนใดเป็นที่ระคายแก่ท่านผู้อ่านบางคนบ้างแล้ว ข้าพเจ้าก็ขอให้ท่านให้อภัยแก่ข้าพเจ้าผู้ตั้งใจดีนั้นด้วยเถิด

ขอให้ท่านคำนึงดูเถิด ว่าทำไมข้าพเจ้าจึงได้กล้ากล่าวว่า สภาพแห่งสตรีเป็นเครื่องหมายอย่างหนึ่งแห่งความรุ่งเรือง ? ถ้าท่านลองรำพึงดูตามความรู้เห็นของท่านเอง หรือตามความรู้ทางที่ผู้อื่นเขาชอบเล่ามาก็เชื่อว่าคงจะต้องรู้สึกว่าเป็นจริงตามข้าพเจ้ากล่าวมาแท้ ๆ ทีเดียว

ในคณะมนุษย์ที่ต่ำที่สุดในขีดชั้นแห่งความรุ่งเรือง เช่นพวกเงาะป่า พวกคนป่าในเกาะบอร์นิโอและเกาะต่าง ๆ ในมหาสมุทรปาซิฟิค และพวกคนป่าในมหาทวีปอาฟริกาเป็นต้น สภาพของสตรีเป็นอย่างไร ควรพิจารณา

ดู ในคณะมนุษย์ที่กล่าวมาแล้วนั้น สตรีเป็นวิญญาณกะทรัพย์ของบุรุษโดยแท้ และผู้ชายประพฤติต่อผู้หญิงเหมือนประพฤติต่อปศุสัตว์ คือใช้ให้ทำงานการต่าง ๆ ทุกอย่าง มีทำการเพาะปลูก แยกขน และทำการงานในบ้านทุกอย่าง เป็นต้น อีกประการหนึ่ง ผู้ชายจะทำอะไรต่อผู้หญิงก็ได้ทั้งสิ้น ฆ่าก็ตาย ขายก็ขาด ไม่มีใครจะห้ามปรามมิให้ชายลงอาญาแก่หญิงอย่างสาหัสตามอำเภอใจทุกสถาน สำหรับมนุษยชาติคนป่าเหล่านี้ หมามีราคามากกว่าผู้หญิง เพราะตามคำอธิบายของพวกนั้น ผู้หญิงถึงจะล้มตายหายจากไปก็หาใหม่ได้ถมไป แต่หมาดี ๆ หายาก !

เมื่อผู้ชายประพฤติต่อหญิงอย่างเลวทรามถึงปานนี้ เหตุใดหญิงจึงยอมนิ่งทนอยู่เล่า ? ตอบง่าย ๆ ว่า ถ้าไม่ทนก็ไม่รู้จะทำอย่างไร ! ในคณะคนป่าหรือในคณะคนที่รุ่งเรืองกว่านั้นก็ย่อมจะมีความเป็นอยู่เป็นไปเช่นเดียวกัน คือทั้งกฎหมาย แยขธรรมเนียม และประเพณีทั้งปวง ผู้ชายเป็นผู้บัญญัติขึ้นสำหรับความสะดวกของผู้ชายเท่านั้น !

ส่วนกฎหมายนั้น ถ้าท่านพิจารณาดูแล้วก็คงจะแลเห็นได้โดยง่าย ๆ ว่าในข้อที่เกี่ยวด้วยสตรี สตรีย่อมตกอยู่ในที่เสียเปรียบทุกสถาน ในการเป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติเป็นต้น สตรีเสียเปรียบผู้ชายปานใด แม้ผู้ที่มิใช่นักเรียนกฎหมายก็ย่อมจะรู้อยู่แล้วไม่ใช่หรือ ? ตามกฎหมายของประเทศต่าง ๆ โดยมาก ผู้หญิงที่มีสามีแล้วไม่สามารถจะครอบครองสมบัติของตนเองได้ ต้องมอบให้สามีเป็นผู้ปกครองแทน อีกอย่างหนึ่งกฎหมายลักษณะผัวเมียและลักษณะหย่าร้างกัน ผู้ชายก็ทำกฎหมายขึ้นสำหรับความสะดวกของผู้ชายเป็นที่ตั้ง ลองหยิบอุทาหรณ์โดยสังเขปมาดูกันเล่นก็ได้ ตาม

กฎหมายอังกฤษ ในส่วนลักษณะผัวเมีย หญิงชายมีความเสมอหน้ากัน โดยต้องมีผัวเดียวเมียเดียวเหมือนกันจริงอยู่ แต่ในการที่จะหย่ากัน ฝ่ายชายก็ได้เปรียบเสียแล้ว เพราะฝ่ายชายอาจจะฟ้องหย่าขาดจากภรรยา เพราะภรรยาคบชู้เท่านั้นพอแล้ว แต่ฝ่ายหญิง ถ้าจะฟ้องหย่าขาดจากชาย ต้องแสดงหลักฐานว่า สามีของตนนั้น นอกจากมีเมียอีกคนหนึ่ง ได้ทอดทิ้งขาดสันนิวาสไปแล้วมีกำหนดตั้งปี หรือว่าสามีได้ข่มเหงอย่างทารุณหยาบช้าจึงจะฟ้องขอ ตามกฎหมายสยามและประเทศต่างๆ ในบูรพทิศ กฎหมายอนุญาตให้ชายมีภรรยาได้ไม่ว่ากี่คน แต่หญิงคบชู้ย่อมเป็นเหตุให้สามีหย่าร้างได้ อีกทั้งทรัพย์สินทั้งปวงก็ถูกริบให้แก่ผัวหมดด้วย

จริงอยู่ ในทางสรีรศาสตร์ ชายที่มีเมียหลายๆ คนย่อมจะไม่เสียหายเท่าหญิงที่มีผัวหลายๆ คน ทั้งถ้าจะว่าไปในทางความสะดวกแก่ครอบครัว การที่ชายมีเมียหลายๆ คนก็ไม่ทำให้เป็นการยุ่งยากอะไรแก่คณะ เพราะหญิงเป็นผู้คลอดบุตรต่างหาก และเด็กเป็นลูกหญิงคนใดก็ย่อมจะรู้ได้ง่ายๆ แต่ถ้ายอมให้หญิงคบชายกว่าหนึ่งคนแล้ว ก็จะรู้ไม่ได้ว่าผู้ใดเป็นบิดาของทารก

ความสะดวกข้อนี้เองทำให้เกิดบัญญัติธรรมห้ามหญิงมิให้ถึงชายหลายๆ คนพร้อมๆ กัน ซึ่งถ้ามองดูแต่ในทางตรงไปตรงมาแล้วก็จะเห็นแต่ข้อที่ควรเท่านั้น

แต่เป็นธรรมดาของบุถุชน เมื่อแลเห็นว่าตนมีโอกาสที่จะเอาเปรียบผู้อื่นได้ ก็ย่อมจะเอาเปรียบ โดยปราศจากความตะขิดตะขวง ดังนี้ชายจึงได้เอาเปรียบหญิงโดยบัญญัติประเพณีต่างๆ ขึ้นไว้ สำหรับแวดล้อมหญิง

ไว้ในข่ายแห่งความหวงกันของตน และคิดวิธีผูกมัดรัดรึงต่าง ๆ ซึ่งถ้าจะนึกไปแล้วก็น่าอัศจรรย์ที่สุดที่หญิงสู้ยินยอมตามได้ ข้าพเจ้าเองเป็นชายก็จริง แต่เมื่อไรข้าพเจ้าคำนึงถึงความกดขี่ที่หญิงต้องรับจากมือชาย ก็เวทนาเสียมิได้เลยที่จะนึกขัดเคืองแทนหญิง ทั้งนึกสรรเสริญหญิงว่าเขาช่างดิ้นรน ๆ ที่มีขันติอดกลั้นได้มาก ทั้งนี้เป็นเพราะน้ำใจของสตรีย่อมจะเต็มไปด้วยความรักอันลึกซึ้งหาที่เปรียบมิได้ เริ่มแต่รักบิดามารดา รักพี่น้อง รักสามี รักบุตรและรักหลานเหลน เป็นที่สุด ราคาแห่งความรักของสตรีมีเหลือล้นคณนา และผู้ชายโดยมากมิได้พักคิดราคาความรักอันนั้นเลย เป็นแต่ถือเอาเป็นธรรมดาเท่านั้น! ผู้ชายชอบเที่ยวคุยโอ่ถึงความกตัญญูรู้คุณบุพการี แต่ได้เคยหวนคิดบ้างหรือไม่ว่า ผู้หญิงเป็นบุพการีนั้นมีคุณมากจนเหลือที่จะทดแทนสนองคุณให้เพียงพอได้? เปล่าทั้งสิ้น! ถ้าผู้ชายรู้จักบุญคุณของผู้หญิงจริง ๆ แล้ว คงจะไม่กดขี่ผู้หญิงเช่นที่กระทำกันอยู่ ณ บัดนี้

ชายโดยมากเมื่อถูกทักว่าเป็นผู้กดขี่ผู้หญิงคงจะต้องเถียงคอเป็นเอ็นว่า "ไม่จริง!" และคงจะอธิบายต่อไปว่า ความมุ่งมาดปรารถนามีอยู่เป็นที่ตั้งก็คือ จะบำรุงทะนุถนอมหญิงในครอบครัวของตนให้ได้รับความสุข และพิทักษ์รักษาให้พ้นภยันตรายนั้นแล

เอาเป็นจริงตามที่ว่า แต่ท่านได้เคยตรองดูให้รอบคอบบ้างหรือเปล่าว่าการที่ผู้ชายกระทำเช่นนั้นไม่ควรถือเป็นของอัศจรรย์อะไร? ที่จริงก็เป็นกรณียะของตนเท่านั้นไม่ใช่หรือ? เช่นการทะนุถนอมเลี้ยงดูนั้น อย่าว่าแต่คนเลย ถึงแม้ปศุสัตว์ที่เลี้ยงไว้เราก็ต้องหาอาหารให้กินและหาที่ให้อยู่ ถ้า

มิฉะนั้นเราก็จะไม่ได้ใช้แรงปศุสัตว์นั้น ถึงการพิทักษ์รักษาก็เช่นเดียวกัน แต่โคกระบือเรายังต้องพิทักษ์รักษาป้องกันมิให้โจรผู้ร้ายลักเอาไป ก็ที่เราให้หญ้าโคกระบือและจัดการต้อนมันเข้าคอกนั้น เพราะเราเอ็นดูแก่มันเท่านั้นหรือ? ก็เปล่าทั้งสิ้น! เราเลี้ยงและระวังมันเพราะถ้ามันล้มตายหายจากไป เราเองก็เป็นผู้ขาดประโยชน์ไม่ใช่หรือ? สำหรับชายชาติที่มีประเพณีมีภรรยามากๆ การทำนุบำรุงและพิทักษ์หวงแหนเมียก็ไม่ผิดอะไรกับชาวนาเลี้ยงและหวงแหนโคกระบือ เพราะฉะนั้นจะมานั่งทวงบุญทวงคุณอะไรกันนักเล่า?

ก็ในเมื่อที่มีกฎหมายให้มีภรรยาคนเดียวนั้น ทำไมข้าพเจ้าจึงไม่ว่าบ้าง ว่าผู้ชายเลี้ยงผู้หญิงไว้เท่ากับปศุสัตว์? เพราะว่าเขาไม่ได้ประพฤติต่อหญิงเช่นปศุสัตว์นั้นสิ! ไม่ต้องไปดูไกลถึงเมืองฝรั่งมังค่าอะไรดอก ขอเชิญคุณๆ ผู้ที่ไทยออกไปตามบ้านนอกในเมืองไทยเราเองก็จะได้เห็นตัวอย่างแห่งครอบครัวที่เป็นคู่ผัวตัวเมียกัน และจะได้เห็นไม่ใช่แต่ครัวเรือนเดียวสองครัวเรือน จะได้เห็นมากๆ ทีเดียว ท่านจะได้เห็นหญิงชายที่เป็นคู่ผัวตัวเมียเป็นสหายกัน ต่างคนต่างเกรงใจกัน ไม่มีใครตั้งตนเป็นนายใคร ทำการงานช่วยเหลือกันและกัน แบ่งกันทำงานตามที่เหมาะและถนัด เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ทรัพย์ใดที่หามาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงรวมกันก็เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องถือเป็นทรัพย์สมบัติรวมกัน เพราะหญิงกับชายเป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันจริงๆ และมีความเสมอหน้ากันโดยแท้ ดังนี้ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าชาวชนบทไทยเรานี้แท้จริงใกล้ชิด "ศิวิไลซ์" มากกว่าคนในกรุงเทพฯ หรือในเมืองใหญ่ๆ เสียด้วยซ้ำ!

บางที่ท่านผู้อ่านจะหัวงว่า ข้าพเจ้าได้กล่าวอยู่หยกๆ ข้างต้นว่า การใช้ผู้หญิงทำการงานเป็นประเพณีของคนป่าแล้ว เหตุไฉนจึงกลับมาชมหญิงชาวบ้านนอกที่ทำงาน? ข้าพเจ้าขอชี้แจงว่าผิดกันมาก หญิงคนป่าที่ทำงานนั้น ไม่ใช่ทำช่วยสามีอย่างเช่นหญิงไทยชาวบ้านนอก หญิงคนป่าถูกบิดาหรือสามีใช้ให้ทำงาน แต่ฝ่ายบิดาหรือสามีเองนอนกินหาความสุขอยู่เท่านั้น พวกผู้ชายคนป่าได้กำหนดหน้าที่ให้แก่ตนเองว่า เป็นผู้ไปเที่ยวหาเนื้อสัตว์มาเป็นอาหารอย่างหนึ่ง กับคอยต่อสู้ป้องกันคณะอย่างหนึ่ง ซึ่งในชั้นต้นก็เป็นกิจการอันสำคัญและต้องกระทำอยู่เป็นเนืองนิตย์ แต่ต่อๆ มา เมื่อคณะนั้นมีความเจริญขึ้น รู้จักเพาะปลูกธัญชาติและพืชพรรณต่างๆ ที่กินเป็นอาหารได้แล้ว การไปล่าเนื้อหาปลาก็ไม่เป็นของที่จำเป็นต้องกระทำเป็นนิตย์นิรันตร์เช่นแต่ก่อน และเมื่อมีสินค้าต่างประเทศขึ้นไปถึงภูมิลำเนานั้นได้แล้วอาหารก็พอหาได้สะดวกโดยทางแลกเปลี่ยน กิจธุระแผนกเป็นพรานที่ผู้ชายต้องกระทำก็เป็นอันลดน้อยลง จนแทบไม่ต้องทำก็ได้ ส่วนหน้าที่รบพุ่งป้องกันหรือหาประโยชน์ให้แก่คณะนั้น ถึงแต่ก่อนๆ ก็เป็นกิจการที่กระทำเป็นครั้งคราวอยู่แล้ว และต่อๆ มาเมื่อชนชาติที่รุ่งเรืองแล้วรุกที่ดินเข้าไปและแผ่อาณาจักร์กว้างขวางไป ก็งดการห้ามปรามคณะคนป่าต่างๆ มิให้รังควานกันและกัน ดังนี้หน้าที่เป็นนักรบก็เสื่อมไปอีกอย่างหนึ่ง พวกผู้ชายชาติคนป่าจึงกลายเป็นมีแต่กินๆ นอนๆ ไม่ทำการงานอะไร เป็นแต่คอยหาผู้หญิงไว้เป็นทาสใช้ให้ทำงานเท่านั้น ซึ่งผิดกันกับชาวชนบทของไทยเราเป็นอันมากด้วยประการฉะนี้

การยอมให้หญิงได้มีความเสมอหน้ากับชายเป็นองค์สำคัญอันหนึ่งแห่งความรุ่งเรืองเป็นแน่แท้ ข้อนี้มีพยานชัดเจนอยู่ในประวัติศาสตร์ เช่น ในหมู่ชนชาติอริยกะ ผู้ที่ได้ครอบครองชมพูทวีป (อินเดีย) ในโบราณสมัย และเป็นชนพวกหนึ่งซึ่งได้มีความรุ่งเรืองอย่างสูงในโบราณสมัยนั้น นิติธรรมของเขาได้ประสาทความเสมอหน้าให้แก่สตรีอย่างเต็มที่ ดังปรากฏอยู่ในคัมภีร์ไตรเพทและพระมานวธรรมศาสตร์ ซึ่งบัญญัติไว้ชัดเจนว่า ภรรยามีความเสมอหน้ากับสามีทุกสถาน ทั้งในการปกครองครอบครัวเคหสถานและทรัพย์สมบัติ อีกทั้งในการทำพิธียัญ ถ้าบัตนีมิได้เข้าพิธีด้วยแล้ว พิธีก็หาเป็นการสำเร็จบริบูรณ์ไม่ แต่ต่อมา ชมพูทวีปได้ตกไปอยู่ในอำนาจแห่งชนต่างชาติ ผู้ที่มีภูมิธรรมต่ำกว่าชาติอริยกะ มีพวกถือศาสนาอิสลามเป็นต้น ซึ่งได้นำเอาประเพณีมีภรรยามากเข้าไปสู่ชมพูทวีป จึงได้บังเกิดมีประเพณีกดขี่กักขังหวงกันสตรีขึ้นในชมพูทวีป และคงมีมาจนทุกวันนี้

เป็นธรรมดาผู้ชายที่มีภรรยามากย่อมจะต้องหวงแหนผู้หญิง เพราะต้องแข่งความรักและความเชยชมในระหว่างผู้หญิงหลายคน ย่อมจะไม่สามารถผูกพันใจของหญิงไว้ได้ด้วยความเสน่หาอย่างเดียว จึงต้องบัญญัติประเพณีกักขังและควบคุมหญิงไว้ด้วยอำนาจ และเพราะผู้ชายเป็นผู้บัญญัติกฎหมาย จึงบัญญัติขึ้นเพื่อความสะดวกของตน ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว กฎหมายและประเพณีทั้งปวงที่บัญญัติขึ้นสำหรับความสะดวกของชายผู้มีเมียมากล้วนเป็นข้อที่สำแดงความเห็นแก่ตัวของผู้ชาย จนมิได้หวนคำนึงถึงความลำบากของผู้หญิงที่เดียว ตัวอย่างแห่งประเพณีอันร้ายเหล่านี้ จะขอหยิบยกอุทาหรณ์มากล่าวแต่พอเป็นสังเขป ในประเทศจีนมีประเพณีมัดตีนผู้หญิง

จนรูปไม่เป็นตีนมนุษย์หรือสัตว์อะไรในโลก และเป็นสิ่งซึ่งทำทุกขเวทนาให้แก่หญิงอย่างสาหัส นี้สำหรับอะไร? สำหรับตัดหนทางที่หญิงจะเดินได้โดยสะดวก จะได้หนียากๆ! อีกอย่างหนึ่ง ประเพณีของหญิงแขกที่ต้องใช้ผ้าคลุมหัวและหน้า ก็สำหรับกันมิให้ชายภายนอกได้เห็นหน้านั้นเอง แต่ในเวลาอากาศร้อนๆ หญิงที่ถูกบังคับให้คลุมหัวคลุมหน้าเช่นนี้ จะมีความอึดอัดปานใด ขอให้นึกดูเถิด อีกประการหนึ่ง การที่ผู้ชายเป็นผู้สอนศาสนาก็ย่อมจะให้โอกาสให้รังแกผู้หญิงอีกเหมือนกัน เช่นในอินเดียเคยสอนกันว่า หญิงที่เข้ากองไฟตายตามสามีเป็นหญิงที่ประเสริฐ และจะได้ถึงสวรรค์เป็นแน่แท้ ฉะนี้ ก็เป็นความคิดของผู้ชายที่จะหวงเมียของตน แม้เมื่อตนได้สิ้นชีวิตไปแล้ว ซึ่งเป็นพยานชัดเจนว่า ความเห็นแก่ตัวของชายมีอย่างรุนแรง จนถึงแก่บัญญัติประเพณีขึ้นไว้ฆ่าผู้หญิงได้! พระพุทธเจ้าของเราได้ทรงเล็งเห็นอันตรายแห่งการมอบพระศาสนาไว้ในมือ แห่ง ชาย ผู้ที่ยังมิได้ละกามคุณารมณ์เช่นนี้ จึงได้ทรงบัญญัติห้ามพระภิกษุผู้เป็นธรรมทายาท มิให้เสพเมถุน เป็นอันได้ทรงตัดหนทางที่พระภิกษุจะใช้อำนาจแห่งศรัทธาเป็นเครื่องบังคับคนอื่นๆ ให้ประพฤติตามความพอใจและเห็นแก่ตัวของผู้ชาย อย่างที่พวกนักบวชศาสนาอื่นได้ทำมาแล้ว

แต่ก็มีความจริงอยู่อย่างหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าจำจะต้องยอมรับ กล่าวคือในการถือประเพณีต่างๆ ที่ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้หญิงนั้น พวกผู้หญิงเองบางทีก็เคร่งครัดยิ่งกว่าผู้ชาย และถ้าผู้หญิงคนไหนประพฤติผิดไปจากประเพณีนั้นๆ พวกผู้หญิงกันเองมักจะติเตียนและนินทากันยิ่งกว่าผู้ชายด้วยซ้ำ ทั้งนี้เป็นเพราะเหตุไร ข้าพเจ้าจะขออนุญาตลองสันนิษฐานดู

ประการที่ ๑ ผู้หญิงยังไม่วายรู้สึกว่าตนเป็นผู้ที่จำเป็นต้องอาศัยผู้ชายเป็นผู้อุปถัมภ์และอารักขา นี้เป็นความรู้สึกอันฝังอยู่ในใจต่อเนื่องมาแต่ประวัติการ เมื่อรู้สึกเช่นนี้แล้ว จึงได้รู้สึกว่าเป็นหน้าที่และความจำเป็นของตนที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกใจชายผู้เลี้ยงตน เหตุฉะนี้ จงยอมมัดตนและคลุมหน้า เพื่อให้ผู้ชายพอใจ

ประการที่ ๒ ความลำบากต่างๆ ที่กล่าวมานั้น เป็นประเพณีที่ได้เคยเห็นประพฤติกันมาหลายชั่วคนแล้ว จนกลายเป็นของที่ไม่นึกจะโต้เถียงนี่เดียว และไม่มีใครนึกว่าจะถามทีเดียวว่า เหตุไรจึงต้องมัดตน หรือคลุมหน้า คงรู้สึกอยู่แต่เพียงว่า ใครไม่มัดตนหรือไม่คลุมหน้าก็เป็นผิดพวก ต้องชนายกันเท่านั้น!

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ก็ต้องยืนยันว่า ประเพณีต่างๆ ที่ให้ทุกขเวทนาแก่ผู้หญิง หรือที่ทำความลำบาก หรืออย่างต่ำเพียงบังคับให้ผู้หญิงต้องไม่สวย คงมีอยู่ได้ก็เพราะผู้ชายยังปรารถนาให้คงอยู่สำหรับประโยชน์ส่วนตัวเท่านั้น

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแต่ถึงหญิงชาติอื่นๆ โดยมากแล้ว บัดนี้จงต้องหันมากล่าวถึงหญิงไทยเราบ้าง

กล่าวโดยทั่วไป สภาพของหญิงไทยเราดีกว่าสภาพของหญิงชาติอื่นๆ ในมหาทวีปอาเซียเป็นอันมากอยู่แล้ว แต่จะนับว่าดีทีเดียวได้แล้วละหรือ?

ตอบว่า ยัง!

หญิงไทยเรายังต้องถูกผู้ชายเกี่ยดกันและยังคับหยุมหยิมต่าง ๆ อยู่มาก แต่ผู้หญิงไทยเองจะรู้สึกหรือไม่นั้นข้าพเจ้าทราบไม่ได้แน่ เป็นแต่สงสัยว่า ในสมัยนี้มีหญิงไทยบางคนที่เริ่มรู้สึกขึ้นบ้างแล้ว

ข้าพเจ้าขอหยิบยกเอาข้อความที่ควรท้วงบางอย่างมากล่าวในที่นี้ และจะเริ่มด้วยข้อที่ไม่สู้สำคัญก่อน

ในหมู่นี้เห็นหนังสือพิมพ์ต่างแสดงความเห็นกันถึงเรื่องหญิงไทยไว้ผมยาว เป็นข้อความโต้ตอบกันเป็นชั้นเชิงมากมายแล้ว จึงไม่เป็นความจำเป็นอะไรที่ข้าพเจ้าจะกล่าวในปัญหานี้ให้ยืดยาวต่อไปในที่นี้ ข้าพเจ้าจึงขอรวบรัดตัดความสารภาพโดยตรงที่เดียวว่า ข้าพเจ้าผู้หนึ่งเป็นผู้ที่เห็นควรให้หญิงไทยไว้ผมยาว เพราะประการหนึ่ง ข้าพเจ้าเห็นมีแต่ผู้หญิงเจาะบ้านท่านั้นที่ไว้ผมสั้น แม้แต่หญิงชาวอาฟริกาที่ผมหยิกก็ยังอุตส่าห์ดัดการยั้นผมให้สูง ตกแต่งด้วยดอกหญ้าดอกไม้ และยักยั้นและอาภรณ์ต่าง ๆ ประการที่ ๒ หญิงไทยเราก็ได้เคยไว้ผมยาวมาแต่ก่อน พึ่งจะมาตัดสั้นในเร็ว ๆ นี้เอง หนังสือทุกฉบับที่ข้าพเจ้าได้เห็นชาวต่างประเทศแต่งทั้งได้เคยได้ยินชาวต่างประเทศหลายคนพูดอีกด้วย ว่าเป็นของน่าประหลาดที่สุดที่หญิงไทยเหตุไรจึงตัดผมสั้น และกล่าวว่ามีหญิงสาวไทยเราหลายคนที่เค้าหน้าจะสวยอยู่ดอก เสียแต่ตัดผมสั้น จึงทำให้น่าเกลียด

ข้าพเจ้าได้เคยได้ยินผู้ชายบางคนกล่าวว่า เวลานี้ก็ไม่ได้มีข้อห้ามปรามการไว้ผมยาวเลย และผู้หญิงไทยก็ไว้ผมยาวกันมากแล้วไม่ใช่หรือ ? ข้อนี้ก็จริงอยู่ แต่ขอให้ท่านตรองดูให้ดี ว่าการอนุญาตเป็นเชิงนั้นเป็นประโยชน์อะไร ? ต่างว่าข้าพเจ้าจะขอถามแก่ท่านว่า "ข้าพเจ้าอนุญาตละให้

ท่านเดินเข้าออกในบ้านข้าพเจ้าตามใจได้ทุกเมื่อ เว้นแต่ถ้าใครขืนเดินเข้าไปในบ้านข้าพเจ้าก่อนที่ข้าพเจ้าเชิญละก็เป็นคนระยำ!" เช่นนี้ ท่านจะเรียกว่าข้าพเจ้าได้อนุญาตอย่างเต็มใจจริง ๆ ละหรือ? การอนุญาตเช่นว่ามานั้นเป็นการอนุญาตเป็นเชิงอยู่ไม่ใช่หรือ? การไว้ผมยาวกับว่าอนุญาตนั้น ก็คล้าย ๆ กัน เช่นท่านผู้หนึ่งซึ่งข้าพเจ้ารู้จัก กล่าวว่าเห็นชอบด้วยในการให้ผู้หญิงไว้ผมยาว แต่ส่วนภรรยาของท่าน (ซึ่งท่านมีกว่า ๑ คน) ท่านห้ามมิให้ไว้ผมยาวเลย หญิงสาวที่ไว้ผมยาวอยู่แล้ว พอมีสามีเขาไม่ตัดผม ท่านก็ติเตียนเขา ออกจะหาว่าไม่เรียบร้อย มีสามีแล้วยังจะทำสวยอยู่อีก ตรงกันข้ามทร้องสาวคำว่า "เข้าก็มีผัวแล้ว จะแต่งไปให้ใครดู แต่งไปล่อชู้เขาก็รู้อยู่เต็มใจ!"

อีกอย่างหนึ่ง การที่หญิงกินหมากฟันดำ เป็นของที่ถูกชาวต่างประเทศติเตียนมาช้านานแล้ว และข้าพเจ้าเองก็สารภาพว่าข้าพเจ้าเองชังหญิงฟันดำอย่างที่สุด แต่ข้าพเจ้าได้เห็นท่านผู้หนึ่งในหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่ง เขียนหนังสือประชดผู้แสดงความเห็นในหนังสือพิมพ์อีกฉบับหนึ่ง ซึ่งแสดงความเห็นเรื่องหญิงไว้ผมยาว ประชดว่าให้หญิงไทยไว้ผมยาวเสียเถิด เข้าคุณจะได้ไม่ต้องไปหาเมียมาจากมณฑลพายัพ แล้วเลยแนะนำว่าให้เลิกกินหมาก อมเมี่ยงแทน ดังนี้ ถ้อยคำเหล่านี้ทำให้ข้าพเจ้าเห็นได้ทีเดียวว่า ยังมีชายไทยผู้ดีบางคน ที่เห็นว่าการตัดผมและกินหมากฟันดำเป็นเครื่องแสดงความสุภาพแห่งหญิง

ความเห็นเช่นนี้ข้าพเจ้าได้อ่านหรือได้ฟังแล้วก็อดหัวเราะไม่ได้ เพราะผู้แสดงความเห็นเช่นนั้นเท่ากับโฆษณาว่าตนเป็นคนสมองเก่า เต็มไปด้วย

ความถือทิฐิตามแบบของผู้ที่ยังนิยมงมอยู่ในประเพณีเมื่อมาก จึงมีความต้องการห้ามผู้หญิงมิให้มีความสวยงามเต็มตามที่ธรรมชาติได้ประสาทให้! ถ้าบุคคลชนิดนี้ยังมีอยู่ตราบใด หญิงไทยเราก็จะพ้นจากความเย็นทาสไม่ได้ตราบนั้น และเมื่อสภาพของสตรีเป็นเครื่องแสดงความรุ่งเรืองของชาติ การที่ยังคงมีชายที่พอใจกดขี่บังคับสตรีให้ต้องไม่สวย ก็ย่อมจะเป็นเครื่องแสดงอยู่ว่า ชาติไทยเรายังไม่ได้ก้าวขึ้นสู่ความรุ่งเรืองขั้นสูงด้วยประการฉะนี้ แต่นี่นับว่าเป็นการไม่สู้จะสำคัญนักดอก ยังมีข้อสำคัญกว่า

ผู้หญิงไทยเราไม่ได้ถูกบังคับให้มัดตีนหรือคลุมหน้า จริงอยู่ แต่ก็ยังต้องตัดผมสั้นทาฟันดำ และยังต้องถูกเกี่ยดกันไม่ให้เข้าสมาคมร่วมกับผู้ชายอย่างบริบูรณ์เช่นหญิงชาติที่รุ่งเรืองขึ้นสูงแล้ว จริงอยู่ในสมัยนี้ หญิงไทยก็ได้มีโอกาสเข้าสมาคมกับชายมากขึ้นแล้ว เช่นในเวลามีงานออกร้านทิวัดเยญวมขพิตร และงานมีละครพูดเป็นครั้งคราวเป็นต้น แต่นี่ก็ยังเป็นไปโดยอาการอันเห็นได้ว่ายังไม่ปลอดโปร่งแท้ เพราะยังมีผู้ขบปากติฉินนินทาผู้หญิงที่เข้าสมาคมชายเช่นนั้นอยู่บ้าง

ข้าพเจ้าได้เคยได้ยินผู้ชายบางคนพูดว่า ถ้าปล่อยให้ผู้หญิงเป็นอิสระยิ่งกว่าที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ละก็ น่ากลัวจะต้องเกิดเหตุน่าติเตียนขึ้นเป็นแน่ ข้อนี้ข้าพเจ้าก็ไม่เถียง แต่ขอชี้แจงว่า ถ้าเกิดเหตุอันไม่เป็นที่พึงปรารถนาขึ้น เพราะปล่อยหญิงให้เป็นอิสระ ก็จะเป็นเพราะโทษแห่งประเพณีกักขังหญิงไว้ไม่ให้ได้พบปะชาย หญิงจึงไม่รู้จักชายว่าเป็นมนุษย์สามัญอย่างเดียวกับตน เห็นชายเป็นคนอัศจรรย์เกินเหตุไปเท่านั้น ถ้าปล่อยให้ได้มีโอกาสสมาคมกันเสียแล้ว ก็จะวายความตื่นเต้นเห็นชายเป็นตัวอะไรที่ประหลาด

อนึ่ง ข้าพเจ้าขอถามทั้ง ๆ สักหน่อยเถิด ว่าประเพณีกักขังหญิงตามวิสัยของผู้มีเมียมากนั้น เป็นเครื่องป้องกันมิให้ลูกเมีย เสียหายได้จริง ๆ ละหรือ? เมียน้อยในบ้านของท่านผู้มีบรรดาศักดิ์มันลอยเล่นชู้กับลูกน้องของท่านบ้างหรือเปล่า? ลูกสาวของท่านไม่เคยถูกแม่สื่อพาไปถึงชายเสียบ้างหรือ? การขังครัวให้หญิงในปกครองของท่านตัดผมสั้น ทาฟันดำ เป็นเครื่องป้องกันมิให้ประพฤติเหลวไหลได้จริงๆ เทียวหรือ?

เปล่าทั้งนั้น! ปราการอะไรจะล้อมกามตัณหาไว้ได้? ไม่มีเลย! มีแต่ความคิดของสตรีเองเท่านั้นที่จะทรมานเหนี่ยวรั้งตัวเขาไว้ได้ การที่หญิงในปกครองของชายไม่แหกไปจากข่ายที่ชายล้อมไว้นั้น ชายสำคัญว่าเป็นเพราะความคิดของตน หรือเพราะเสน่ห์ของตน หรืออำนาจของตนฉะนั้นหรือ? น่าหัวเราะจริงๆ! ถ้าผู้หญิงเขาไม่ยินยอมปลงใจอยู่ในที่ล้อมนั้นแล้วก็ล้อมเขาไว้หาได้ไม่

เวลานี้ถึงเวลาแล้วที่ชายไทยเราจะรู้สึกว่า สมัยของการมีเมียมาก และกักขังผู้หญิงไว้อย่างปศุสัตว์นั้น ล่วงเลยเสียแล้ว จะคงยึดถือประเพณีอันพ้นสมัยเช่นนี้ไว้ต่อไปอีกไม่ได้ การที่จะเปลี่ยนแปลงก็ไม่ยากอะไร เพราะคนไทยชาวชนบท ซึ่งมีจำนวนนับด้วยล้าน ก็ถือประเพณีเป็นคู่ผัวตัวเมียกันอยู่แล้ว มีแต่ชาวกรุงเทพฯ และพวกข้าราชการตามหัวเมืองบางคนเท่านั้นที่มีเมียมากอยู่!

การที่จะแก้ไขให้สภาพของสตรีดีขึ้น ข้าพเจ้าเห็นว่าต้องแก้ทั้งประเพณีและกฎหมายแผ่นดิน ถ้าตราบใดชายยังได้หญิงไปเป็นภรรยาง่ายๆ และได้หรือทิ้งเสียง่าย ๆ อย่างเช่นที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้แล้ว ยากที่จะหวังได้เห็นหญิงไทย

รับความเสมอหน้ากับชายอย่างในประเทศที่รุ่งเรืองแท้จริง ในสมัยนี้การเลี้ยงเมียไว้พร้อมๆ กัน หลายๆ คนเป็นการเปลืองทรัพย์มาก จึงได้เกิดมีธรรมเนียม เปลี่ยนเมียบ่อยๆ คืออยู่กับคนหนึ่งจนเบื่อแล้ว พอจะมีเมียใหม่ก็ไล่คนเก่าเสีย โดยหาเหตุเพียงเล็กน้อย หรือแม้ไม่มีเหตุเลยก็ได้ สมัยนี้มักใช้ลงแจ้งความในหนังสือพิมพ์แทนหย่ากันตามแบบเก่า ซึ่งสะดวกดีสำหรับผู้ชาย!

การที่ไล่เมียกันง่ายๆ เช่นนี้ เป็นความเดือดร้อนอันใหญ่ยิ่งแก่ผู้หญิง เพราะผู้หญิงที่หย่ากับผัวแล้ว มิใช่ว่าจะไปเที่ยวหาผัวใหม่ได้ง่ายๆ อย่างเช่นชายหาเมียใหม่ก็หามิได้ น่าสงสารจริงๆ!

การที่เป็นอยู่เช่นนี้ได้ เป็นของน่าอายที่สุด! ชายไทยเราหมดยางอายหน้าด้านเป็นหนังช้างหนังแรดไปหมดแล้วหรือ จึงไม่ช่วยกันเดือดร้อนบ้าง? ถึงตัวท่านจะมิได้เป็นผู้ประพฤติเลวทรามเช่นนั้นเองก็ตาม แต่มีผู้ชายร่วมชาติ—และที่เป็นชุนนางก็มีมาก—ประพฤติเลวทรามเช่นนั้น จะไม่ช่วยกันออกปากติเตียนบ้างหรือ? จะนิ่งทนนั่งดูสิ่งที่เป็นโลกวัชชะกลายเป็นประเพณีสำหรับตราชาติเราว่าเป็นชาติคนป่าได้ละหรือ? ขอให้เข้าใจว่าคนอื่นๆ เขาดูราคาเราเหมือนกันหมดนะท่าน! ขอให้ตรองดูจงดีเถิด.

พระยากัลยาณไมตรี

เมื่อได้อ่านข่าวพระราชสำนักว่า ได้มีการเลี้ยงพระราชทานเป็นเกียรติยศส่งพระยากัลยาณไมตรี อรรคราชทูตที่ได้คุ้นเคยกับท่านพระยาผู้นี้ตั้ง

จะรู้สึกใจหายอยู่บ้างเมื่อนึกขึ้นว่า ในไม่ช้าก็กลับไปบ้านเมืองของท่านเสียแล้ว แต่ก็คงจะพลอยยินดีด้วยเป็นอันมากในการที่ได้ทราบว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระมหากรุณาแก่ท่านพระยากัลยาณไมตรีเป็นอย่างยิ่ง จึงได้พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาปรมาภรณ์ช้างเผือกสยาม อันเป็นตราซึ่งมีผู้ได้รับพระราชทานน้อยนัก ในหมู่ชาวต่างประเทศก็มีแต่ที่เป็นเจ้านาย และในหมู่ชาวสยามก็มีแต่พระยุพราชวงศ์ชั้นสูงบางพระองค์กับท่านเสนาบดีบางท่านเท่านั้นที่ได้รับพระราชทาน

การที่พระยากัลยาณไมตรีจะกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งไปเสียครั้งนี้ ย่อมเป็นที่น่าเสียดาย และผู้ที่คุ้นเคยกับท่าน หรือแม้มิได้คุ้นเคยสนิทแต่ได้ทราบกิจการของท่าน คงพากันรู้สึกอาลัยเป็นอันมาก

ในระหว่างเวลา ๑๒ ปี ที่พระยากัลยาณไมตรีได้รับราชการอยู่ในตำแหน่งผู้ช่วยที่ปรึกษาราชการทั่วไป แล้วและเลื่อนขึ้นเป็นที่ปรึกษาราชการทั่วไปนั้น พระยากัลยาณไมตรีได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณโดยความจงรักภักดีและซื่อตรงต่อหน้าที่อย่างประเสริฐ หาผู้ใดเสมอเหมือนยากนัก และความที่พระยากัลยาณไมตรีกระทำตนสนิทสนมต่อชาวเราดี จนผู้ที่ได้มีธุระกิจการต้องกระทำติดต่อกับท่านนั้นรู้สึกลืมที่เคยว่าท่านมิใช่คนไทย สรรพกิจการใดๆ ที่ท่านได้ดำริและจัดสนองพระเดชพระคุณล้วนมุ่งแก่คุณประโยชน์ของราชการกรุงสยามเสมอ มิได้มีความย่อท้อต่อความลำบากยากเข็ญ บำเพ็ญเพียรอยู่จนกว่าจะข้ามอุปสรรคได้จึงจะละความพยายาม นับว่าเป็นผู้ที่สมควรจะยกย่องเป็นตัวอย่างแห่งผู้ซื่อตรงต่อหน้าที่โดยแท้จริง

คุณความดีที่พระยากัลยาณไมตรีได้กระทำไว้จะเป็นเกียรติคุณติดอยู่ในกรุงสยาม ดียิ่งกว่าอนุสาวรีย์ใดๆ ที่จะสร้างขึ้นได้ เราทั้งหลายผู้เป็นชาวไทยไม่ควรลืมความชอบอันนี้ และควรจะพร้อมใจกันอวยพรขอให้ท่านพระยากัลยาณไมตรีได้ไปถึงท้านเมืองโดยสวัสดิภาพ และเมื่อถึงแล้วของได้อยู่เย็นเป็นสุขทุกทิวาราตรี มีความประสงค์อันใดของได้สำเร็จสมปรารถนาทุกประการ ฯ

โดย ร.ท. (ผู้คุ้นเคยกับท่านคนหนึ่ง)

๘
การเสด็จจากพระนคร

เราได้เคยได้ยินคนโษษๆ กันอยู่บ้าง ถึงเรื่องพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จจากพระนคร ในหมายกำหนดการมีเรียกต่างๆ เพราะเหตุใดและมีลักษณะผิดกันอย่างไรบ้าง เราได้ไปสืบถามที่เจ้าพนักงานในพระราชสำนัก ได้ข้อความมาดังต่อไปนี้

(๑) **เสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑล** แปลว่าเสด็จยังมณฑลใดๆ ในพระราชอาณาจักร โดยเป็นพระเกียรติยศอย่างเต็มที่ มีการรับเสด็จและการสมโภช หรือการพระราชทานพระแสงราชศัสตราเป็นต้น ซึ่งถ้าจะเทียบก็คล้ายเสด็จโดยกระบวนพยุหยาตราเลียบพระนครนั่นเอง

(๒) **เสด็จประพาส** แปลว่าเสด็จยังหัวเมืองแห่งใดแห่งหนึ่งโดยมิได้ต้องจัดการรับเสด็จโดยเป็นพระเกียรติยศเต็มที่ และจะประทับแรมอยู่แห่งใดนาน หรือเสด็จพระราชดำเนินเรื่อยไปเป็นระยะทางยาวๆ ก็สุดแท้แต่พระราชอัธยาศัย

(๓) **เสด็จแปรพระราชสำนัก** แปลว่าเสด็จจากกรุงเทพฯ ไปประทับ ณ พระราชวังแห่งอื่น เช่นพระราชวังบางปอินหรือพระราชวังสนามจันทร์เป็นต้น และในระหว่างเวลาที่ประทับอยู่ ณ พระราชวังนั้นๆ ก็คงประกอบพระราชกรณียกิจ (หรือพูดตามภาษาสามัญว่า "ทรงทำงานออฟฟิศ") อยู่โดยปรกติไม่ผิดกับเสด็จอยู่ในกรุงเทพฯ การแปรพระราชสำนักมักเป็นไปโดยความแนะนำแห่งนายแพทย์ เนื่องในการรักษาพระองค์ให้ปราศจากพระโรคาพาธเบียดเบียนโดยมาก และที่ซึ่งแปรพระราชสำนักไปเช่นนี้ ย่อมเป็นที่อันอยู่ใกล้กรุงเทพฯ พอที่เสนาบดีและผู้มีกิจจะไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เรียนพระราชปฏิบัติได้โดยสะดวก ไม่ติดขัดแก่การดำเนินราชการหามิได้ การที่เสด็จจากพระนครคงตกอยู่ในประเภทที่ ๓ นี้มากกว่าประเภทที่ ๑ ที่ ๒

(๔) **เสด็จด้วยพระราชกิจโดยเฉพาะ** แปลว่าเสด็จโดยมีพระราชกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเนื่องด้วยราชการ เช่นการประลองยุทธ์ทหารบกทหารเรือ และเสือป่า หรือการพระกฐิน และการเปิดสถานที่ต่างๆเป็นต้น

การเสด็จจากพระนครทั้ง ๔ ประเภทนี้ คงเป็นอันมีอยู่ประเภทเดียวแต่ประเภทที่ ๒ เท่านั้น ที่จะนับไม่ได้ว่าเป็นพระราชกิจโดยตรง ถ้าจะเทียบกับสามัญชนคงได้ความว่า

ประเภทที่ ๑ คือไปตรวจราชการ

ประเภทที่ ๒ คือไปเที่ยวพักผ่อนอิริยาบถ

ประเภทที่ ๓ คือย้ายบ้าน

ประเภทที่ ๔ คือไปราชการโดยตรง

อนึ่ง ถ้าคำนึงดูก็ควรที่เราทั้งหลายจะรู้สึกได้ว่าพระราชอาณาจักรสยามนี้ จะได้หมดอยู่เพียงแต่ในกรุงเทพฯ นี้ก็หามิได้ และถ้าชาวกรุงเทพฯ เรา มีความพอใจในการที่ได้เฝ้าพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ชาวมณฑลอื่นๆ เขาจะไม่อยากเฝ้าบ้างหรือ? เพราะฉะนั้น การที่มีคนบางคนถามว่าทำไมพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเสด็จหัวเมืองบ่อยๆ นัก ฉะนี้ควรจะคิดถึงข้อนี้ คือควรเข้าใจว่าเพราะมีพระราชประสงค์ให้ข้าแผ่นดินได้มีโอกาสเฝ้าแหนเห็นพระองค์บ้างนั้นเอง จึงเสด็จ

อีกประการหนึ่ง ถ้าพระองค์ไม่เสด็จพระราชดำเนินไปยังหัวเมืองบ้างก็เหมือนไม่พระราชทานโอกาสให้ชาวเมืองอื่นได้รับความเสมอหน้ากับชาวกรุงเทพฯ เพราะเมื่อมีทุกข์สุขอะไร ก็ไม่ใคร่จะถึงพระเนตรพระกรรณได้ดีเท่าที่เสด็จไปทอดพระเนตรหรือทรงฟังเอง ใช่ว่าราษฎรจะสามารถเข้ามาเฝ้าได้ถึงกรุงเทพฯ ทุกคนก็หามิได้ ดังนี้ชาวกรุงเทพฯ จึงควรรู้สึกเสียว่าการเสด็จหัวเมืองทรงมุ่งประโยชน์อย่างไร ไม่ควรจะเข้าใจผิด และดูการแต่แคบๆ แล้วและออกความเห็นไปอย่างเหลวไหลต่างๆ หรือพูดกันตรงๆ เราจะถือเอาว่าพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นของเราชาวกรุงเทพฯ เท่านั้นไม่ถูก พระองค์เป็นพระเจ้าแผ่นดินสยามเป็นเจ้าของคนไทยทั่วไป เพราะฉะนั้นชาวกรุงเทพฯ จะหวงพระองค์ไว้แต่ในกรุงเทพฯ เท่านั้นจึงไม่เป็นการสมควร ต้องให้เพื่อนร่วมชาติซึ่งเป็นข้าร่วมเจ้าได้มีโอกาสคล้ายๆ ตัวเราด้วยจึงจะถูก

การเสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑลบูรพาใต้ครั้งนี้ สมควรที่จะถือว่าเป็นส่วนสำคัญอันหนึ่งในพระราชประวัติแห่งรัชกาลปัจจุบันนี้ เพราะมีที่ควร

หวังได้ว่าจะยังเกิดเป็นผลดีโดยคมนาคมประการ และผลเหล่านี้ถ้าใครคอยสังเกตต่อไปคงจะได้แลเห็นในไม่ช้า ขอหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านผู้อ่านคงจะได้รู้สึกแล้วเป็นแน่นอน คือการเสด็จพระราชดำเนินครั้งนี้ ไม่ใช่การเสด็จประพาสสำหรับสนุก หรือพูดตามภาษาสามัญว่าไปเที่ยวฉะนี้เลย ตรงกันข้าม สมควรถือว่าพระองค์ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจอันหนึ่ง ซึ่งเป็นแต่เพียงส่วนหนึ่งแห่ง พระราชกรณียกิจ อันเป็นของสำหรับพระองค์ผู้ทรงปกครองกรุงสยามโดยแท้ และเมื่อพิจารณาดูตามจดหมายเหตุของข้าพเจ้าแล้วก็จะเห็นได้ว่าพระองค์ไม่ใคร่จะได้ทรงมีเวลาว่างเปล่าอยู่เลย คงต้องมีพระราชกิจอย่างใดอย่างหนึ่งแทบจะทุกวัน ถึงแม้ว่าการที่ท่านเสนาบดีหรือข้าราชการผู้ใหญ่ไปเที่ยวตรวจราชการ นับว่าเป็นความชอบโดยฐานไปกระทำธุระในหน้าที่แล้ว การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จครั้งนี้ ก็ควรจะสรรเสริญพระอุตสาหะของพระองค์เหมือนกัน

ส่วนผลที่จะได้มีมา ณ เบื้องหน้านั้น ถ้ารอดูไปก็คงได้เห็นเป็นแน่แท้ แต่ส่วนผลที่ได้มีขึ้นแล้วโดยทันทีนั้น ก็ปรากฏอยู่แล้วที่ความชื่นชมโสมนัสแห่งอาณาประชาชนชาวมณฑลบูรพ์ใต้ ซึ่งมีความอิ่มใจได้มีโอกาสพบปะพระองค์ผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินของตน และความจงรักภักดีที่มีอยู่แล้วโดยปรกติในดวงจิต อันติดเนื่องมาจากความเคารพในพระบรมเดชานุภาพและความร่มเย็นแห่งพระบรมโพธิสมภารนั้น เมื่อได้มีโอกาสได้เห็นพระองค์แล้ว ก็ยิ่งทวีความภักดียิ่งขึ้น เพราะรู้สึกเหมือนได้ถวายตัวเป็นข้าโดยเฉพาะอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งทำให้สนิทสนมยิ่งขึ้นกว่าเมื่อยังมิได้เฝ้า ความจงรักภักดีอันทวีขึ้นเช่นกล่าวมานี้ ข้าพเจ้าเชื่อว่าคงจะเป็นเครื่องช่วยให้บังเกิดความชื่น

เคารพต่อผู้รับราชการในหน้าที่ปกครองต่างพระเนตรพระกรรณ เนื่องจากความรู้สึกเคารพในพระยศมเหศานุภาพยิ่งขึ้นนั้นเอง

ยังมีข้อที่ควรปรารถนาอยู่อีกอย่างหนึ่ง คือ ถ้าการที่เสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑลบูรพ์ใต้ครั้งนี้ เป็นเครื่องเตือนให้ชาวเราผู้มีทรัพย์เหลียวไปมองดูทางภาคนี้แห่งพระราชอาณาจักรบ้าง ก็จะเป็นผลดีเป็นอันมาก ตามที่เป็นมาแล้ว พวกเราที่เป็นชาวกรุงมักจะเผลอๆ ไปเสียว่า พระราชอาณาจักรหมดอยู่เพียงกรุงเทพฯ หรืออย่างกว้างออกไปก็เพียงถึงมณฑลชั้นใน ๆ เช่น ราชบุรี นครชัยศรี กรุงเก่า และปราจีนเป็นต้น ข้าพเจ้าจะทะนงยืนยันว่า ถ้าท่านที่เป็นชาวกรุงเทพฯ ได้มีโอกาสออกไปดูภูมิประเทศทางคาบสมุทรบ้างแล้ว จะรู้สึกประหลาดใจไม่น้อย เพราะจะได้พบพื้นที่อันจำเริญตาอย่างที่มิได้เคยคิดเคยฝันว่าจะมีอยู่ในที่ใกล้ๆ เพียงเท่านี้ แม้ท่านที่เคยได้ไปประเทศยุโรปแล้ว ได้ไปในมณฑลบูรพ์ใต้บ้างก็คงจะรู้สึกประหลาดใจ เมื่อได้ไปพบที่บางแห่งซึ่งงดงามประหลาดตาไม่น้อยกว่าที่ในยุโรปเลย ถ้าแม้ว่าท่านเป็นผู้ที่แลดูลึกซึ้งยิ่งกว่าผิวๆ เข้าไปอีกด้วยแล้ว ก็จะต้องรู้สึกประหลาดใจอีกชั้นหนึ่ง คือประหลาดใจที่จะได้เห็นที่แผ่นดินอันบริบูรณ์ทั้งอยู่ว่างเปล่า เพราะไม่มีพลเมืองพอที่จะทำการเพาะปลูก เท่ากับมีทรัพย์กองอยู่พร้อมแล้ว แต่ยังไม่มีใครไปหยิบเท่านั้น ชาวบางกอกที่ย่น ๆ อยู่ว่าขัดสนค่นจนนักนั้น ถ้ายอมสละความสุขซึ่งจะพึงหาได้ในกรุงเทพฯ ในโรงบ่อน, โรงเหล้า, โรงหญิง และโรงภาพยนต์ แล้วและไปลงทุนลงแรงทำการเพาะปลูกทางมณฑลบูรพ์ใต้บ้าง ก็น่าจะพอแก้ความจนได้โดยไม่ต้องลงทุนหรือเหนื่อยแรงเหลือเกินนัก การไปมาติดต่อกับกรุงเทพฯ ในไม่

ช้าก็จะยิ่งสะดวกขึ้นทุกที เพราะในไม่ช้ารถไฟก็จะใช้เดินได้โดยสะดวก ซึ่งจะทำให้รู้สึกว่าหัวเมืองนั้น ๆ ไม่สุดหล้าฟ้าเขียวอย่างเช่นแต่ก่อน

ธรรมดาสิ่งซึ่งมีราคา จะปกปิดราคาไว้นานปานใดหาได้ไม่ ดินแดนในมณฑลบูรพาใต้แห่งพระราชอาณาจักรสยามนี้ เป็นสิ่งซึ่งมีราคาอันจะแลเห็นปรากฏชัดขึ้นทุกวัน เพราะฉะนั้นคงจะต้องเป็นที่พึงปรารถนาแห่งคนเป็นแน่แท้ พวกเราที่เป็นชาวไทย เป็นเจ้าของที่อันมีราคานี้อยู่เองแล้ว ถ้าไม่เร่งรู้จักราคาที่ของตนเสียเร็ว ๆ ก็น่าจะมีชนชาติอื่นที่เขารู้จักราคาดีกว่าพวกเราเองนั้น เข้ามาซื้อถือเสียเต็มหมดในไม่ช้า คนไทยเราโดยมากมักแก้ตัวว่า จะไปถือที่ดินไม่ได้เพราะไม่มีทุน แต่ที่เหล่านี้จับของได้เปล่าๆ ที่เดียว หากจะต้องลงทุนบ้างก็แต่เพียงค่าซื้อพิธีพรรณไปเพาะปลูก และจ้างคนหักร้างถางพงเท่านั้น

ถ้าแม้ว่าท่านผู้ใดได้อ่านจดหมายเหตุเหล่านี้แล้ว และปล่อยความคิดให้ไผ่ไปทางทิศใต้แห่งประเทศสยามบ้าง ข้าพเจ้าก็จะรู้สึกว่าไม่เสียเวลาเปล่าที่เขียนจดหมายเหล่านี้

กิจการของแบงก์ย่อย

คนบางคน (และจำนวนมิใช่น้อย) มักเข้าใจว่า การตั้งแบงก์ไม่มีทางเสียเลย มีแต่ทางได้อย่างเดียว และเพราะความเข้าใจผิดเช่นนี้ จึงมีคนถูกหลอกฉิบหายไปเสียมากกว่ามากแล้ว และคงจะยังมีต่อไปอีกเป็นแน่ อาศัยความเชื่อถือของคนซึ่งพากันมีอยู่ดังกล่าวแล้วนั้น จึงได้

มีผู้ฉลาดยังเกิดขึ้นหลายคน ซึ่งคิดเห็นว่า จะคิดทำการค้าขายอย่างไรก็ไม่มั่งมีได้รวดเร็วเท่าการตั้งแยงก์ เพราะถ้าจะคิดทำการค้าขายอย่างใดๆ ก็ยังจะต้องคิดหาเครื่องมือและหาสินค้า ทั้งจะต้องลงทุนเพื่อใช้จ่ายบ้าง ซึ่งล้วนเป็นเครื่องตัดทอนกำไรลงทั้งนั้น แต่ส่วนการแยงก์คิดตั้งขึ้นเท่ากับไม่ต้องลงทุนอะไรเลย เพราะถึงจะไม่ได้หุ้นเปล่าๆ (ฟรีแชร์) ก็คงได้ค่าธรรมเนียมในหน้าที่กรรมการ และนอกจากนี้ก็คอยแต่นั่งรับเงินที่คนเชื่อถือนำมาฝาก เหมือนเอาเงินมายื่นให้เจ้าของแยงก์และพวกพ้องเอาไปใช้ตามชอบใจฉะนั้น

เงินที่รับฝากไว้นั้น ในว่าก็ว่าจะได้เอาไปใช้ทำผลประโยชน์ให้งอกงามขึ้น และวิธีที่จะหาผลประโยชน์ได้ดีที่สุด ก็โดยให้เขากู้ไปอีกต่อหนึ่ง จะได้หวังเอาดอกเบี้ยจากผู้กู้ การให้กู้นั้นถ้ากระทำอย่างกวดขันจริงๆ แล้ว ก็อาจที่จะเป็นผลดีได้จริง ข้อนี้ย่อมไม่มีใครจะเถียงเลย แต่โดยมากแยงก์ย่อยไม่ใคร่จะทำการอันนี้ด้วยความระมัดระวังเท่าที่ควร และมักพลาดลงด้วยเหตุเชื่อคนกู้มากเกินไป ยอมให้กู้ไปโดยมิได้เพ่งเล็งดูว่า มีหลักทรัพย์เป็นประกันอยู่เพียงพอหรือไม่ มัวแต่ตื่นเต้นไปในทางที่คิดจะได้ดอกเบี้ยมากๆ ตามปากผู้กู้เขาพูด ครั้นไม่เป็นไปจริงตามปากพูด และมีลูกหนี้เช่นนี้มากๆ เข้า ก็ถึงที่ตั้งเครียด แยงก์เอง "หมุน" เงินไม่ทัน ถูกเจ้าหนี้เขาทวงหนักเข้า พลิกแพลงไปอย่างใดไม่ได้แล้ว ก็เป็นอันต้องปิดประตูกัน นี่เป็นการล้มอย่างเขากว่าทุกอย่าง การล้มอย่างที่ ๒ และร้ายกว่าอย่างที่ ๑ มักบังเกิดขึ้นเพราะเจ้าของแยงก์ปรารถนา

จะมั่งมีโดยรวดเร็ว จึงเอาเงินนั้นไปลงทุนในการอันใดอันหนึ่ง ซึ่งหวังว่าจะได้กำไรอย่างงดงามภายในเวลาอันรวดเร็ว แต่เผอิญกิจการอันนั้นไม่เป็นผลสำเร็จ เจ้าของแบงก์ก็ไม่มีเงินใช้ให้แก่ผู้ฝากเท่านั้นเอง การล้มอย่างที่ ๓ และอย่างเลวทรามที่สุด คือเจ้าของแบงก์เอาเงินที่รับฝากไว้นั้นไปใช้เป็นอาณาประโยชน์ของตนเองเสียในทางที่ไม่มีช่องจะได้ทุนคืนเลย เช่นเอาไปสร้างตึกรามใหญ่โตอยู่เสียเอง หรือบำรุงความสุขของตนและเพื่อนฝูงเป็นต้น ทั้งให้พวกพ้องกู้ยืมไปโดยไม่ต้องมีหลักทรัพย์ประกัน และยอมให้ค้างอยู่ได้นาน ๆ กับยอมให้เพื่อนฝูงสั่งจ่ายเกินทุนที่ฝากดังนี้เป็นต้น ซึ่งยิ่งทำไปก็ยิ่งเป็นทางร่อยหรอมากขึ้นทุกที จนในที่สุด "หมุน" เงินไม่ทันก็เลยฉิบหายกัน

การแบงก์ล้มในกรุงเทพ ฯ เราได้เห็นมาแล้วในเร็ว ๆ นี้มากเกินความต้องการแล้ว และได้ฟังคนอวดฉลาดกล่าวว่า "ฉันว่าแล้ว !" ดังนี้จนออกชื่นหูแล้วเหมือนกัน ทั้งพอแบงก์ในเมืองเราล้มลงที่ไร เห็นมีแต่กูซ้ำมึงก็เติม ดูประหนึ่งว่าในโลกนี้ไม่มีที่ไหนที่แบงก์จะล้มมากเท่าในกรุงเทพ ฯ ซึ่งถ้าจะนึกไปแล้วก็ดูราวกับจะกล่าวว่า ที่ใด ๆ ในโลกไม่มีคนขี้ฉ้อมากเท่าในกรุงเทพ ฯ ดังนี้ก็ดูไม่เป็นเกียรติยศอะไรแก่กรุงเทพ ฯ หรือชาติไทยเลย

แท้จริงการตั้งแบงก์เล็ก ๆ เพื่อประโยชน์ของผู้ตั้งโดยเฉพาะ และการที่แบงก์เช่นนี้ต้องล้ม มิใช่จะมีแต่ในเมืองเราเท่านั้นก็หามิได้ แม้ในประเทศอังกฤษ ซึ่งใคร ๆ โดยมากมักนิยมกันว่า เป็นผู้เริ่มริการแบงก์

ก็มีเหตุเช่นนี้เหมือนกัน ดังมีตัวอย่างปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์ "ไทมส์" ประจำสัปดาห์ วันที่ ๒๕ ธันวาคม ศกนี้เอง กล่าวถึงการล้มแห่งแยงก์ ชื่อ "ซิวิลเซอรวิซแยงก์" มีข้อความดังต่อไปนี้

(คำแปล)

ซิวิลเซอรวิซแยงก์ (จำกัดลิมใช้) แห่งถนนแชริงครอสส์ ได้ปิดประตูแล้วเมื่อวันเสาร์ (ที่ ๑๙ ธันวาคม) มิสเตอรโบรแฮม เจ้าพนักงานใหญ่ผู้รักษาทรัพย์สมบัติ ได้แจงความเย็นอยู่ในทางบัญชี ณ ท่ามกลางที่ชุมนุมอันแน่นแห่งเจ้าหนี้ ที่โรงอาหารโฮยอร์นเร็สโตรังต์เมื่อวันจันทร์ พวกกรรมการได้กำหนดการใช้หนี้ที่ค้างอยู่นั้นไว้แล้ว แต่มิสเตอรโบรแฮมชี้แจงว่า ครั้นเมื่อตัวเขาได้พิจารณาดูกำหนดการนั้นแล้ว กรรมการได้ถอนกำหนดการใช้หนี้นั้น และได้ยินยอมให้ออกประกาศชั่วคราว เพื่อจะได้ทำการเลิกบริษัทโดยความพร้อมใจแห่งกรรมการเอง และเขาจงไม่ปรารถนาที่จะว่าด้วยเรื่องกำหนดการใช้หนี้นั้นต่อไป

มิสเตอรโบรแฮมได้กล่าวต่อไปว่า ตามคำชี้แจงแห่งกรรมการได้ความว่า เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน มีหนี้อยู่รวมเบ็ดเสร็จ ๕๙,๕๔๔ ปอนด์ และเป็นเจ้าหนี้อยู่ ๕๙,๖๓๒ ปอนด์ . นอกจากเงินทุนซึ่งผู้ถือหุ้นยังมิได้ส่งและซึ่งยังมิได้เรียก ยังมีเงินอยู่อีกเป็นจำนวน ๒๕๔ ปอนด์ ซึ่งยังมิได้ใช้ให้ไปแก่เจ้าหนี้สามัญ คำชี้แจงของกรรมการหาได้แสดงปรากฏไม่ว่าแยงก์ซึ่งบริษัทได้ฝากเงินไว้นั้นเป็นเจ้าหนี้อยู่โดยจำนวนถึง ๗,๗๖๖ ปอนด์ และได้ถือหลักทรัพย์ คือใบหุ้นต่าง ๆ ของบริษัท ซึ่งฝ่ายเจ้าหนี้ประมาณ

เป็นราคา ๗,๙๓๒ ปอนด์ นอกจากนี้แขงก์ผู้รับฝากเงินก็จะได้มีกรรมสิทธิ์ในส่วนเงินสด ซึ่งมีอยู่ในบัญชีรายวันของบริษัทซึ่งฝากไว้ ซึ่งเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม มีอยู่ ๓,๓๖๖ ปอนด์ และซึ่งแขงก์อาจจะยึดเอาไว้เสียได้ ถ้าทรัพย์ที่ตีประกันไว้นั้นไม่ได้ราคาเพียงพอแก่หนี้ที่จะใช้หนี้ เมื่อถือเอาว่าแขงก์ผู้รับฝากเงินนั้นจะเป็นอันได้หนี้คืนบริบูรณ์แล้ว เท่าที่มิสเตอร์โบรแฮมทรายอยู่แล้วนั้น ก็ยังจะคงต้องใช้หนี้รายอื่น ๆ อยู่อีกรวม ๖๐,๐๙๘ ปอนด์

ส่วนทุนทรัพย์ เงินสด ๔,๐๐๐ ปอนด์ซึ่งมีกล่าวอยู่ในรายงานของกรรมการนั้น คือรวมเงินราย ๓,๓๖๖ ปอนด์ซึ่งอยู่ในมือแขงก์ผู้รับฝากนั้นด้วย ซึ่งที่จริงเงินรายนี้หาควรถือเอาเป็นทรัพย์บริสุทธิ์ไม่ (คือมีผู้จองไว้เสียแล้ว) ในวันที่ ๕ พฤศจิกายน คงมีเงินสดอยู่ในมือบริษัท ๘๐๗ ปอนด์ นอกจากจำนวนเงินที่อยู่ในมือผู้รับฝากนั้น กรรมการได้ประมาณราคาแห่งหุ้นส่วนต่าง ๆ (ในบริษัทอื่น) เป็นจำนวนเงิน ๕,๗๐๐ ปอนด์ แต่เจ้าพนักงานไม่พบหลักฐานเพียงพอที่จะแสดงให้เห็นได้ว่า จะมีหนทางได้จำนวนเงินมาจริงเท่าที่ประมาณนั้น รายการสำคัญที่สุดซึ่งมีกล่าวถึงในคำชี้แจงของกรรมการนั้นคือ "รายเงินให้กู้และซึ่งมีผู้สั่งจ่ายเกิน ที่จะได้รับคืนมาเป็นครั้งคราวในเวลาต่าง ๆ แต่ไม่มีรายใดเกินกว่า ๓ ปี ประมาณจำนวนเงิน ๔๐,๐๐๐ ปอนด์" เจ้าพนักงานสอบสวนได้ความว่ารายการลูกหนี้บริษัทมีอยู่ดังต่อไปนี้ คือ เงินให้กู้ ๓๑,๖๑๒ ปอนด์ เงินสั่งจ่ายเกิน ๒๓,๐๐๙ ปอนด์ รวมเป็น ๕๔,๖๒๑ ปอนด์ เจ้าพนักงานคะเนว่า คงจะเก็บได้ไม่เกินกว่า ๑๑,๘๙๖ ปอนด์ ในรายลูกหนี้

ของบริษัทมีเงินที่ให้พนักงานในบริษัทเองกู้ หรือจ่ายเกินเป็นจำนวนถึง ๒๑,๓๓๕ ปอนด์ พนักงานในบริษัทผู้เป็นลูกหนี้บริษัทเองคือ :—

มิสเตอร์ เย. ติ. เสาทเกต (ประธานกรรมการ) ๕,๕๗๗ ปอนด์ ซึ่งค้างอยู่หลายปีแล้ว และมีทรัพย์ประกันไม่เต็มราคา

มิสเตอร์ เอช. อิ. นิวตัน (กรรมการ) ๑,๖๐๐ ปอนด์ ซึ่งค้างอยู่หลายปีแล้ว และมีทรัพย์ประกันไม่เต็มราคา

มิสเตอร์ อิ. วิลดิง (ผู้ตรวจบัญชี) ๘,๗๐๘ ปอนด์ ซึ่งค้างอยู่หลายปีแล้ว และมีทรัพย์ประกันไม่เต็มราคา

มิสเตอร์ เอช. เอส. คูเปอร์ (ผู้จัดการและเลขานุการ) ๕,๔๕๐ ปอนด์ ซึ่งค้างอยู่ ๒ ปีแล้ว และไม่มีหลักทรัพย์เป็นประกันเลย

มิสเตอร์ ติ. บ. คัสเซ็น ซึ่งแสดงตนเป็นผู้ถือหุ้นส่วนมากที่สุดได้กล่าวขึ้นว่า จำนวนเงินเหล่านี้ไม่มีแสดงในบัญชีใช้จ่ายของบริษัทเลย

เจ้าพนักงานผู้รักษาทรัพย์สมบัติตอบว่า เรื่องนี้เป็นข้อซึ่งเขาจะต้องพิจารณาต่อไป เจ้าพนักงานประมาณว่า ทุนทรัพย์ทั้งหมดมีอยู่เป็นจำนวน ๒๓,๙๓๕ ปอนด์ คงเป็นอันยังขาดไม่พอใช้หนี้อยู่อีก ๓๖,๑๖๓ ปอนด์ โดยยกเงินทุนซึ่งผู้ถือหุ้นยังมิได้ใช้และซึ่งบริษัทยังมิได้เรียกนั้นเสีย อาศัยเหตุที่ได้เรียกทุนอีกหุ้นละ ๕ ชิลลิง เมื่อเดือนตุลาคมและพฤศจิกายน เป็นอันได้เงินมา ๗,๖๕๕ ปอนด์ คงเหลือทุนที่ยังค้างอยู่อีก ๔,๓๗๑ ปอนด์ บรรดากรรมการยังมิได้ส่งทุน ๕ ชิลลิงต่อหุ้นตามที่เรียกนั้นเลย นอกจากมิสเตอร์ เอล. เมอร์พีคนเดียวเท่านั้นได้ส่งแล้ว

ที่ประชุมได้ตกลงกันว่าให้ยึดแยงก์ และให้ยังคับให้บริษัทล้มละลาย

มิสเตอร์คัสเซ็นกล่าวว่า ทุน ๓๖,๐๐๐ ปอนด์ "ได้อันตรธานไปโดยอาการอันลึลับ"

เจ้าพนักงานผู้รักษาทรัพย์สมบัติล้มกล่าวว่า เขาจะได้พิจารณาข้อนั้นต่อไป แท้จริงเขาเห็นว่าเป็นของน่าเกลียดอย่างยิ่งที่บริษัทชนิดนี้ได้ใช้นามว่าแยงก์อันเป็นของควรนิยม เพื่อประโยชน์ให้พนักงานของบริษัทเองได้กู้เงินและสั่งจ่ายเกินบัญชี ความจริงเป็นเช่นนี้แท้ๆ ทีเดียว

(จบคำแปล)

ผู้ผ่านเมื่อได้อ่านข้อความข้างบนนี้แล้วคงจะรู้สึกว่า วิธีดำเนินการของแยงก์ย่อย ไม่ว่าแห่งใด ย่อมจะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ บริษัทเช่นนั้นมักมีอยู่สำหรับความสะดวกแห่งผู้เป็นกรรมการ และพรรคพวกเป็นพื้น และถ้าตรายใดยังมีคนพอใจเชื่อถือคำของผู้ที่ตั้ง "แยงก์" พากันนำเงินไปฝากโดยเห็นแก่ดอกเบี้ย ซึ่งเขาว่าจะให้อย่างงามๆ ฉะนี้คงจะยังต้องมีผู้คิดตั้ง "แยงก์" อยู่อีกตรายนั้น เพราะฉะนั้นเมื่อใครได้หลงเชื่อ "แยงก์" ชนิดนี้เข้าไปแล้ว พูดน้อยๆ หน่อยก็คือ เพราะเราโง่เองต่างหากนะท่านเอ๋ย และถึงแม้เราจะพูดจาใช้วาจาให้หยายคายป่านใด กล่าวโทษโฆษณาความชั่วของผู้ที่ตั้ง "แยงก์" ขึ้นสำหรับลวงเอาเงินคนนั้นป่านใด เงินของเราที่ได้สูญไปแล้วเพราะความหลงเชื่อเขานั้นจะได้กลับคืนมาก็หามิได้

สุภาษิตที่ควรใช้เตือนใจเราทั้งหลายในเมื่อจะทำกิจธุระกับแยงก์ คือ "ช้าๆ ได้พร้าสองเล่มงาม" อธิบายว่า การที่จะนำเงินไปฝากแยงก์ใด

ถึงแม้ว่าจะได้ดอกเบี้ยน้อยเป็นทางที่ทรัพย์ของเราจะผลิดอกออกผลช้าไปหน่อยก็ช่างเถิด ถือเอาความได้โดยแน่นอนเป็นเกณฑ์ ดีกว่าที่จะเอาเงินไปทิ้งเสียในบริษัท ซึ่งประกาศว่าจะทำให้เราได้มั่งมีเร็ว แต่ซึ่งโดยมากมักมีผู้ที่ได้มั่งมีเร็วจริงแต่ผู้เป็นเจ้าของบริษัทกับพรรคพวกของเขาเองเท่านั้น ถ้าเราช่วนกันกำหนดจดจำข้อนี้ให้มั่นไว้แล้ว ผู้ที่คิดตั้ง "แยงก์" ก็จะตั้งไม่ใคร่ได้โดยง่ายเท่าที่ได้เป็นมาแล้ว และเราก็จะไม่ต้องเปลืองเวลานั่งด่าเพื่อนร่วมญาติกันเองให้กินอื่นเขาพึงเหมือนสารไส้ให้กากิน ซึ่งเป็นกิจอันสกปรกไม่น่าพึงใจอย่างใดเลย ขอเชิญท่านคำนึงดูของดีเถิด.

อัศวพาหุ.

"ผ่าซาก" หรือ "ซ้ำซาก"?

แจ้งความมายังท่านบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทย ทราบ

หมู่นี้ข้าพเจ้าไม่ใคร่จะมีเวลาเขียนอะไร เพราะเป็นเวลาระหว่างทำการประลองยุทธ์เสือป่า แต่ข้าพเจ้าก็มีเวลาพอที่จะอ่านหนังสือพิมพ์ของท่านบ้าง และวันนี้ข้าพเจ้าเผอิญมีเวลาว่าง จึงเขียนจดหมายนี้มายังท่าน ซึ่งท่านจะนำลงพิมพ์หรือไม่ก็สุดแท้แต่จะเห็นสมควรเถิด

ในหนังสือพิมพ์ของท่านฉบับวันที่ ๕ มีนาคม มีรูปที่จำหน้าว่า "ความเปลี่ยนแปลงของโลก" ซึ่งทำให้ข้าพเจ้าทึ่งและอ่านจนตลอด ครั้นเมื่ออ่านจนจบแล้วรู้สึกอย่างไร ?

ในเรื่องนั้น "น.ภ." ผู้แต่งได้บอกกล่าวไว้ว่าจะกล่าวอย่าง "ขวานผ่าซาก" ข้าพเจ้าจึงอยากจะทราบจริง ๆ ว่า "น.ภ." เป็นผู้ชอบฟังคำพูด "ขวานผ่าซาก" เช่นนั้นบ้างหรือไม่ ? เมื่อชอบพูดเช่นนั้นแล้วลองฟัง (หรืออ่าน) คำเช่นนั้นดูบ้างเป็นไร ดูทีหรือว่าสชาติมันจะขมหรือหวาน

"น.ภ." กล่าวว่า ราชการในกระทรวงทบวงการต่าง ๆ ยังดำเนินไปไม่เร็วเสมอกัน ข้อนี้มิใช่ของใหม่ เป็นของเป็นมาแล้วแต่ครั้งพระเจ้าเหา การเปลี่ยนจะทำให้เป็นไปในชั่วพริบตาพริบเดียวแล้วได้หรือ ? ต้องอาศัยแก้วสารพัดนึกนั่นสิจึงจะทำเช่นนั้นได้

"น.ภ." กล่าวเป็นเลา ๆ ถึง "ความบกพร่องของเรา" แต่หาได้ชี้ออกมาเป็นตุเป็นตะไม่ว่าอะไรมันบกพร่องข้อไหน จึงเป็นอันสันนิษฐานได้จากคำชมเชยราชการกระทรวงกลาโหมว่า "น.ภ." ต้องการยกเอากระทรวงนั้นเป็นตัวอย่าง แต่ "น.ภ." ได้หวนตรองดูบ้างหรือเปล่าว่ากิจการต่างประเภทก็ต้องใช้ต่างวิธี ? ราชการก็เหมือนกิจการของบุคคลหรือบริษัท คือต้องคำนึงถึง ความเหมาะ เป็นที่ตั้งเหมาะแก่เวลา เหมาะแก่โอกาส เหมาะแก่ประเทศ เหมาะแก่บริษัท เหมาะแก่กิจการ เหมาะแก่เหตุ

ยังคันข้าพเจ้าจะขอตั้งปัญหาบางข้อ เนื่องด้วยความเห็น "ผ่าซาก" (หรือ "ซ้ำซาก") ของ "น.ภ." ดังต่อไปนี้ :—

๑. เวลานี้ (ซึ่งเป็นเวลาสงคราม) เป็นเวลาเหมาะละหรือที่จะขับสับเปลี่ยนตัวบุคคลในราชการ ไขว้ไปเขวมา ?

๒. โอกาส นี้เป็นโอกาสเหมาะสมหรือที่จะเอากิจการที่เนื่องด้วยกรุงสยามโดยจำเพาะ ไปกวนตอแยสัมพันธมิตรของเรา ในเวลาที่เขากำลังต้องกระทำความพยายามอย่างยวดยิ่ง และใช้สติปัญญาสามารถรวมกัน เพื่อดำริและจัดการต่อสู้เอาชัยแก่ศัตรูของเรา ?

๓. ประเทศ นี้เหมือนญี่ปุ่นหรือ จึงจะต้องเปรียบเทียบกับญี่ปุ่นทุกสิ่งทุกอย่างไป ? ผู้ที่ยังไม่ได้เคยไปเห็นกิจการในประเทศญี่ปุ่นด้วยตาตนเอง เป็นแต่ได้ความรู้จากหนังสือที่อ่าน เข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้าง จะระงับการเปรียบเมืองเรากับญี่ปุ่นเสียบ้างสักพักหนึ่งจะดีไหม ?

๔. บริษัท ของกระทรวงพลเรือน (คือข้าราชการและคนใช้ในกระทรวงนั้น ๆ) ตั้งอยู่ในวินัยอย่างทหารแล้วหรือ จึงจะแนะนำให้กระทรวงพลเรือนต่าง ๆ ดำเนินการปกครองอย่างกระทรวงกลาโหม ? แม้ในกระทรวงกลาโหมเอง พวก เสนา กับ อำมาตย์ ก็อยู่ในระเบียบผิดกันไม่ใช่หรือ ?

๕. กิจการ ของกระทรวงทบวงการต่าง ๆ จะถือว่าเหมือนกันทั้งหมดฉะนั้นหรือ จึงจะแนะนำให้ใช้ระเบียบการอย่างเดียวกัน ? เมื่อช่างไม้ใช้ขวานเป็นเครื่องมือประกอบกิจการได้แทบทุกอย่างฉะนี้ เราจะตั้งระเบียบให้เสมียนทั้งปวงใช้ขวานเหลาดินสอบ้างจะเป็นอย่างไร ? หรือเสมียนผู้ใดจะกล่าวว่าขวานเหลาดินสอไม่ได้ ? ขวานก็เป็นเหล็กมีคม และนับว่าถ้าจะบังคับให้ใช้เหลาดินสอให้ได้จริง ๆ แล้ว จะไม่ได้เทียวหรือ ? ก็คงเหลาได้ แต่ถ้าท่านไปพบเสมียนนั่งเหลาดินสอด้วยขวาน ท่านจะชันไหม ? คงชัน

เป็นแน่ แต่ตามความเห็นของข้าพเจ้าเห็นว่าคงจะไม่น้อยกว่ามี "จเร สำหรับตรวจราชการพลเรือนทั่วไป" ตามความเห็นของ "น.ภ." เพราะไม่เคยพบเคยเห็นรัฐบาลไหนในโลกนี้ตั้งจเรสำหรับตรวจราชการพลเรือนเลย !

๖. เหตุที่กระทรวงกลาโหมตั้งกรรมการคัดเลือกผู้ที่ไม่เหมาะแก่ตำแหน่งหน้าที่ออก หรือสับเปลี่ยนเจ้าหน้าที่บางตำแหน่งนั้น เป็นเหตุอันสมควรเพียงพอแล้วหรือ ที่จะต้องให้กระทรวงพลเรือนทั้งปวงต้องตั้งกรรมการเช่นนั้นบ้าง ? อีกประการหนึ่ง ค่าที่บุคคลบางคนไม่พอใจในตำแหน่งหน้าที่ของตนในราชการจนต้องลาออกเสียแล้วฉะนั้น เป็นเหตุเพียงพอละหรือ ที่จะให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต้องทรงริบจับสับเปลี่ยนแปลงหน้าที่ราชการ ?

ที่ข้าพเจ้าได้กล่าวข้อความมาทั้ง ๆ เช่นนี้ หวังใจว่า "น.ภ." จะไม่เคือง เพราะเขาเป็นผู้ชอบการพูดอย่าง "ขวานผ่าซาก" ไม่ใช่หรือ ? แต่ถ้าเคืองก็ขออภัยแก่ข้าพเจ้าเสียเถิด และขอให้เข้าใจว่า การพูด "ขวานผ่าซาก" นั้น มันไม่เป็นของยากอะไรดอก มันยากอยู่ที่ตอนผ่าแล้วให้ได้แก่นด้วยนั่นแหละ !

จากข้าพเจ้าผู้เป็นสหายของหนังสือพิมพ์ไทย.

ร. จ.

ระวังผีพนัน !

แจ้งความมายังท่านบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทย ทราบ

ข้าพเจ้ามีความยินดีจริง ๆ ที่ได้เห็นท่านลงความเห็นทักท้วงและติเตียนผู้ที่อ่านเล่นการพนัน เนื่องด้วยการเล่นฟุตบอลถ้วยทองหลวง และข้าพเจ้าเว้นเสียไม่ได้ที่จะมีจดหมายมาแจ้งให้ท่านทราบว่า ข้าพเจ้าเห็นชอบด้วยตามความเห็นของท่านทุกประการ

ข้าพเจ้าได้เคยนึกเสียใจมานานแล้ว ที่รู้สึกว่าการพนันกูเย็นของที่เข้าเลือดชาวไทยเราเสียจริง ๆ จนน่าอนาถใจ จริงอยู่การพนันย่อมมีอยู่ในหมู่ชนไม่ว่าชาติใดภาษาใด แต่ข้าพเจ้าก็ยังไม่ได้เคยพบชนหมู่ใดเลยที่จะไม่ได้รับความเสียหายเพราะการพนัน ส่วนข้อที่เสียทรัพย์นั้นยกเสียเถิด แต่นอกจากนี้ยังเป็นเหตุให้ประพฤติชั่วอย่างอื่น ๆ อีก เช่นฉ้อโกง, ขโมย, หลอกลวง, ปอกลอก และถ้าเป็นคนที่ไม่รู้จักเล่นอย่างนักเลง กรีฑา (สปอตสแมน) ก็เลยบังเกิดเหตุร้าย ๆ เช่นอาฆาตปองร้ายกัน หรือถึงแก่ทำร้ายกันบ้างก็มี

เมื่อเริ่มมีการเล่นฟุตบอลสำหรับรางวัลถ้วยหลวง ข้าพเจ้าหวังอยู่ว่าจะได้เห็นการเล่นอย่างสนุกเกิดขึ้นในเมืองไทยอย่างหนึ่ง ซึ่งจะไม่มีการพนันพร้อมด้วยผลร้ายต่าง ๆ แห่งการพนัน เพราะในพระราชปรารภที่พิมพ์ไว้ในสมุดระเบียบการของกรรมการฟุตบอลถ้วยทองหลวงนั้น มีข้อความชัดอยู่ว่า ฟุตบอลเป็นการเล่นอย่างดี เพราะไม่มีการพนัน

แต่ครั้นเริ่มเล่นไปได้หน่อย ก็มีข่าวมากระทบหูข้าพเจ้ามากขึ้นทุกที ว่ามีการพนันต่อรองกันอย่างมาก ๆ เช่นมีรายหนึ่ง พนันเอาเบียร์ ๑ ขวด ต่อ ๑๐ หีบ ว่าพวกโรงเรียนนายเรือชะชนะ ดังนี้เป็นต้น เมื่อพนันกันอย่างรุนแรงเช่นนี้ ก็ไม่เป็นการอัศจรรย์อันใด ที่ผู้แพ้พนันจะต้องโกรธเคืองจนลืมความเป็นนักเลงกรีฑาและสมยุติผู้ดี ! ข้าพเจ้าได้ยินข่าวโฆษกันว่า เมื่อวันที่โรงเรียนนายเรือเล่นกับกรมเสือป่ารายหลวงนั้น ถึงแก่มีผู้ได้กล่าวว่า ที่นักเรียนนายเรือแพ้วันนั้น เพราะนักเรียนนายเรือผู้เล่นบางคนได้รับสินบนให้แกล้งเล่นลดหย่อน คำพูดเช่นนี้เป็นคำที่ดูถูกนักเรียนนายเรืออย่างน่าชังที่สุด เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าหวังใจว่า ข่าวโฆษอันนั้นจะเป็นข่าวเหลวไหล เพราะว่าถ้าใครพูดได้เช่นนั้นจริงแล้ว ก็ไม่ใช่คนที่ควรจะให้เข้าสมาคมกับผู้ดีอีกต่อไป ควรไปสมาคมแต่กับกุ๊ยตามโรงบ่อนเท่านั้น ! แต่ผู้เล่นพนันแล้วไม่รู้จักสะกดใจอย่างนักเลงเช่นกล่าวมาแล้วนั้น บางทีแม้แต่โรงบ่อนก็จะเป็นสถานที่อันดีเกินวาสนาเขาไปละกระมัง ? ข้อแน่นอนมีอยู่อย่างหนึ่ง คือคนจำพวกนี้ เข้าที่ไหนคงบ่อนแตกที่นั่น !

เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าหวังใจว่า บรรดาคนไทยที่ชอบดูฟุตบอลโดยเชิงนักเลงกรีฑาแท้ ๆ จะช่วยกันเปล่งเสียงให้ดังพร้อมกัน ติเตียนคนที่จะมาเอาสนามฟุตบอลเป็นบ่อน หรือที่ชุมนุมซ่องจรจัดและนักเลงหัวไม้ ถ้าไม่ตักรอนเสียแต่เดี๋ยวนี้ ในไม่ช้าจะไม่ได้ดูฟุตบอลดีจริง ๆ เพราะถ้าปล่อยให้มีการพนันกันจนติดแล้ว ต่อไปความแพ้ชนะจะไม่ได้ตกอยู่ที่ตัวผู้เล่น คือพวกใดที่มีผู้พนันหนุนไว้มาก ๆ แม้อีกพวกหนึ่งจะเล่นเอาชนะ

ก็คงจะต้องถูกรับหนังสือกล่าวคำขู่เข็ญจะทำร้ายร่างกายเป็นต้น จนกลัวไม่กล้าเอาชนะคันนี้ก็ได้ ข้าพเจ้าได้ทรายข่าวว่า แม้แต่คราวนี้ก็ยังได้มีผู้เขียนจดหมายคล้าย ๆ เช่นนั้นแล้วรายหนึ่ง ทำนายเหตุร้ายต่าง ๆ อันจะบังเกิดมีถ้าโรงเรียนนายเรือไม่ได้ถ้วยทอง จริงอยู่ข่าวอันนี้ก็ไม่มีหลักฐาน และข้าพเจ้าก็ไม่ทรายตัวตนว่าใครเขียนถึงใครกันแน่ เป็นแต่ได้ยินแว่ว ๆ แต่ก็พอแลเห็นหนทางได้ว่า ต่อไปอาจจะมีเหตุอย่างไร

ข้าพเจ้าเชื่อว่า หนังสือพิมพ์ไทยจะช่วยตะโกนเตือนใจเพื่อนไทยอยู่เสมอ ให้ระวังตัวอย่าให้ผิพนันเข้าสิงได้ คงจะได้รับความขอบใจของบรรดานักเลงกีฬาทุกคนเป็นแน่.

อัศวพาหุ.

คำใช้แทนคำ "เอดิเตอร์"

แจ้งความมายังหนังสือพิมพ์ไทย ทราบ

ด้วยเมื่อเร็ว ๆ นี้ข้าพเจ้าได้เห็นความเห็นของท่านผู้หนึ่ง แสดงด้วยคำ "เอดิเตอร์" ว่าเราควรจะหาคำที่เป็นภาษามคธหรือสันสกฤตใช้แทน ในข้อนี้ข้าพเจ้าเห็นชอบด้วย เพราะที่จะคงใช้คำ "เอดิเตอร์" ต่อไปนั้นไม่สู้จะเหมาะ ด้วยว่าเป็นคำซึ่งมีผู้เข้าใจต่างกันอยู่แล้ว คือบังกฤษใช้คำนี้เรียกตำแหน่งผู้ที่เป็นหัวหน้าดูแลรวบรวมเรื่อง และข่าวที่ส่งลงหนังสือพิมพ์ แต่ฝ่ายฝรั่งเศสใช้เรียกเป็นนามผู้รับหนังสือซึ่งบุคคลแต่งพิมพ์และจำหน่าย

เป็นเล่ม ส่วนผู้ที่ทำการในหน้าที่ซึ่งอังกฤษเรียกว่า "เอดิเตอร์" นั้น ฝรั่งเศสเขาเรียกว่า "เรดัคเตอร์"

ส่วนคำไทยที่จะใช้แทนคำว่า "เอดิเตอร์" ของอังกฤษนั้นข้าพเจ้าได้ลองนึกดูอยู่ ยังหาไม่ได้เหมาะใจเลย ที่นึกได้อย่างสั้นว่า "ผู้รวบรวม" ก็ยังไม่เหมาะที่เดียว เพราะความยังเลื่อน ๆ อยู่ ถ้าจะให้แน่แน่นจะต้องใช้ว่า "ผู้รวบรวมเรื่อง" ก็ดูยังเคอะอยู่อีก จึงลองหันไปทางภาษามคธหรือสันสกฤตดูบ้าง

คำว่า "สาราณิยกร" ซึ่งหนังสือพิมพ์วิทยาจารย์ใช้อยู่นั้น เป็นคำซึ่งคิดกันขึ้นเมื่อเริ่มออกหนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเศษ แต่เท่าที่ข้าพเจ้าแปลได้รู้สึกไม่สู้จะถูกใจอยู่ หรือจะเป็นด้วยความรู้ของข้าพเจ้าจะแปลไม่ถึงก็ไม่ทราบ

ส่วนคำว่า "ปัณณะการี" ซึ่งมีผู้ได้ออกความเห็นมายังท่านให้ใช้นั้น ข้าพเจ้าลองค้นดูในพจนานุกรมได้ความว่า "ปัณณ = หนังสือ" "การี = อันเนื่องด้วยการ" มีความดังนี้ ก็ยังไม่สู้จะเป็นภาษาคัลนิทนัก เพราะคำ "การี" เป็นคุณศัพท์ หาใช่นามศัพท์ไม่

ส่วนใจข้าพเจ้าอยากจะใคร่ใช้ว่า "บรรณาธิการ" คือ "บรรณ" จากคำสันสกฤต "ปรฺณมฺ" ซึ่งเป็นคำเดียวกับ "ปัณณ" นั้นเอง แต่เขียนแผลงตามระเบียบของหนังสือไทย ประกอบกับคำ "อธิการ" ซึ่งในภาษาสันสกฤตและมคธเหมือนกัน แปลว่า "ผู้กระทำ" แปลรวมคำ "บรรณาธิการ" ว่า "ผู้กระทำการหนังสือ" ดูก็กินความได้หมดจดดีอยู่

แต่เข้าหากจะมีข้อท้วงได้ก็เพียงว่าคล้ายคำ "ขรรณาการ" อยู่หน่อย ซึ่งแท้จริงก็ไม่สำคัญนัก เพราะคงไม่ใช้ปนกันได้เลย

ทั้งนี้แล้วแต่ท่านจะเห็นสมควรเถิด

อ. พ.

"เอกาทศรถ" และ "ทศรถ"

ข้าพเจ้าได้เห็นศัพท์วินิจฉัยของ "นักเรียนเก่า" ในหนังสือพิมพ์ไทย ฉบับวันที่ ๑๒ เดือนนี้ ว่าด้วยพระนาม "เอกาทศรถ" และนาม "ท้าวทศรถ" ข้าพเจ้าอดไม่ได้ จึงขออนุญาตส่งความเห็นมาข้างดังต่อไปนี้ :—

๑. นามของบิดาพระรามนั้น เป็น "ทศรถ" แน่นอน ตามพระบรมราชาธิบายในบ่อเกิดรามเกียรติ์ ที่ขุนปฏิพากย์พิจารณ์ใช้เป็น "ทศรธ" ไปเช่นนี้ ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่า คงจะเป็นเพราะอ่านนามจากฉบับภาษาอังกฤษ และไม่สันทัดในทางแปลงตัวอักษรโรมันมาเป็นไทย จึงแปลงตัว "th" เป็น "ธ" ไป แท้จริงตามระเบียบของการเขียนภาษามคธหรือสันสกฤตด้วยอักษรโรมัน ตัว "th" ต้องเป็น "ถ" และ "dh" เป็น "ธ" คำว่า "รธ" ไม่มีทั้งในภาษามคธและสันสกฤตซึ่งจะใช้ประกอบเป็นนามบุคคลได้ มีแต่เป็นกิริยาศัพท์ ซึ่งแปลว่าถูกกระหนาบ หรือถูกบีบคั้น

๒. "ธตรฐ" เป็นนามท้าวโลกบาลผู้รักษาทิศตะวันออก เขียน "ธตรฐ" ดังนี้ถูก เพราะมาจากคำภาษามคธว่า "ธตรฏฺโฐ" แปลว่า "มิแคว้นมั่นคง" เป็นนามอันหนึ่งซึ่งใช้เรียกพระอินทร์ ดังปรากฏอยู่ในพระบรมราชาธิบายท้ายหนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องศกุนตลา

อนึ่ง "ธตรฐ" เป็นนามของมหากษัตริย์จันทรวงศ์ผู้ทรงราชย์ ณ นครหัสตินาปุระ มีพระนามปรากฏในหนังสือมหาภารต เขียนตามภาษาสันสกฤตว่า "ธฺฤตราษฺฏฺร" เป็นพระบิตุลาธิราช ของพระยุธิษเฐียรมหาธรรมราชา

๓. ส่วนพระนามของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นพระอนุชาธิราช แห่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนั้น ข้าพเจ้าเชื่อว่าเขียน "เอกาทศรถ" เป็นถูกแน่

ที่ข้าพเจ้ากล่าวเช่นนี้ เพราะข้าพเจ้าได้สังเกตและพิจารณาดูในพระราชพงศาวดาร และพิจารณาดูนามแห่งภูมิประเทศในที่ใกล้เคียงกรุงเก่า ได้รู้สึกมาแล้วว่า นักปราชญ์สมัยกรุงเทพทวาราวดีศรีอยุธยามีความรู้ในโบราณคดีข้างฝ่ายมัธยมประเทศดีกว่านักปราชญ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้เป็นอันมาก

เป็นต้นว่าการตั้งนามพระนคร พราหมณ์ในยุคนั้นกำลังกระทำความพยายามที่จะแสดงว่า พระรามและพระกฤษณเป็นอวตารของพระนารายณ์เหมือนกัน จึงได้เอานาม "ทวาราวดี" อันเป็นนามนครหลวงของพระกฤษณาวตาร (หรือที่เรารู้จักในเรื่องละครอนิรุทธว่า "ท้าวบรมจักรกฤษณ์")

มาควบกับนาม "อโยธยา" อันเป็นนครหลวงของพระรามาวตาร กับทุ่งในที่ใกล้ๆ นั้น ให้นามว่า "ทุ่งหรเทพ" ("หร" เป็นนามอันหนึ่งของพระอิศวร) และคิดนามเมืองละโว้เป็น "ลพบุรี" (เลียน "ลวปุร" อันเป็นเมืองของพระลพ โอรสพระรามาวตาร ซึ่งเหมาะอยู่ เพราะสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ โปรดให้พระราเมศวรราชโอรสไปครองเมืองละโว้) นามเหล่านี้เป็นพยานแห่งความรู้และเอาใจใส่ในโบราณคดีและวรรณคดีแห่งมัธยมประเทศ ซึ่งมีอยู่ในหมู่นักปราชญ์ครั้งกรุงเทพทวาราวดี และข้อนี้เองทำให้ข้าพเจ้าเชื่อว่าพระนามแห่งสมเด็จพระเอกาทศรถ คงจะเขียน "เอกาทศรถ" เช่นนี้ โดยความตั้งใจของนักปราชญ์สมัยนั้นที่จะเลียนนาม "ทศรถ" นั่นเองทีเดียว

นักเรียนอีกคนหนึ่ง

"ภูเก็ต" หรือ "ภูเก็จ"

ข้าพเจ้าได้เห็นศัพท์วินิจฉัยของ "นักเรียนเก่า" ซึ่งลงในหนังสือพิมพ์ไทยเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๒๑ กันยายนแล้ว แต่เพราะเหตุบางอย่างซึ่งไม่จำจะต้องอธิบายในที่นี้ ข้าพเจ้ามิได้มีโอกาสส่งความเห็นมายังท่านก่อนนี้

ยังดีข้าพเจ้าขออนุญาตส่งความรู้เห็นมายังท่าน เพื่อจะได้เพิ่มความรู้ในทางศัพท์นี้บ้าง

คำว่า "ภูเก็ต" นั้น ข้าพเจ้าได้ทราบว่ามาจากคำภาษามลายูว่า "บูกิต" แปลว่า "ภูเขา" ดังนี้จึงเขียนนามเมืองคล้อยตามว่า "ภูเก็ต"

ส่วนการที่ตัวสะกดมากลายเป็นตัว "ต" ไปนั้น จะเป็นไปเมื่อใด ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบ และผู้ที่แปลงจะได้แปลงด้วยความจงใจหรือเป็นแต่เขียนตามบุญตามกรรมก็หาทราบไม่

แต่ถึงว่าแปลมาอย่างไร ๆ ก็ตาม คำว่า "ภูเก็ต" นี้ ข้าพเจ้าได้เคยลองนึกแปลดูบ้างแล้วเหมือนกัน แต่ข้าพเจ้าตั้งเกณฑ์เอาว่าเป็นคำผสมภาษาไทย ไม่ใช่ภาษาบาลีหรือสันสกฤต คือคำว่า "ภู" แปลว่าเนิน หรือเขา คำว่า "เก็ต" แปลว่า "ฝั่ง" เช่นอย่างในจินตกวีนิพนธ์เห็นอยู่บ่อย ๆ ว่า "ชำมะรงค์เรือนเก็ตเพชรพราย" ฉะนี้เป็นต้นแต่นี้เป็นการเดาเล่นเท่านั้น เพราะไม่มีหลักฐานอะไรที่จะสำแดงว่า ท่านผู้ที่เขียนนามเมือง "ภูเก็ต" สะกด "ต" นั้น จะได้ตั้งใจเช่นนี้หรือไม่

ส่วนตัวข้าพเจ้าเองออกพอใจจะเชื่อข้างข้อที่ว่า นามเมืองภูเก็ตน่าจะได้แปลมาจากคำบูกิตภาษามลายู เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงเขียนนามเมืองนี้สะกด "ต" เสมอ.

นักเรียนอีกคนหนึ่ง

ศัพท์สันนิษฐาน

พินิศ และ พินิจ

ข้าพเจ้าได้อ่านศัพท์สันนิษฐานของ "นักเรียนเก่า" ที่ลงในหนังสือพิมพ์ไทย ฉบับประจำวันที่ ๓๑ มกราคม ว่าด้วยศัพท์ "พินิศ" และ

"พินิจ" นั้น ได้พิจารณาดูตลอดแล้ว จึงบังเกิดมีความเห็นบางอย่างซึ่งข้าพเจ้าพึงจะมีเวลาตรวจสอบหลักฐาน จึงขอส่งมาให้ท่าน "นักเรียนเก่า" อันเป็นผู้พอใจในการค้นเช่นนี้

๑. ศัพท์ "พินิจ" นั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าอาจจะแผลงจากคำสันสกฤต "วินิศ์" ซึ่งตามพจนานุกรมสันสกฤตของโมเนียร์วิลเลียมส์ (หน้า ๙๗๑ ช่องกลาง) แปลได้ว่า "to hear, to learn," ดังนี้ คำว่า "hear" ภาษาอังกฤษ แปลเป็นไทยว่า "ยิน" หรือ "ฟัง" คำว่า "learn" ภาษาอังกฤษ แปลเป็นไทยได้ว่า "เรียน" หรือ "สิ" หรือบางทีใช้ในที่หมายความว่า "สอดส่อง" หรือ "ตรวจ" ก็ได้ ดังนี้ถ้าใช้ศัพท์ "วินิศ" ในที่ว่า "สอดส่อง" ก็จะตรงกับที่เราๆ มักใช้ศัพท์ "พินิศ" อยู่แล้วนั่นเอง

เหตุฉะนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่า ศัพท์ "พินิศ" อาจจะเป็นศัพท์แผลงจากสันสกฤตตรงๆ ทีเดียว และศัพท์ว่า "พิศ" นั้น บางทีจะเลือนมาจาก "พินิศ" อีกชั้นหนึ่งก็ได้ แต่ข้อนี้ข้าพเจ้าไม่อยากยืนยัน (ศัพท์นี้จะขอกล่าวถึงข้างหน้าต่อไป)

ส่วนการที่ไทยเราใช้ศัพท์ "พินิศ" ในที่หมายความว่า "ดู" นั้น ข้าพเจ้าอยากใคร่สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นเพราะในชั้นหลังๆ ผู้ใช้ศัพท์ไม่เข้าใจมูลเดิม รู้แต่ว่า "พินิศ" แปลความว่าทำให้ได้ความรู้ตระหนัก และสำคัญว่าดูชวิญญาณเป็นของสำคัญกว่าอื่น จึงเลยใช้ศัพท์ "พินิศ" ในที่หมายความว่า "แลดู" ซึ่งผิดฉนัดทีเดียว เพราะมูลเดิมของเขาใช้ศัพท์ "วินิศ์" เนื่องด้วยโสตวิญญาณต่างหาก

แต่จะว่าใช้ผิดทุกแห่งไปทีเดียวก็ไม่ได้ เพราะศัพท์ว่า "พินิศจัย" หรือ "วินิจฉัย" ก็ใช้ถูก คือแปลว่าสอดส่องหาความจริงโดยวิธีพิจารณา เช่นพิจารณาคดีเป็นต้น และศัพท์ "วินิศจัย" ก็มาจากมูล "วินิศัม" นั่นเองเป็นแต่แปลความกว้างออกไปอีกว่า "ทำความตกลง" "สืบสวน" "ตัดสิน" "ทำใจแน่นอน" ฯลฯ

๒. ส่วนคำว่า "พิศ" ข้าพเจ้าเองยังปลงใจไม่ตกว่าจะควรสันนิษฐานเป็นศัพท์ไทยเราเองหรืออย่างไร ตัวสะกดนั้นจะเอาเป็นเกณฑ์ไม่ได้ เพราะมีคำไทยแท้ๆหลายคำที่ใช้ตัว "ศ" หรือ "ส" สะกดติดต่อกันมาช้านานแล้ว แต่คำนึงดูถึงที่ใช้แห่งคำว่า "พิศ" นี้ เห็นว่ามักจะใช้ควบกับคำอีกคำหนึ่ง ซึ่งหมายความว่าทำจักขุวิญญาณให้บังเกิดมีขึ้น เช่น "พิศดู" และ "เพ่งพิศ" เป็นต้น ก็ถ้าคำว่า "พิศ" แปลว่า "ดู" อยู่เองแล้ว ทำไมจึงเติมคำว่า "ดู" ซ้ำเข้าไปอีกด้วย หรือเติมคำว่า "เพ่ง" ซึ่งแปลว่าดูเหมือนกัน?

ดังนี้จึงมีปัญหาที่น่าถามอยู่ ๒ ข้อ คือ:—

ข้อ ๑ "พิศ" เป็นวิธีดูอย่างหนึ่ง เช่น "เพ่ง หรือ "มอง" ฉะนั้นหรือ? หรือว่า

ข้อ ๒ "พิศ" มีคำแปลอย่างอื่นนอกจากดู?

ถ้าเป็นอย่างข้อ ๒ นี้แล้ว "พิศ" จะเลื่อนมาจาก "พินิศ" อีกต่อหนึ่ง ได้หรือไม่? และถ้าเช่นนั้น "พิศดู" และ "เพ่งพิศ" จะหมายความว่าทั้งดูและฟัง อันเป็นกิริยาสำหรับหาความรู้ความเข้าใจได้แน่นอนกว่าใช้แต่ตาดูอย่างเดียว ฉะนี้ จะได้หรือไม่?

๓. ศัพท์ "พินิ" นั้น ข้าพเจ้าเห็นชอบตามความสันนิษฐานของ "นักเรียนเก่า" คือเลือนมาจากคำ "พินิจฉัย" เป็นแน่แท้

แต่ข้อที่จะให้เขียนว่า "พินิย์" เช่นนั้น ก็ยังไม่ถูกอยู่นั่นเองถ้าจะเขียน "พินิจฉย์" หรือ "พินิศย์" เช่นนั้น คงเป็นอันใกล้ข้างถูกมากขึ้นจริงอยู่ แต่ก็ยังไม่ถูกทีเดียวอีกนั่นแหละ เพราะต้องการรันต์พยัญชนะถึง ๒ ตัว ซึ่งแปลว่าทั้งสระเดิมของเขาเสียถึง ๒ ตัว อีกทั้งดูค่อนข้างจะรุงรังไปด้วย

ธรรมดาศัพท์ที่ยืมจากภาษาหนึ่ง มาใช้ในภาษาอีกภาษาหนึ่งผู้ใช้ภาษาย่อมจะอ่านเอาตามสะดวก และตัวเขียนก็เลือนไปตามสำเนียงด้วย และลงปลายคำยืมนั้นก็เลยกลายเป็นคำในภาษาของผู้ยืมไปทีเดียว เช่นในภาษาฝรั่งเศสยืมคำภาษาละตินมาแปลงเสียหลายคำ ทั้งสำเนียงและตัวสะกด เช่น "Abime" (เหว) จากคำละติน "Abysmus" ฝรั่งเศสโบราณเขียนว่า "Abysme" หรือ "Abisme" แต่ออกสำเนียงว่า "อะบีม" ในที่สุดตัว "s" จึงหายไป มีเครื่องหมาย "^" เหนือสระ "i" แทน จึงเป็น "Abime" อย่างปัจจุบัน ถึงแม้ในภาษาไทยเราเองก็มีคำที่ออกสำเนียงเพี้ยนก่อน แล้วก็เลยเขียนเพี้ยนไปด้วย เช่นที่กล่าวมาแล้ว นับว่าเป็นของธรรมดาจนเกือบจะเป็นสาธารณบัญญัติสำหรับความเปลี่ยนแปลงแห่งศัพท์เสียแล้ว จนน่าจะเป็นของแก้ไขยากเสียแล้วละกระมัง

๔. คำว่า "พินิจัย" ที่มีใช้อยู่บ้าง เช่นประกอบราชทินนามมี "พระยาราชพินิจัย" และ "พระชลธารพินิจัย" เป็นต้น ตามความเห็น

ของข้าพเจ้าเห็นว่าควรเขียน "พินิศจัย" เช่นนี้ทีเดียว เพราะจะได้ใกล้ข้างถูกตามศัพท์สันสกฤตเดิมว่า "วินิศ์จย" ทั้งการที่เปลี่ยนตัว "จ" เป็น "ศ" ก็ดูไม่เป็นการลำบากหรือรุงรัง และไม่ทำให้สำเนียงอ่านยากกว่าเก่าอีกด้วย.

นักเรียนอีกคนหนึ่ง

ศัพท์ "ภิมุข" และ "วังสรรค์"

ข้าพเจ้าได้อ่าน "ศัพท์สันนิษฐาน" ของ "นักเรียนเก่า" ที่ลงในหนังสือพิมพ์ไทยมานานแล้ว และข้าพเจ้าได้ลองไตร่ตรองและค้นคว้าดูบ้างแล้วหลายคราว เคยรู้สึกสนุกด้วยพออยู่ จึงได้เคยคิดอยู่บ้างว่า ถ้าข้าพเจ้ามีเวลาอยากจะใคร่ส่งความเห็นมาบ้าง เพื่อประกอบและช่วยการเสาะแสวงของ "นักเรียนเก่า"

มาเมื่อวันที่ ๓ สิงหาคม ข้าพเจ้าได้เห็นคำสันนิษฐานศัพท์ "ภิมุข" กับ "วังสรรค์" เห็นว่าข้าพเจ้าพอจะหาญส่งความสันนิษฐานและความเห็นของข้าพเจ้ามาบ้าง หวังใจว่าจะพอเป็นเครื่องช่วยประกอบการวิจารณ์ของนักเรียนได้บ้าง

๑. "พระยาภิมุขวงษา" นั้น ข้าพเจ้าเห็นว่า เขียน "ภิมุข" เช่นนี้ถูกเป็นแน่ เพราะความมุ่งหมายคงจะให้แปลว่า "หัวหน้า" หรือ "ผู้นำหน้า" และมาจากศัพท์ "อภิมุข" นั้นเอง ผู้ที่สังเกตนามยรรดาศักดิ์ขุนนางเก่าคงจะได้เห็นแล้วว่า ศัพท์ที่เริ่มด้วย "อภิ" ไทยเรามักทิ้งตัว "อ"

เสียมาก เช่น "ภิรมย์ราชา", "ภิมุขมนตรี", "ภิบาลพลขันธ์" เหล่านี้เป็นต้น

๒. นาม "พระยาราชวังสรรค์" นั้น ในพระราชพงศาวดาร และกฎหมายใช้ว่า "บังสัน" บ้าง "วังสัน" บ้าง ท่านอาจารย์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์แปลศัพท์ไม่ออก จึงได้อุตริแก้ "สัน" เป็น "สรรค์" ที่แท้นั้น ข้าพเจ้าเชื่อว่า นาม "ราชบังสัน" เดิมนั้น ได้ตั้งตามนามเดิมของคนแรกที่ได้รับตำแหน่งนั้น คือคงเป็นแขกชื่อ "บังเซ็น" หรือ "บังสัน"

การเอาคำไทยหรือมคอยประกอยกับนามเดิมของชาวต่างประเทศเช่นนี้ โบราณท่านชอบใช้อยู่ เช่นขุนนางญวนมี "ขุนเลื่องลันยิน" ดังนี้เป็นตัวอย่าง กับนามขุนนางชาวต่างประเทศ ท่านชอบใช้คำไทยประกอยคำต่างประเทศ เช่น "พระยาจุฬาราชมนตรี" (คำ "จุเลีย" เป็นนามของแขกชาวเปอรเซียแซ่หนึ่ง) "ขุนศรีวรข่าน" ("ข่าน" ภาษาเปอรเซียแปลว่า "หัวหน้า") ดังนี้เป็นต้น.

นักเรียนอีกคนหนึ่ง

จดหมาย

คำนับมายังท่านเอดิเตอร์หนังสือพิมพ์ไทย

ข้าพเจ้าได้อ่านจดหมายของ "นายบุญสอาด" ซึ่งท่านได้ลงพิมพ์ในฉบับประจำวันศุกร์ที่ ๑๘ กันยายน ของท่านนั้นแล้ว ยังเกิดมีความเห็นขึ้นดังต่อไปนี้

๑. สมัยเก่าท่านเล่าว่า "กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี" สมัยนี้จะต้องแก้ไขกล่าวเสียใหม่ว่า "กรุงรัตนโกสินทร์ไม่สิ้นคนอวดดี" กระมัง

๒. ข้อที่ผู้น้อยจะมีความเห็นในกิจการที่จะให้บ้านเมืองเจริญนั้นเป็นการสมควรอยู่ และถ้าความเห็นนั้นเป็นไปเพื่อความตั้งใจดีจริง หวังดีต่อชาติบ้านเมืองจริง เชื่อว่าผู้ใหญ่ก็คงจะต้องฟัง แต่ถ้าความเห็นของผู้น้อยนั้น เป็นแต่จะแสดงโวหารพูดสร้าน หรือมุ่งประโยชน์แห่งชนหมู่ใดหมู่หนึ่งโดยเฉพาะ ไม่ใช่มุ่งประโยชน์ชนหมู่มากแล้ว ถ้าผู้ใหญ่จะไม่ยอมฟังข้าพเจ้าก็เห็นว่าชอบอยู่ เพราะผู้ที่จะเรียกว่าเป็นผู้ใหญ่ได้จริงก็คือผู้ที่มีหน้าที่ทำราชการสูง ๆ ซึ่งต้องใช้เวลาเพื่อประโยชน์แห่งหน้าที่ราชการดีกว่าที่จะมานั่งฟังความคุยพูดสร้านของคน "รักชาติ" ซึ่งแปลคำ "ชาติ" ว่า "กูเอง"

๓. ผู้น้อยที่เป็นข้าราชการมีหน้าที่ฟังยังคับบัญชามากกว่าออกความเห็น ถ้ายอมว่ามีหน้าที่ออกความเห็นได้ด้วยในเวลาทั้งปวงและในสิ่งทั้งปวงแล้ว ราชการคงเสีย เพราะต้องเสียวินัยเป็นแน่

๔. ผู้ใหญ่ควรฟังความเห็นผู้น้อยแต่เฉพาะในเวลาอันควร และเฉพาะในเรื่องอันควร คือเรื่องที่เนื่องด้วยหน้าที่ของผู้ที่แสดงความเห็น ถ้าผู้ใหญ่คนใดต้องอาศัยแต่ความเห็นผู้น้อยอยู่เสมอแล้ว ก็ชื่อว่าไม่มีความสามารถพอแก่หน้าที่ ควรออกเสียจากหน้าที่ดีกว่า จะได้ให้โอกาสผู้ที่มีความสามารถมากกว่าเข้ารับหน้าที่แทน

๕. ความดำริของผู้ใหญ่ที่จะกระทำขึ้น จะบอกแก่ผู้น้อยทุก ๆ อย่างไม่ได้ เพราะมีกิจการบางอย่างซึ่งจำเป็นต้องคิดและรักษาไว้เป็นความลับ

๖. ผู้น้อยซึ่งต้องการรู้เหตุผล แห่ง การ งาน ที่ทำก่อนแล้วจึงทำนั้น ข้าพเจ้าเห็นควรไปรับราชการเมืองจีนจะดีกว่า ส่วนในกรุงสยามและประเทศอื่นที่มีรัฐบาลเป็นหลักฐานมั่นคง ต้องการใช้แต่ข้าราชการที่รู้จักรักษาวินัย และรู้จักฐานะของตนว่าเป็นผู้ใหญ่ผู้น้อยเพียงใด ข้อนี้รัฐบาลในยุโรปก็เหมือนกัน เว้นเสียแต่ในเมืองโปรตุเกตเมืองเดียวเท่านั้น

๗. ข้าพเจ้าเชื่ออยู่โดยแน่นอนว่า ถ้าเมื่อใดไทยเราทั่ว ๆ ไปเริ่มคิดอย่างจีนและโปรตุเกต เมื่อนั้นควรเตรียมตัวเป็นชั้นช้า เพราะคงจะไม่ตั้งตัวอยู่ได้อีกช้าปานใด

๘. เมืองจีนหรือโปรตุเกตจะเปรียบกับเมืองไทยเราไม่ได้ ส่วนเมืองจีนนั้นรอดตัวที่เป็นเมืองใหญ่ และชาติฝรั่งแย่งกันอยู่มาก จึงยังไม่สลาย ส่วนโปรตุเกตรอดตัวที่อยู่ในยุโรปจึงยังไม่สลาย ข้อความเหล่านี้คนไทยเราไม่ควรจะลืมเป็นอันขาด ไม่ควรคิดว่าจีน "รักชาติ" แล้วก็ยังไม่สลาย เพราะฉะนั้นไทยจะทำเช่นเขาบ้างก็คงไม่ สลาย ถ้าคิดเช่นนี้เป็นคิดผิดโดยแท้

๙. การอวดดีนั้น ไม่ยากอะไร ใคร ๆ ก็อวดได้ แต่การประพฤติดี นั้นแหละยาก

๑๐. เมื่อใครมีความเห็นอะไร ซึ่งจะแสดงเพื่อหวังประโยชน์แก่บ้านเมืองหรือคนร่วมชาติ ก็แสดงออกมาตรง ๆ อย่างที่ข้าพเจ้าได้พยายามกระทำอยู่เนือง ๆ แล้วนั้น จะดีกว่าที่จะทำเป็นคนในฝักอย่าง "นายขุนสอาด" กระมัง เมื่อมีอะไรจะพูดก็พูดไปให้เป็นแก่นเป็นสาร เมื่อไม่มี

เรื่องจะพูด นอกจากเก็บข้อปากคนต่างชาติมาพูดแล้วจะย่าพูดดีกว่า รกหูเพื่อนบ้าน.

อัศวพาหุ.

"ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ"

(ตามความเห็นของคนหลายคน)

เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ข้าพเจ้าได้อ่านหนังสือพิมพ์ไทยได้พบความเห็นที่แสดงไว้ในเรื่องทำการโกนจุก ว่าเป็น "การตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ" คือเป็นของที่เปลืองทรัพย์เปล่า ๆ โดยหาผลดีอันใดมิได้ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงมาไตร่ตรองดู และได้พูดจาหารือกับมิตรสหายบางคน ซึ่งข้าพเจ้าเข้าใจ และเชื่อว่าเขาก็เป็นผู้มีความคิดเห็นทันสมัยอยู่เหมือนกัน (เพราะถ้าเขาไม่ทันสมัยคงจะไม่ได้คงอยู่ในราชการในขณะนี้) ผลแห่งการสนทนากันในเรื่อง "ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ" ได้บังเกิดมีความเห็นเป็นข้อความพ้องกัน ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นข้อความอันชอบกลควรฟังอยู่บ้าง และเมื่อคำนึงถึงอายุของผู้ที่สนทนากันอยู่นั้น มีตั้งแต่ผู้ใหญ่ชั้นอายุ ๕๔ จนถึงชั้นหนุ่มอายุ ๒๔ มีความเห็นลงกันได้ถึงนี้ว่าเป็นของประหลาดอยู่บ้าง ข้าพเจ้าผู้มีอายุอยู่ในย่านกลางระหว่าง ๕๔ กับ ๒๔ นั้น จึงได้ขออนุญาตท่านผู้ที่สนทนากันอยู่นั้นจดข้อความอันเป็นความเห็นยุติต้องกันนั้นส่งมายังท่าน โดยความหวังว่าบางทีจะเป็นข้อที่ควรผู้อ่านของท่านจะพิจารณาบ้าง ดังต่อไปนี้

๑. ถ้าจัดว่าการโกนจุกเป็น "ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ" การแต่งงานก็เป็นเหมือนกัน และงานศพเป็นอย่างมากที่สุด เพราะงานศพนั้น ถึงจะทำให้หรูหราปานใดก็ไม่ทำให้ผู้ตายกลับฟื้นคืนเป็นขึ้นมาได้ และอย่างไร ๆ ผู้ตายก็ไม่ได้รับประโยชน์อะไร ทั้งอย่างไร ๆ ก็ไม่ได้รู้ได้เห็นด้วยเลย ส่วนการโกนจุกเสียอีกตัวเด็กยังได้รู้สึกสนุก และได้ทำขวัญอีกด้วย ส่วนการแต่งงานนั้น เชื่อว่าถ้าถามตัวย่าวสาวเองคงสมัครไม่ให้มีงานเอิกเกริกมากมายอะไรเลยก็เป็นได้

๒. การมีงานโกนจุก งานขวชนาค งานข่าวสาว งานทำบุญอายุ และงานทำบุญเรือน ซึ่งเป็นแบบอย่างมีมาแต่โบราณในเมืองเรานั้นลองตรองดูว่า ถ้าไม่มีประโยชน์อะไรเลยเขาคงไม่ทำ เพราะไม่มีมนุษย์ชาติใดในโลกนี้ที่มีความพอใจที่จะจ่าย ทุน ทรัพย์ ไปโดยมิได้ มุ่ง ประโยชน์ทางตรงหรือทางอ้อม เพราะฉะนั้นเป็นอันต้องเชื่อว่าเพราะเขามุ่งประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแน่

๓. เมื่อไตร่ตรองกันดูแล้ว ก็เห็นว่าประโยชน์ที่พึงหวังได้มีอยู่เป็นอาทิ คือ โอกาสที่ได้สมาคมกันในระหว่างเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นของปรารถนาแห่งบรรดามนุษย์ซึ่งมิใช่คนป่า คือผู้ที่อาจะได้วางใจซึ่งกันและกันได้แล้วว่า เมื่อพบกันจะไม่ต้องฆ่าฟันกัน หรือถ้าจะอธิบายให้ลงเค้าอย่างสมัยใหม่ก็แปลว่า บรรดามนุษย์ที่ "ซิวิไลซ์" แล้ว ย่อมมีความปรารถนาหาโอกาสที่จะได้สมาคมในระหว่างกันและกัน เพื่อสำแดงอัธยาศัยไมตรีทอดสนิทติดพันกันด้วยมิตรจิต เพื่อความสะดวกที่จะได้พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในเมื่อมีกิจจำเป็น

การสมาคมกันเช่นนี้ ต่างชาติต่างภาษาก็มีประเพณีต่างกัน และมีที่ตรงกันก็มาก เช่นการแต่งงานย่าวสาวย่อมมีทุกชาติ และงานอายุ และงานขึ้นเรือนก็เหมือนกัน ส่วนงานโกนจุกและงานบวชนาค ฝรั่งเขาไม่มี แต่เขามีงานให้บุตรเริ่มรับแขก งานกินเลี้ยง (ดินเนอร) งานเต้นรำ (บอลล์) งานสังคีต (คอนเสิต) ซึ่งไทยเราไม่มี งานเหล่านี้ล้วนเป็นการ "ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ" ไม่ผิดกับงานโกนจุกของเราเลย

๔. ยังมีความมุ่งหมายอีกอย่างหนึ่งซึ่งควรคำนึง คือการที่มีงานโกนจุกบุตรนั้น ย่อมเป็นโอกาสที่จะเชิญเสด็จเจ้านาย และเชิญผู้มีบรรดาศักดิ์สูงไปเหยียบเรือน เพื่อเป็นสวัสดิมงคล หรือถ้าจะไม่เชื้อเชิญในส่วนสวัสดิมงคลอีกต่อไป ก็ยังต้องคำนึงถึงประโยชน์ทางได้ชื่อเสียงในการที่มีคนสำคัญๆ ไปเหยียบบ้าน ทั้งได้มีโอกาสนำให้บุตรได้รู้จักกับท่านผู้ใหญ่อีกด้วย ถึงการแต่งงานก็มีประโยชน์เช่นเดียวกัน และการมีเลี้ยงหรือเต้นรำของฝรั่งเขาก็มุ่งประโยชน์อย่างเดียวกัน เพราะฉะนั้นจะว่าการมีงานเป็นการเปลืองทรัพย์เปล่าหรือ

๕. ประเพณีไทยเรา ผู้ไปช่วยงานไม่ใคร่จะไปมือเปล่า ต้องมีของไปด้วย หรือมีเงินไปทำขวัญเป็นต้น ถึงฝรั่งเขาก็ช่วยกันเหมือนกัน

๖. เมื่อมีงานครั้งหนึ่งแล้ว ผู้ที่มาเป็นแขกก็คงจะต้องหาโอกาสเชิญตอบแทนอย่างเหมือนกัน ซึ่งเหมือนผลัดกันออกทุนทรัพย์เพื่อบำรุงความไมตรี จะว่าเปล่าประโยชน์เสียหรือ

๗. การที่จะเลิกถอนประเพณีอันหนึ่งแล้ว ต้องมีอย่างอื่นมาแทนที่ซึ่งดีกว่า จึงควรเลิก เพราะฉะนั้นถ้าจะเลิกประเพณีมีงานอย่างไทยก็ต้องมี

งานอย่างฝรั่งแทน คือถ้าจะเลิกงานโกนจุก บวชนาค ทำบุญอายุ ทำบุญเรือน ต้องเปลี่ยนเป็นมีการเลี้ยง การเต้นรำ การอุทยาน สโมสร การสังคีตเป็นต้น

๘. วิสัยมนุษย์อดสมาคมกันไม่ได้ เพราะฉะนั้นถ้าเลิกมีงานอย่างแขกไทยเราแล้ว และไม่มีงานอย่างแขกฝรั่งขึ้นแทน คนเราก็จะต้องหาทางสมาคมอย่างอื่น และโดยเหตุที่ในเมืองเราก็ตั้งสโมสรไม่ติด จึงต้องตกลงไปสมาคมกันที่โรงเหล้า ซึ่งเรียกว่า "โฮเตล" หรือ "กุ๊กซอย" หรืออะไรต่าง ๆ แต่ก็ไม่พ้นจากการเป็นโรงเหล้าอยู่นั่นเอง

เมื่อความจริงมีอยู่เช่นนี้ จึงเห็นว่า เป็นข้อควรคำนึงอยู่ว่าการมีงานอย่างแขกไทย มีงานโกนจุก งานบวชนาค งานข่าวสาว งานทำบุญอายุเป็นต้น เหล่านี้จะควรจัดว่าเป็นของเปล่าประโยชน์และเปลืองทรัพย์โดยไม่มีผลหรือไม่ และการเสียทรัพย์เช่นนี้จะร้ายกว่าเสียโดยทางไปเที่ยวโรงเหล้าหรือไม่ ?

ในที่สุด คำว่า "ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ" ต้องเข้าใจว่าคือการเสียทรัพย์ไปโดยไม่มีคุณ เพราะฉะนั้นการเสียทรัพย์ไปเพราะทำงานโกนจุก กับเสียไปโดยเอาเงินไปข้ากระเป๋าชาวต่างประเทศในทางซื้อเหล้ามาทอนอายุและทอนกำลังกายของตนเอง อย่างไหนจะเป็นการ "ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ" มากกว่ากัน ?

รามจิตติ.

ประโยชน์แห่งถนนในหัวเมือง

ในประเทศสยามนี้ สิ่งซึ่งเป็นพยานแห่งความเจริญก็มีปรากฏขึ้นเป็นลำดับ ประจักษ์แก่ตาคนทั้งหลาย (นอกจากผู้ที่ไม่อยากจะเห็น) แต่ยังมีอะไรอยู่อย่างหนึ่งซึ่งยังขกพร่องอยู่ คือถนนสำหรับเป็นหนทางไปมาในหัวเมือง

บ้านเมืองใด ๆ ถึงแม้ว่าจะมีพื้นแผ่นดินอันเป็นที่เพาะปลูกงอกงามสักปานใดก็ดี แต่ถ้ายกพร่องในทางคมนาคมแล้ว พืชผลที่เพาะปลูกก็เท่ากับเสียเปล่า เพราะไม่สามารถที่จะนำไปถึงตลาดได้ ดังนี้จึงเห็นว่าควรมีถนนขึ้นข้าง

บางทีจะมีผู้เถียงว่า รัฐบาลได้จัดการสร้างรถไฟขึ้นแล้วเกือบจะทั่วพระราชอาณาจักร และนอกจากรถไฟก็มีแม่น้ำลำคลองสำหรับเป็นทางคมนาคมอยู่แล้ว จะต้องทำถนนขึ้นอีกทำไม

ขอตอบว่า รถไฟไม่ได้มีไปทุกแห่ง และบางแห่งที่มีที่ดินดี ๆ ไม่มีรถไฟไปถึงก็มี เช่นเพชรบูรณ์, สุพรรณบุรี, กาญจนบุรี เป็นต้นและที่เหล่านี้ไม่แลเห็นว่าจะได้มีรถไฟต่อไปถึงได้ในเวลาใดด้วย นอกจากนี้ ถึงแม้ที่ ๆ มีรถไฟไปถึงแต่ไม่เป็นของสะดวกสำหรับผู้ใช้ก็มี ดังจะได้อธิบายโดยพิสดารต่อไปข้างหน้า

ส่วนแม่น้ำลำคลอง ที่ว่าเป็นทางคมนาคมมีอยู่พร้อมแล้วนั้นข้าพเจ้าขอโอกาสกล่าวโดยเคารพต่อท่านทั้งหลาย ผู้นั่งดำริการจากเก้าอี้ตัวใหญ่ในออฟฟิศในกรุงเทพ ฯ ว่ามีบางแห่งในพระราชอาณาจักรนี้ที่เป็นที่ลอนกว่า

กรุงเทพฯ เพราะฉะนั้นแม่น้ำลำคลองใช้ได้แต่ในฤดูน้ำเท่านั้น ในฤดูแล้งลำคลองจะแลเห็นได้เป็นแต่เหมือนรางอะไรแห้ง ๆ อยู่ในพื้นแผ่นดิน ซึ่งไม่มีประโยชน์ในทางคมนาคมเลย แต่ตรงกันข้ามกลับเป็นเครื่องขัดขวางแก่การไปมาสะดวกแห่งเกวียนด้วยซ้ำ

เป็นเคราะห์ร้ายของชาวหัวเมือง ที่ท่านผู้มีหน้าที่ดำริการงานและผู้อนุญาตประสาธน์กิจการให้สำเร็จไปนั้น มักจะเป็นผู้ที่นั่งอยู่แต่ในออฟพีศในกรุงเทพฯ และเมื่อท่านทำการงานเสร็จชั่ววันหนึ่งแล้วท่านก็ยุรยาตรจากออฟพีศขึ้นสู่รถยนตร์ นั่งพิงให้โซเฟอร์ของท่านขับแล่นระเรื่อยไปในท้องถนนหลวงอันกว้างขวางราบรื่น ท่านจึงลืมคำนึงถึงความลำบากของผู้ที่ต้องอยู่ในหัวเมือง ซึ่งแม้แต่จะเดินไปหาเพื่อนบ้านผู้ใกล้เคียงก็ต้องเดินเลียวลดไปในทุ่งในป่า เสียเวลารู้จักว่าเท่าไร!

ยังมีคำที่ผู้ไม่เห็นชอบด้วยในการตัดถนนในหัวเมือง มักกล่าว ว่าถนนถึงหากจะตัดชาวบ้านก็ไม่ใช้ ข้อนี้บางทีจะเป็นได้ในที่ ๆ ตัดถนนไปโดยมิได้คำนึงถึงที่ตั้งอยู่แห่งหมู่บ้าน แต่ถ้าถนนตัดไปให้ใกล้บ้านและไร่สวน ข้าพเจ้าอาจจะกล่าวยืนยันได้ด้วยความรู้เห็นเองว่าชาวบ้านใช้ถนนเป็นแน่แท้

บางท่านก็กล่าวว่า การตัดถนนขึ้นจะเป็นการแข่งกับรถไฟ และอาจจะทำให้รายได้ของรถไฟหลวงตกต่ำไป ข้อนี้ข้าพเจ้าขอชี้แจงโต้ด้วยอุทาหรณ์ เอาความเป็นจริงในส่วนน้อยนิดแห่งหัวเมืองมาเล่าให้ท่านฟัง

ในระหว่างบ้านโป่งกับนครปฐมก็ได้มีรถไฟ เดินไปมา นานมา แล้วแต่ถึงแม้ตั้งแต่เมื่อยังมิได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนทรงพลขึ้น

ชาวไร่และสวนที่อยู่ในระหว่างนครปฐมกับ บ้านโป่งนั้นก็หาได้ ใช้รถไฟโดยทั่วถึงกันไม่ เพราะเหตุไร ? เพราะพืชผลที่เขาต้องการขายนั้นล้วนเป็นของสดซึ่งจะรั้งรอเนิ่นไปไม่ได้ จำเป็นต้องรีบนำไปขายที่ตลาดนครปฐมหรือบ้านโป่งให้ทันในเวลาเช้า แต่รถไฟไม่ได้เดินในเวลาที่เหมาะแก่เขา และถ้าขืนรอขึ้นรถไฟก็เย็นอันเอาของไปขายไม่ทัน พวกชาวไร่ชาวสวนที่มีผักหรือพืชผลจะนำไปขาย จึงมักหาบของนั้น ๆ เดินไปที่นครปฐมหรือบ้านโป่ง และต้องเดินเลาะลัดตัดป่าหรือเลียวลดไปตามทางเกวียนบ้าง ตามแต่จะสะดวก ครั้นเมื่อได้ตัดถนนทรงพลขึ้นแล้ว ชาวไร่ชาวสวนในระหว่างที่ ๆ ถนนนั้นผ่านไปได้รับความสะดวกเป็นอันมาก เพราะมีหนทางอันโล่งเตียนสำหรับเดินไปตลาดนครปฐมและบ้านโป่ง และข้าพเจ้าอาจรับรองได้ โดยได้เห็นแก่ตาเอง ว่าถนนทรงพลมีคนหาบของเดินไปมาทุกวันมิได้ขาด และได้ทราบโดยแน่นอนว่าพวกชาวไร่ ชาวสวนพากันเปล่งอุทานวาจาโมทนาสาธุกันเป็นอันมากทีเดียว

ส่วนที่ ๆ ไม่มีรถไฟไปถึง ถนนยิ่งเป็นของจำเป็นยิ่งขึ้น เช่น เมืองเพชรบูรณ์ มีลำน้ำเป็นทางคมนาคมอยู่แล้วก็จริงอยู่ แต่ไม่เป็นทางที่ดำเนินสะดวกหามิได้ ที่ดินในจังหวัดเพชรบูรณ์นั้น ข้าพเจ้าได้ทราบว่าเป็นดินดีเหมาะแก่การทำไร่นาและเพาะปลูกสารพัด แต่การทำไร่นาและเพาะปลูกในที่นั้นมีผู้ทำน้อยทีเดียว เพราะถึงหากว่าจะทำขึ้นก็ไม่มีหนทางที่จะนำพืชผลไปจำหน่ายได้โดยสะดวก โดยปรกติข้าวที่ปลูกขึ้นในจังหวัดเพชรบูรณ์ก็ซื้อขายกันแต่ในท้องที่ และขายถูกกว่าทางกรุงเทพฯ ตั้ง ๒ หรือ ๓ เท่า และ

บางปีทำนาได้ผลดีมาก ๆ ข้าวเหลือกินเหลือขาย เลยงดทำนากันเสียปีหนึ่งก็ได้ ดังนี้เป็นอันว่าทรัพย์ของชาติเท่ากับไปถูกตรึงไว้เสียส่วนหนึ่ง เพราะขาดทางที่จะไปมาติดต่อถึงตลาด ข้าพเจ้ายกเอาเพชรบูรณ์มากล่าวแต่พอเป็นตัวอย่างเท่านั้นแต่ที่แท้ในพระราชอาณาจักรนี้ ยังมีอีกหลายแห่งที่ไม่มีโอกาสจะเจริญเพราะขาดทางคมนาคม

ผู้ใดที่ได้เคยไปเที่ยว หรือแม้ได้ฟังคำเขาเล่าถึงเมืองเขมรและเมืองญวน คงจะได้เคยนึกบ้างแล้วว่า ทำไมเมืองไทยเราจึงไม่คิดสร้างถนนหลวงบำรุงการคมนาคมขึ้นอย่างในเมืองเขมรและเมืองญวนบ้าง? นอกจากที่จะเป็นประโยชน์ในทางเปิดความเจริญในทางค้าขาย การมีถนนย่อมจะมีประโยชน์สะดวกแก่การปกครองด้วย เพราะถ้ามีทางไปมาได้โดยสะดวกแล้ว เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองก็จะได้มีโอกาสสำรวจตรวจตราท้องที่ได้โดยทั่วถึงยิ่งขึ้น ข้อนี้ได้ปรากฏชัดแล้วในมณฑลปักษ์ใต้ซึ่งมีถนนหนทางไปมามากกว่าในภาคใด ๆ ท้องที่ซึ่งเคยต้องกินเวลาตรวจตั้ง ๑๕ วันในเมื่อยังไม่มีถนน ครั้นมีถนนขึ้นแล้วอาจตรวจได้ภายใน ๔ หรือ ๕ วันเท่านั้น เพราะไม่ต้องเสียเวลาขี่ม้าหรือเดินเลียวลดไปในทุ่งเรือ การมีถนนข้าพเจ้าเชื่อว่าจะสะดวกแก่การติดตามโจรผู้ร้ายด้วยอีกอย่างหนึ่ง เพราะเจ้าหน้าที่อาจใช้ยวดยานพาหนะที่เดินได้โดยรวดเร็วไปตามถนน ซึ่งทำให้มีโอกาสไปคอยดักต้นทางของผู้ร้ายที่จะซอกแซกลดเลี้ยวหนีไปนั้นได้ แต่ถ้าไม่มีถนนก็ได้แต่สะกดรอยตามผู้ร้ายไป และอาศัยเหตุที่ผู้ร้ายได้เปรียบฐานได้ออกเดินไปเสียก่อนแล้วนั่นเอง ทำให้ยากแก่การที่เจ้าหน้าที่จะติดตามไปทันได้ อย่างไร ๆ ก็สู้ไปดักหน้าไม่ได้

นอกจากนี้ยังมีอยู่อีกกระทงหนึ่ง ซึ่งชาวเราผู้เป็นพลเรือนมักจะไม่ใคร่รู้สึกว่าเป็นของสำคัญ จึงมักจะตัดเสียจากความคำนึง หรือลืมคำนึงถึงเสียทีเดียว คือประโยชน์ของถนนในทางยุทธศาสตร์

แม้ที่ข้าพเจ้ากล่าวขึ้นเพียงเท่านี้ก็อาจจะมีคนบางคนร้องกรีดเสียแล้วว่า "เอาแล้ว! เอาแล้ว! หนวกหูจริง ๆ อ้ายคำพูดของคนเป็นข้าทหารนี่!" ในหมู่คนไทยบางพวก (และมีจำนวนไม่น้อยด้วย) เป็นโรคเรื้อรังชนิดหนึ่ง ซึ่งเกือบจะเยียวยาไม่ได้ คือเป็นโรคพลเรือนอาการของผู้เป็นโรคนี้มีการอิจฉาทหารเป็นที่ตั้ง จึงชวนให้ชังสรรพกิจการทั้งปวงที่เนื่องด้วยการแผนกทหาร เห็นเป็นเปลืองเงินเปล่าทั้งสิ้น คนชนิดนี้เขาพอใจพูดว่า ทหารเป็นเครื่องเล่นหรู ๆ เท่านั้น จึงไม่ควรเสียเงินแผ่นดินในการบำรุงกองทัพยกเรือขึ้นอีกให้มากยิ่งไปกว่าที่จะพอมีทหารไว้แห่นำตามเสด็จพระเจ้าอยู่หัวท่านเหล่านี้ ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าเขาเรียกตัวว่าเป็นคนสมัยใหม่หรือสมัยเก่า ถ้าใหม่ก็ใหม่อย่างอยู่ในกะลาครอบ จึงไม่รู้สึกว่าการเกลียดทหารและดีราคาทหารต่ำนั้น มหาชนในประเทศที่รุ่งเรืองโดยมากเขาไม่เห็นเป็นของดีเสียแล้ว เพราะฉะนั้นควรจะแง้มกะลาขึ้นมองดูเขี่ยงอย่างประเทศอื่น ๆ เขาบ้าง ถ้าเป็นคนสมัยเก่าก็เก่าอย่างไม่รู้จักยุของตัวเอง เพราะผู้ที่มีปัญญารู้จริงในประวัติของชาติไทยเราแล้ว คงจะต้องรู้สึกว่า ชาติไทยเราได้ดำรงความเป็นไทยมาได้ก็เพราะมีนักรบไว้คอยป้องกันบ้านเมือง และเมื่อเวลาใดไทยเราเบื่อหน่ายในการเป็นทหาร และเกิดมีข้าราชการพลเรือนมากขึ้นจนเกินต้องการ เวลานั้นก็มักเป็นเวลาฉิบหาย ข้าพเจ้าได้เคยได้ยินคนบางคน

กล่าวว่า เมืองเราจะอยู่ได้ด้วยข้าราชการพลเรือน ไม่ใช่ด้วยทหารแต่ข้าพเจ้าจะลืมเสียไม่ได้ว่า ในรัชสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชข้าราชการเป็นทหารทั้งหมด แต่เวลานั้นก็เป็นเวลาที่ชาติเรารุ่งเรืองกระเดื่องเดชที่สุด ต่อมาเมื่อสมัยพระราชวงศ์บ้านพลูหลวง ได้เกิดมีข้าราชการพลเรือนมากขึ้นและทหารน้อยลงทุกที จนในที่สุดเมื่อพม่ายกมาเป็นอย่างกองโจรในรัชกาลขุนหลวงสุริยามรินทร์ ท่านพวกข้าราชการพลเรือนในสมัยนั้นได้ป้องกันบ้านเมืองไว้ได้หรือ ? เปล่าทั้งสิ้น ! มีแต่ขอสาดตาขาวไปตามกันทั้งนั้น การกู้ชาติหรือป้องกันชาตินั้นทำด้วยปากไม่ได้ดอก ! เหตุฉะนี้ใครจะว่าข้าพเจ้าเป็นข้าทหารก็ยอม แต่ข้าพเจ้าคงไม่ต้องข้าอยู่คนเดียว เพราะเชื่อว่าท่านผู้ที่มีสติปัญญาจริง ๆ และมีสติตริตรองโดยรอบคอบ เห็นการโดยกว้างขวาง คงจะไม่เห็นว่าทหารเป็นของเล่นของพระเจ้าอยู่หัวเท่านั้นเป็นแน่แท้

แต่การที่จะจัดบำรุงกำลังทหารขึ้นไว้ ถ้าไม่มีทางดำเนินสะดวกไว้สำหรับที่กองทัพจะยกไปมา และสำหรับส่งสิ่งของซึ่งจำเป็นในทางการทำศึกเช่น กระสุนดินปืน, สรรพยุทธ์ และเสบียงเลี้ยงพลรบด้วยแล้ว ก็เท่ากับเอาลูกตุ้มมาถ่วงทหารไว้มิให้ไปมาได้สะดวก การมีถนนเป็นเครื่องช่วยความสะดวกแก่การเดินทัพมากมายปานใด . บรรดาเสือป่าที่ได้ไปทำการประลองยุทธ์ทางบ้านโป่ง, โพธาราม และเจ็ดเสมียนย่อมจะได้รู้แล้วโดยชัดเจน ในปีก่อน ๆ ที่ยังมิได้มีถนนในที่เหล่านั้น การเดินกองไปมาแม้แต่ในระยะใกล้ ๆ ก็เป็นความลำยากยากเย็นเป็นอย่างยิ่ง แต่ในปีนี้แลนจะสะดวกทุกสิ่งทุกอย่าง การเดินกองไปมาก็สะดวกดาย ทั้งการส่งเสบียงก็กระทำได้โดยทั่ว

ถึงบริบูรณ์ยิ่งกว่าที่ได้เคยมีมาแล้วในคราวก่อน ๆ นี่เป็นแต่การประลองยุทธ์เท่านั้น ยังได้แลเห็นประโยชน์ของถนนได้ถึงปานนี้ ถ้าเป็นในเวลาศึกจริง ๆ ถนนจะเป็นของสำคัญยิ่งขึ้นอีกสักปานใด นักรบนั้น ถึงหากว่าใจจะกล้าหาญอุตสาหะวิริยภาพมากปานใด ๆ ก็ดี แต่ร่างกายก็คงเป็นแต่เลือดเนื้อเท่านั้น เพราะฉะนั้นถ้าจะต้องรับความลำบากในทางเดินเสียแล้ว กว่าจะถึงที่ประจันหน้ากับข้าศึกก็จะหย่อนแรงไปเสียมากแล้ว เหตุฉะนี้ ในทางยุทธศาสตร์จึงควรเห็นว่าถนนเป็นของจำเป็นอย่างหนึ่ง ซึ่งในประเทศเรายังขาดอยู่โดยแท้ทีเดียว

คำเฉยคำที่สุด ซึ่งโดยมากผู้เฉยมักเชื่อมั่นว่าจะเป็นข้อตัดความสันพูดทีเดียวคือ ไม่มีเงิน! ข้อนี้ถ้าเป็นความจริงไม่มีทางเบี่ยงบ่ายได้เลยทีเดียวแล้ว ก็เป็นอันจนใจอยู่เป็นธรรมดา แต่ขออย่างเดียวอย่าให้พูดว่าการที่จะลงทุนทำถนนเป็นการเปลืองเปล่าเท่านั้น เพราะแท้จริงไม่เป็นการเปลืองเปล่าเลย ดังข้าพเจ้าได้พรรณนามาแล้วข้างต้น การลงทุนทำถนนนั้น ข้าพเจ้าผู้หนึ่งเชื่อมั่นว่าจะได้ผลคุ้มกับทุนในไม่ช้าทีเดียวท่านผู้ที่นั่งอยู่ แต่ในกรุงเทพฯ เมื่อไรอยากจะกระดิกตัวไปมาแห่ง ๆ ใดก็มีถนนใช้อย่างสะดวกสบาย ขอเชิญออกไปอยู่บ้านนอกเสียบ้างเป็นไรจะได้เห็นใจชาวบ้านนอกบ้างอีกประการหนึ่ง ขอท่านชาวกรุงเทพฯ อย่าเข้าใจไปว่า ถนนตามหัวเมืองอย่างที่ข้าพเจ้ากล่าวว่าควรมีนั้นจะให้เป็นอย่างที่กรุงเทพฯ ทีเดียว ท่านผู้ที่กล่าวคัดค้านการสร้างถนนว่าเป็นการเปลืองเงินมากนั้น จะเอาการทำถนนในพระนครเป็นเกณฑ์คิดเลขเสียละกระมัง? ถ้าคิดเช่นนั้นเป็นเข้าใจผิดที

เดียว ถนนที่ข้าพเจ้าหมายความในที่นี้ คือขุดเอาดินจากร่องสองข้างทางพูนขึ้นและทุบให้แน่นหรือมิฉนั้นก็ตักดินมาให้ถนนผ่านไปได้เท่านั้น การที่จะเอาหินโรยถนนในหัวเมือง นอกจากที่จะหาได้ในที่ใกล้เคียงอย่างเช่นในมณฑลปักษ์ใต้นั้นแล้วไซร้ อย่างไร ๆ ในชั้นต้นก็ยังไม่ทำเป็น เพราะถนนที่ทำด้วยดินอย่างที่ข้าพเจ้าว่านั้น พอถึงฤดูฝนก็ต้องยุบไปบ้างเล็กน้อยทุกปี จนกว่าดินจะแน่นอยู่ตัว และเมื่อเห็นว่าพอจะอยู่ตัว แล้วจึงค่อย ๆ จัดการโรยหินต่อไปก็ได้ ถนนบ้านนอกไม่มีใครหวังให้เป็นอย่างถนนในพระนครหามิได้ เป็นแต่ขอให้มีทางเดินสะดวกและเตียน อย่าให้ต้องบุกหญ้าฝ่าหนามไปทุกผีก้าวเท่านั้นก็พอแล้ว

ในที่สุดข้าพเจ้าอยากจะใคร่เตือนท่านทั้งหลายว่า ประเทศสยามไม่ได้หมดอยู่เพียงบางกอก และชนชาติไทยไม่ได้มีอยู่แต่ทำเพาะในบางกอกแห่งเดียว จริงอยู่บางกอกเป็นเมืองที่ออกหน้าออกตาของชาวต่างประเทศเขา จึงควรประดับประดาให้สง่ามาก ๆ แต่ถ้านึกว่าตยตาเขาได้ละก็เข้าใผิดทีเดียว เปรียบเหมือนคนที่ไม่อาบน้ำชำระกาย ถึงแม้ว่าจะเอาเสื้อผ้าตกแต่งให้งดงาม และผัดหน้าให้นวลอล่องฉ่อง เมื่อเข้าใกล้ใคร ๆ เขาก็คงจะเหม็นกลิ่นตัว สู้อาบน้ำชำระกายแล้วนุ่งห่มแต่พอสมหน้าไม่ได้ สะอาดแต่ผิวหาพอไม่ ต้องสะอาดทั้งตัวจึงจะดีเหตุฉะนี้ ข้าพเจ้าจึงเห็นว่า หัวเมืองควรจะได้รับความเสมอหน้ากับกรุงเทพ ฯ บ้าง.

รามจิตติ.

รถสี่ล้อ

มันคงกว่ารถสองล้อมิใช่หรือ ?

ใครที่เห็นว่าหน้าเรื่องนี้แล้ว บางทีจะเข้าใจผิดคิดว่า เราจะประกาศการค้าขายของบริษัททำรถกระบะ

แท้จริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ ความตั้งใจของเราที่จะกล่าวถึงรถในที่นี้ก็เป็นแต่คำเปรียบเทียบเท่านั้น คือเราเปรียบรถกับคน

ข้างฝ่ายพระพุทธศาสนาท่านเปรียบไว้ว่า คนเราเหมือนรถ ซึ่งถ้าจะให้มันคงควรต้องมีล้อกริยูรณ์ทั้ง ๔ ล้อ ก็ล้อทั้ง ๔ นี้คืออะไรเล่า

ล้อที่ ๑ คือ "ปฏิรูปเทสวาส" แปลว่า ความอยู่ในถิ่นอันดี อธิบายว่า อยู่ในที่ใกล้เคียงบัณฑิต ผู้ตั้งอยู่ในทำนองคลองธรรมปฏิบัติดีงามเป็นเนืองนิตย์ และห่างไกลจากคนพาลทุจริตที่คิดร้ายต่อเพื่อนบ้าน หรือซึ่งเต็มไปด้วยความอิจฉาริษยา และโลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ทั้งอยู่ในที่ห่างไกลไม่เดินร่วมทางหรืออยู่ร่วมถิ่นกับคนสำมะเลเทเมา กินเหล้าเล่นเบี้ยเป็นปรกติ รวบรวมความก็ว่า ผู้ใดอยู่ในถิ่นอันสามารถจะได้พบปะผู้ที่ดี อาจจะถือเอาเป็นเยี่ยงอย่างในทางประพฤติวรรยาอันงามได้ ชื่อว่าอยู่ในปฏิรูปเทส

ล้อที่ ๒ คือ "ปุพเพกตปุญญตา" แปลโดยตรงว่า มีบุญอันได้สั่งสมมาแต่ปางก่อน อธิบายขยายความว่า ได้กำเนิดในสกุลแห่งผู้ที่ได้ประพฤติดีโดยสม่ำเสมอ มิได้ประพฤติชั่วช้าสามานย์ เป็นที่เคารพนับถือแก่เพื่อนบ้านและแขกที่ไปมาหาสู่ ชื่อเสียงอันดีแห่งบิดามารดาย่อมเปรียบ

เหมือนบุญที่สั่งสมไว้ให้เป็นมรดกแก่บุตร ผู้ที่บิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ได้สั่งสมทรัพย์สมบัติไว้ให้เป็นมรดกแล้ว ย่อมได้เปรียบผู้ที่มิได้รับมรดกจากบิดามารดาไว้ก่อนดังนี้ฉันใด ผู้ที่เป็นบุตรบิดามารดาอันมีชื่อเสียงอยู่ก่อนแล้ว ย่อมได้เปรียบผู้ที่เป็นบุตรผู้ที่มิได้มีชื่อเสียงมาก่อนฉันนั้น ดังนี้ผู้ที่เป็นบุตรคนมีชื่อเสียงดีมาแล้วจึงชื่อว่า เป็นผู้มีปุพเพกตปุญญตา

ล้อที่ ๓ คือ "อัตตสัมมาปณิธิ" แปลว่า ความตั้งตนไว้ในที่ชอบโดยมั่นคง อธิบายว่า ประพฤติสุจริตและเว้นจากทุจริตเป็นเนืองนิตย์ จะคิดจะทำ จะกล่าวสิ่งใด ก็มิให้เป็นไปในทางเบียดเบียนผู้อื่นหรือให้ร้ายแก่ผู้อื่นเพื่อประโยชน์ และประกอบการหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ไม่ทะเยอทะยานอยากได้สิ่งซึ่งมิควรแก่ตน รู้จักเสงี่ยมเจียมตนไม่เย่อหยิ่งดีราคาตนให้สูงเกินกว่าที่ผู้อื่นเขาติ ดังนี้ชื่อว่าอัตตสัมมาปณิธิ

ล้อที่ ๔ คือ "ปัญญา" แปลว่า ความรอบรู้ อันจะใช้ได้เพื่อเป็นคุณประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์

ล้อที่ ๑ กับล้อที่ ๒ เปรียบเหมือนล้อหน้า ซึ่งคนเราโดยมากมักได้มาโดยเป็นมรดกตกมาจากบิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย คือถ้าเราเองเกิดในสำนักอันดี ก็เรียกว่าได้อยู่ในปฏิรูปเทสมาตั้งแต่กำเนิด ได้เปรียบผู้ที่เข้าไปอยู่ภายหลัง เพราะได้รับความอบรมในสำนักอันดีนั้นอย่างดูดดื่มดีกว่าผู้ที่เข้าไปอยู่ภายหลัง และถ้าเราได้เกิดเป็นลูกบิดามารดาผู้ตั้งตนอยู่ในที่ชอบ หรือพูดกันตรง ๆ ว่าเป็นคนดี ก็เหมือนหนึ่งเราได้ครูดีมาเสียแต่กำเนิด ดีกว่าผู้ที่มาเริ่มเรียนขรรยาเอาต่อเมื่อเติบโตเสียแล้วนั้นเป็นแน่แท้

ล้อที่ ๓ กับล้อที่ ๔ เปรียบเหมือนล้อหลัง ซึ่งคนเราทุกคนสามารถจะแสวงหาได้ โดยอาศัยความอุตสาหะวิริยภาพของเราเองโดยแท้

อันรถ ๔ ล้อ ย่อมเป็นยานซึ่งเขาพึงใช้เพื่อบรรทุกของที่มีน้ำหนักมาก ๆ โดยเป็นที่ไว้ใจได้ดีกว่ารถ ๒ ล้อ ดังนี้ฉันใด บุคคลที่บริบูรณ์ด้วยลักษณะทั้ง ๔ ที่เปรียบด้วยล้อนั้น ก็ย่อมจะเป็นที่น่าไว้วางใจให้เป็นผู้รับภาระอันหนักได้มากกว่าบุคคลผู้มี "ล้อ" แต่เพียง ๒ อันฉันนั้น

บรรดาการใด ๆ ที่นับว่าเป็นราชการ เราเห็นไม่มีประเภทใดที่จะต้องการคนที่ต้องไว้เนื้อเชื่อใจได้โดยแน่นอนแท้จริงเท่าการทหารเพราะทหารเป็นบุคคลที่ได้รับมอบให้ถืออาวุธไว้ในมือ เพื่อป้องกันชาติศาสนา และพระมหากษัตริย์ จึงจำจะต้องให้เป็นที่แน่ใจว่าจะไม่ใช้อาวุธซึ่งได้รับมอบให้ถือนั้นโดยอาการอันตรงกันข้ามกับความปรารถนา

เราเข้าใจว่า บางทีจะเป็นเพราะเหตุนี้กระมัง กระทรวงกลาโหมจึงได้ออกข้อบังคับวางระเบียบการรับบุคคลเข้าเป็นนักเรียนนายร้อยโดยวิธีใหม่ คือไม่ถือเอาแต่ชั้นวิชาเป็นหลักอย่างเดียว เพราะถ้าจะเอาแต่วิชาอย่างเดียวเป็นเกณฑ์แล้ว ก็เหมือนจะประกาศว่า รถที่จะใช้ต้องการแต่ล้อเดียวเท่านั้น คือต้องการล้อที่เรียกว่า "ปัญญา" ล้อเดียว ดังนี้ ถ้าตรองดูให้ดีก็จะเห็นได้ว่า การที่กระทรวงกลาโหมจะรับคนที่มีคุณธรรมติดตัวมาเพียงอย่างเดียวแต่ปัญญาฉะนั้น คงเห็นว่ากระทรวงกลาโหมจะตกอยู่ในความประมาทอย่างยิ่ง เพราะแม้แต่เราจะซื้อลูกช้าง เรายังต้องถามก่อนว่าบ้านอยู่ที่ไหน เป็นลูกเต้าเหล่าใครเคยทำงานที่ไหนบ้างแล้วหรือ ซึ่งแปลว่า

เราอยากรู้ว่าคนที่เราจะจ้างนั้น เป็นคนชาวบ้านที่เป็นซ่องโจรหรือไม่ เป็นลูกหลานโจรหรือไม่ ได้เคยหาเลี้ยงชีพมาแล้วในทางที่หรือชั่ว ก็แต่เราจะจ้างลูกจ้างมาใช้ในการเลว ๆ เรายังต้องถามเช่นนี้แล้ว กระทรวงกลาโหมจะไม่ถามบ้างจะใช้ได้หรือ

แต่ข้อนี้มักมีบุคคลบางจำพวกลืมนึกถึงเสียทีเดียว จึงได้มีผู้กล่าวแสดงความเห็นได้อย่างเช่นผู้ที่มิได้รับฉันทะเลขาไปยังหนังสือพิมพ์จันโนสยามวารศัพท์ ซึ่งได้ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นเมื่อเร็ว ๆ นี้ (แต่เรายินดีที่ได้เห็นข้อความปรากฏอยู่ด้วยว่า หนังสือพิมพ์สยามได้รับรองเป็นความเห็นของหนังสือพิมพ์นั้นเองด้วย)

ฝ่ายเรา (หนังสือพิมพ์ไทย) จะได้รับฉันทะแห่งกระทรวงกลาโหมให้แก้แทนก็หามิได้ แต่หากเราเห็นว่าเป็นเรื่องอันหนึ่งซึ่งควรผู้อ่านจะได้ฟังความเห็นมากกว่าฝ่ายเดียว เราจึงได้แสดงความเห็นอันนี้ของเราบ้าง พอได้เป็นทางดำริแห่งผู้อ่านของเรา

อนึ่ง เพื่อป้องกันความเข้าใจผิด เราขออธิบายต่อไปว่า ส่วนเราเองจะได้ตั้งตนเป็นผู้สนับสนุนผู้มีตระกูลมูลชาติจนหัวปักหัวปำไปก็หามิได้ ไม่เป็นเช่นนั้นเลย เราเข้าใจดีอยู่เหมือนกันว่า บุคคลถึงจะได้กำเนิดแล้วในสกุลอันดี และได้อยู่ในสำนักอันดีมาตลอดชีวิตแล้ว ถ้าไม่ตั้งตนไว้ในที่ชอบ และไม่ขวนขวายหาปัญญาความรู้ใส่ตัวบ้างแล้วก็เป็นผู้ที่มีประโยชน์น้อย เหมือนรถ ๒ ล้อเหมือนกัน แต่เราจะหาญยืนยันว่า ผู้ที่เกิดในสกุลดีและได้รับความอบรมแล้วในสำนักดี เปรียบเหมือนมีล้ออยู่ ๒ ล้อแล้ว ยังคงต้องอุตสาหะแสวงหาแต่เพียงอีก ๒ ล้อ คือต้องประพฤติดีและต้องมี

ความรู้ดีอีกด้วยเท่านั้น ซึ่งใคร ๆ ก็อาจจะแสวงหาได้โดยเพียร แต่ส่วนผู้ที่ขาดความกำเนิดในสกุลดีและความอบรมในสำนักดี ถึงแม้ว่าจะประพฤติให้ดีวิเศษและหาความรู้ได้วิเศษปานใด ก็ไม่สามารถจะหาความกำเนิดดีและความอบรมดีมาให้ตัวเองได้ เพราะฉะนั้นอย่างไร ๆ ก็ไม่พ้นเป็นรถ ๒ ล้อ

ก็แต่ยาน ๒ ล้อ เช่นเกวียนเป็นต้น เขาก็ใช้บรรทุกของหนัก ๆ ได้เหมือนกันไม่ใช่หรือ ข้อนี้ก็จริงอยู่ แต่ต้องเข้าใจว่า เกวียน ๒ ล้อจะบรรทุกน้ำหนักได้มากเท่ารถ ๔ ล้อหาได้ไม่ และอีกประการหนึ่งเกวียนนั้นถ้าไม่เทียมโคเสียก่อน แม้บรรทุกของหนักก็มักจะหงายหลังแต่รถ ๔ ล้อถึงไม่เทียมอะไรก็คงยังไม่ต้องหงายหลังเลย ดังนี้อุปมาฉันใด คน ๒ ล้อกับ ๔ ล้อก็อุปไมยฉันนั้น บุคคลผู้ที่ขาด "ล้อหน้า" ไป ๒ อัน ต้องอาศัยน้ำหนักของผู้อื่นช่วยหน่วงไว้จึงจะไม่หกคะเมนเหมือนกัน แต่ข้อนี้แหละเป็นข้อที่บุคคลบางจำพวกมักลืมนึกถึง เพราะฉะนั้นจึงมัวไปพะวงหลงใหลนิยมอยู่แต่ที่ตรงปัญญาอย่างเดียวเป็นพื้น และมักพอใจร้องให้เอาแต่ภูมิปัญญาอย่างเดียวเป็นเกณฑ์เลือกบุคคลที่จะให้รับหน้าที่อันต้องการผู้ที่ควรไว้วางใจได้ นับว่าเป็นคิดผิด หวังผิดโดยแท้

บางทีจะมีผู้ถามว่า ถ้าเช่นนั้นผู้ที่เผอิญขาดความมีกำเนิดในสกุลดีและขาดความอบรมในสำนักดี จะไม่ให้มีที่หวังอีกเลยแลหรือ เราขอตอบว่า มีที่หวัง คือถึงแม้ตนเองจะขาด "ล้อหน้า" ทั้ง ๒ ซึ่งกล่าวมาแล้วนั้น ก็คงอาจที่จะสร้างขึ้นไว้เพื่อประโยชน์แห่งลูกหลานของตนได้ กล่าวคือผู้ที่มีวิชาความรู้และตั้งตนอยู่ในที่ชอบโดยสม่ำเสมอแล้วก็คงจะได้รับอิสริย

ลาภและโภคลาภเป็นยำเหน็ จแห่งการ งานอันได้ กระทำมาแล้วโดย ประกอบ ด้วยอุตสาหะและวิริยภาพ ซึ่งตรงกับคำว่าได้ก่อร่างสร้างตัวและประดิษฐาน-วงศกุลขึ้นใหม่แล้ว ก็เหมือนสั่งสมบุพเพกตปุญญตาไว้ให้แก่บุตรหลาน และการที่คนเองตั้งตนอยู่ในที่ชอบก็ เหมือนให้โอกาสให้ บุตรหลานได้กำเนิด และได้อยู่ในปฏิรูปเทสฉะนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจะว่าไม่มีที่หวังอย่างไร คนเรามิใช่ว่าจะอยู่ค้ำฟ้าได้เมื่อไร เราทุกคนต้องหวังมีชื่อเสียงต่อไปโดยให้บุตรหลานรับมรดกมิใช่หรือ เพราะฉะนั้นถึงแม้เราเองจะเป็นแต่เพียงรถ ๒ ล้อ ถ้าแม้เราได้ยันกาลให้ลูกเรามีหนทางที่จะให้เป็นรถ ๔ ล้อแล้ว ก็ควรพอใจแล้วไม่ควรรู้สึกโทมนัสน้อยใจใน การที่ใคร ๆ เขาไม่นิยมคนผู้เป็นรถ ๒ ล้อให้เท่ากับรถ ๔ ล้อ ความโทมนัสย่อมทำให้เกิดความริษยา และริษยานั้นแลก็อกันศัลาใหญ่ ซึ่งอาจจะทำให้ล้อของตนซึ่งมีอยู่เพียง ๒ ล้อนั้นหักพังบุบสลายไป ก็จะยิ่งซ้ำร้าย จริงหรือไม่ ผู้ที่ฉลาดจริงต้องรู้ประมาณตน จึงจะรอดพ้นความพินาศได้.

อัศวพาหุ

ห้องสมุด
พิมพ์ที่โรงพิมพ์รัฐสภา
นายสหัส กาญจนสังข์ ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา
๑๐ สิงหาคม ๒๔๕๔